

Anita Bušljeta Tonković – Jelena Puđak

ORGANIZACIJE MLADIH I ZA MLADE U RURALNOJ HRVATSKOJ

Studija slučaja Ličko-senjske i Zadarske
županije

ELABORATI

E

INSTITUT DRUŠTVENIH ZNANOSTI
IVO **PILAR**

Nacionalna asocijacija praktičara/ki
omladinskog rada – NAPOR

Anita Bušljeta Tonković – Jelena Puđak

ORGANIZACIJE MLADIH I ZA MLADE U RURALNOJ HRVATSKOJ

Studija slučaja Ličko-senjske
i Zadarske županije

Institut
društvenih znanosti
Institute
of Social Sciences
IVO **PILAR**

Zagreb–Novi Sad, 2021.

BIBLIOTEKA *ELABORATI*

PROJEKT

Erasmus+

KA205 – Strategic Partnerships in the field of youth
Under the Loupe: Rural Youth Work

Anita Bušljeta Tonković – Jelena Puđak

Organizacije mladih i za mlade u ruralnoj Hrvatskoj:
Studija slučaja Ličko-senjske i Zadarske županije

Nositelj projekta

Nacionalna asocijacija praktičara/ki omladinskog rada – Napor,
Novi Sad, Republika Srbija

Partner na projektu

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb, Republika Hrvatska

Organizacija i provedba dionice znanstvenog istraživanja u Hrvatskoj
Institut društvenih znanosti Ivo Pilar

Voditeljica dionice znanstvenog istraživanja u Hrvatskoj

Anita Bušljeta Tonković

Recenzenti

Doc. dr. sc. Tijana Trako Poljak,
Odsjek za sociologiju, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Doc. dr. sc. Dragan Stanojević,
Odeljenje za sociologiju, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu

*Podrška Europske komisije u izradi ove publikacije ne predstavlja potvrdu
sadržaja koji odražava samo viđenje autora i Europska komisija ne smatra se
odgovornom za upotrebu informacija sadržanih u njoj.*

Sufinancirano sredstvima
programa Europske unije
Erasmus+

Sadržaj

1. Uvodna razmatranja: o ruralnom teritoriju i mladima u Hrvatskoj	5
2. Organizacije mladih i za mlade u ruralnoj Hrvatskoj: osnovna analiza i ključni akteri	11
2.1. Civilno društvo u Hrvatskoj – osnovna analiza	11
2.2. Ključni akteri	19
3. Studija slučaja ruralnog područja Ličko-senjske i Zadarske županije	25
3.1. Metodologija	33
3.2. Prikaz, analiza i interpretacija prikupljenih podataka	35
3.2.1. <i>Opis i djelatnosti organizacija mladih i za mlade</i>	36
3.2.2. <i>Odnos organizacija mladih i za mlade s lokalnom samoupravom</i>	39
3.2.3. <i>Prepreke u radu organizacija mladih i za mlade</i>	42
3.2.4. <i>Potrebe organizacija mladih i za mlade</i>	45
3.2.5. <i>Razvojne prepreke na lokalnoj razini</i>	48
3.2.6. <i>Mladi u riziku od socijalne isključenosti</i>	51
3.2.7. <i>Problemi mladih – vanjski</i>	53
3.2.8. <i>Problemi mladih – unutarnji</i>	58
3.2.9. <i>Prednosti i mogućnosti</i>	61
4. Zaključna razmatranja	63
<i>Literatura</i>	69
<i>Dodatak 1. – Protokol intervjua.</i>	71

1. UVODNA RAZMATRANJA: O RURALNOM TERITORIJU I MLADIMA U HRVATSKOJ

Hrvatska je površinom (56 594 km², Popis 2011.) i brojem stanovnika (4 284 889, Popis 2011.) jedna od manjih europskih država. Iako je manje površine, razlike u prirodno-geografskoj osnovi, kao i društveno-gospodarskim prilikama vidljivo su utjecale na današnju neravnomjernu razvijenost i posljedično naseljenost. Tako se Središnja Hrvatska, unutar koje se nalazi glavni grad Zagreb, afirmirala kao vodeća politička, gospodarska i populacijska jezgra države. Jadranska Hrvatska, ponajprije obalni pojas s vodećim urbanim središtima Splitom u Dalmaciji i Rijekom na području Kvarnera, pozicionirala se kao sekundarno gospodarsko i demografsko težište zemlje, baš kao i istočni dio panonsko-peripanonskoga prostora, okupljen oko Osijeka, najvećega grada u Slavoniji. Gorska Hrvatska, dijelovi obalnoga zaleđa, većina hrvatskoga otočja te slabije razvijeni ruralni prostori istočne Hrvatske mogu se svrstati u periferne prostore u današnjem demografskom i ekonomskom razvoju zemlje (Opačić, 2014.).

Hrvatska je administrativno podijeljena na 20 županija i Grad Zagreb, koji ima status županije. Svaka županija ima administrativno središte. Dodatno, Hrvatska broji 127 gradova, 429 općina i 6756 naselja. Unutar europskog konteksta slabo je naseljena država s gustoćom naseljenosti od samo 75,71 stanovnika na kilometar kvadratni. Najveću gustoću naseljenosti ima područje Grada Zagreba sa 1232,48 stanovnika na kilometar kvadratni, dok pojedini ruralni prostori, poput Ličko-senjske županije broje tek 9,51 stanovnika na kilometar kvadratni (Popis 2011.). Prema kriterijima OECD-a seoski ili ruralni prostor određen je trima glavnim obilježjima: gustoćom naseljenosti (do 150 stan./km²), načinom korištenja zemljišta (poljoprivredno) i identitetom zajednice.

Premda potrebu za decentralizacijom ističu nacionalni i regionalni politički akteri, Hrvatska je u velikoj mjeri centralizirana država. Proces sustavne decentralizacije počeo je izmjenama Ustava i zakona prije dvadesetak godina, kada je počela decentralizacija u upravnim područjima obrazovanja, zdravstva i socijalne skrbi. Međutim, decentralizacija je proces koji središnja država ne vodi

na smislen način, nego se on provodi stihijski, bez ozbiljnijeg plana i strategije. Zbog toga jedinice lokalne samouprave ne vide pretjeranu korist od toga procesa. Posljedično, velik broj njih ne želi preuzeti decentralizirane funkcije (Đulačić, 2018.). Izravne posljedice takva postupanja snosi lokalno i osobito ruralno stanovništvo, odnosno lokalne zajednice koje desetljećima ostaju zakinite za osnovnu infrastrukturu i ostale usluge vezane za socijalnu skrb općenito, za obrazovanje, usluge u medicini te dostupnost suvremenih komunikacijskih i tehnoloških rješenja. Ruralno stanovništvo u cijelosti stoga predstavlja svojevrsnu marginaliziranu skupinu, osobito ono koje živi u manje razvijenim krajevima, posebno u brdsko-planinskim i otočnim područjima Hrvatske.

Na osnovi udjela seoskog i gradskog stanovništva, zemlje se dijele na ruralne (više od 75% seoskog u ukupnom stanovništvu), prijelazne (od 25 do 50% gradskog u ukupnom stanovništvu) i urbano-industrijske (više od 50% gradskog u ukupnom stanovništvu). Potkraj 20. stoljeća najviše je zemalja bilo u skupini prijelaznoga tipa.¹ Prema Popisu stanovništva iz 2011., u hrvatskim je gradovima živjelo 54,2% ukupnog stanovništva, što znači da je u ruralnim naseljima živjelo 45,8% stanovništva. Na nizak stupanj urbanizacije u Hrvatskoj upućuje prevlast malih naselja i disperzna naseljenost. Naime, godine 2011. u Hrvatskoj je bilo 6756 (statističkih) naselja, od kojih je njih 40% imalo manje od 100, odnosno 60% manje od 200, te 90% manje od 1000 stanovnika. Dakle, samo 10% naselja u Hrvatskoj ima više od 1000 stanovnika. Sudeći po veličini gradova, Hrvatska još uvijek ima slabo razvijen urbani sistem (Kranjčević i sur., 2014: 56). Navedeni podaci svjedoče o ruralnosti hrvatskoga prostora i potrebi da se pozornost usmjeri na jačanje ukupnih gospodarskih i društvenih kapaciteta u njima. Potrebno je također napomenuti kako su se nepovoljni demografski trendovi u Hrvatskoj posljednjih nekoliko desetljeća odrazili na smanjenje ukupnog broja urbanog i posebno ruralnog stanovništva; a iz kategorije ruralnog stanovništva uglavnom se kao marginalizirana skupina izdvajaju mladi, čiji je trend iseljavanja (iz ruralnih u urbana područja, i posebno u inozemstvo) uzrokovan posljedicama globalne ekonomske krize i, paralelno s tim otvaranjem granica prema Europskoj uniji, (p)ostaje ozbiljan demografski problem.

Prema službenim stranicama *Ministarstva za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku*, mladi su heterogena društvena skupina, koju s jedne strane obilježava unutarnja socijalna raslojenost sukladna diferenciranosti društva kojem pripadaju te s druge neka zajednička obilježja po kojima se prepoznaju kao zasebna društvena skupina. To znači da uz generacijske specifičnosti koje mlade izdvajaju kao prepoznatljivu društvenu skupinu, istodobno postoje unutargeneracijske razlike koje su povezane s različitim stupnjem individualne i socijalne zrelosti mladih, socijalnim porijeklom, tipovima socijalizacije, supkulturnim

¹ Više o navedenoj temi vidjeti na internetskoj stranici Enciklopedija.hr (<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=57806> posjećeno 10. 9. 2020.).

obilježjima. U Hrvatskoj je osoba punoljetna s navršениh 18 godina života. Međutim, do 21. godine smatra se mlađim punoljetnikom.² Generacija suvremenih mladih u Hrvatskoj, kao i u većini europskih zemalja, sazrijeva u općim društvenim uvjetima koji se znatno razlikuju od onih u kojima su odrastale ranije generacije. Ta razlika ponajprije je uvjetovana spomenutom višegodišnjom gospodarskom krizom, koja je zahvatila i sva područja društvenoga života. Situaciju mladih u Hrvatskoj dodatno otežavaju okolnosti da odrastaju u tranzicijskom društvu s tek tri desetljeća iskustva izgradnje demokratskog društvenog i političkog poretka. Mladi također imaju tegobno iskustvo rata čije su materijalne, društvene i političke posljedice još vidljive (Nacionalni program za mlade za razdoblje od 2014. do 2017. godine).³ Univerzalno zajedničko obilježje mladih jest njihova životna dob. Međutim, istraživači nisu jedinstveni u određivanju takozvanih granica mladosti. Suglasje je postignuto u određivanju donje granice na 15 godina života, što je slučaj i u Hrvatskoj, u kojoj se mladima smatraju osobe u dobi od 15 do 30 godina (odnosno s navršениh 29 godina), a njihovo socijalno osnaživanje i zaštita, jedno je od osnovnih ustavnih načela (Ilišin i Spajić Vrkaš, 2015.).⁴ Mlado se stanovništvo u Hrvatskoj i apsolutno i relativno smanjuje: 1953. godine udio mladih od 15 do 29 godina u ukupnoj populaciji iznosio je 27,7%, godine 2001. u ukupnom stanovništvu bilo je 20,3% mladih, a prema Popisu stanovništva iz 2011. godine u Hrvatskoj ima 18,6% mladih u ukupnoj populaciji (Ilišin i Spajić Vrkaš, 2015.).

Brigu o mladima na najvišoj političkoj i administrativnoj instanciji vodi *Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku*, točnije *Odjel za mlade* kao dio Ministarstva.⁵ Ovo je Ministarstvo iskoristilo predsjedanje Republike Hrvatske Vijećem Europske unije 2020. godine te je upravo mlade u ruralnim i udaljenim područjima prepoznalo kao prioritet hrvatskoga predsjedanja Vijećem. U sklopu predsjedanja održana je EU konferencija *Mogućnosti za mlade u ruralnim područjima – Kako osigurati održivost ruralnih zajednica u EU-u?* Kao rezultat održanih radionica tijekom konferencije oblikovano je sveobuhvatno *Izješće* (Youth Dialogue, 2020.), koje sadržava preporuke mladim donositeljima

² Prema hrvatskom *Zakonu o sudovima za mladež* (čl. 2.) mladi punoljetnik je osoba koja je u vrijeme počinjenja djela navršila osamnaest, a nije navršila dvadeset i jednu godinu života.

³ O posljedicama na mlade: na njihovo zdravlje, usvojena znanja i vještine te mogućnost zapošljavanja nakon trenutne općedruštvene i gospodarske krize uzrokovane pandemijom bolesti COVID-19 ovdje ne možemo raspravljati, ali svakako ih valja imati na umu.

⁴ S obzirom na pomicanje granice unutar koje se neka osoba smatra mladom, može se govoriti i o mladima u skupini od 30. do 34. godine. Međutim, administracija Europske unije, kao i sam EUROSTAT mladim osobama smatra upravo skupinu od 15 do 29 godina (Being young in Europe today, 2015.), čemu se priklanjamo u ovoj studiji.

⁵ Godine 2020., nakon parlamentarnih izbora, smanjuje se broj ministarstava. Tako *Ministarstvo rada i mirovinskog sustava* i *Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku* postaju jedno, a sada se zove *Ministarstvo rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike*. Mladi, dakle ne ostaju u nazivu i vidjet će se koliko će biti u fokusu djelovanja novoosnovanog ministarstva.

ma odluka. Također sadržava ciljeve i ishode VII. ciklusa Dijaloga EU-a s mladima temeljenog na *Strategiji EU-a za mlade 2019. – 2027. godine*.

Nacionalno tijelo koje se brine o dobrobiti mladih, a u sastavu je *Ministarstva za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku*, jest *Savjet za mlade Vlade Republike Hrvatske*. Savjet je međuresorno savjetodavno tijelo Vlade sa zadaćom sudjelovanja u razvoju javnih politika za mlade. Konkretno, prati rad Ministarstva, razvoj udruga mladih i za mlade te daje preporuke za razvoj politika za mlade na nacionalnoj, regionalnoj i lokalnoj razini. Na područnoj (regionalnoj) i lokalnoj razini, kao savjetodavna tijela osnovani su *savjeti mladih*. Njihova je zadaća promicanje i zauzimanje za prava, potrebe i interese mladih na njihovoj lokalnoj i područnoj (regionalnoj) razini. Savjeti mladih omogućuju mladim osobama da sudjeluju u postupku i procesu službenog donošenja odluka predstavnika vlasti. *Zakon o savjetima mladih* uređuje osnivanje savjeta mladih, njihov djelokrug, postupak izbora te druga pitanja važna za njihov rad. Cilj Zakona je sudjelovanje mladih u odlučivanju o upravljanju javnim poslovima od interesa i važnosti za mlade, aktivno uključivanje mladih u javni život te informiranje i savjetovanje u jedinicama lokalne i područne samouprave. Može se zaključiti kako ne manjka nacionalnih tijela koja se brinu o mladima u Hrvatskoj. Međutim, mogla bi se organizirati rasprava o centralizaciji, točnije o funkcionalnosti, primjerice savjeta za mlade na regionalnim (županije) i lokalnim (gradovi) razinama, o čemu će biti riječi u empirijskom dijelu studije.

Sustav odgoja i obrazovanja ključan je segment svakoga društva, njegov je utjecaj na mlade presudan. U Republici Hrvatskoj sastoji se od: 1) ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja, 2) osnovnog obrazovanja, 3) srednjeg obrazovanja i 4) visokog obrazovanja. Osnovnoškolski odgoj i obrazovanje u Republici Hrvatskoj obvezno je i besplatno za svu djecu u dobi od šeste do petnaeste godine, a za učenike s višestrukim teškoćama u razvoju najdulje do 21. godine života. Za osobe starije od 15 godina, a koje nisu završile zakonom obveznu osnovnu školu, postoji mogućnost uključivanja u program osnovnog obrazovanja za odrasle. Srednjoškolskim odgojem i obrazovanjem svakome se pod jednakim uvjetima i prema sposobnostima nakon završetka osnovnoškolskog odgoja i obrazovanja omogućava stjecanje znanja i sposobnosti za rad i nastavak školovanja. Međutim, srednjoškolsko obrazovanje, premda je besplatno, nije obvezno. Osnovnoškolsko i srednjoškolsko obrazovanje regulirani su *Zakonom o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi*. Obrazovanje odraslih dio je jedinstvenoga obrazovnog sustava Republike Hrvatske te obuhvaća procese učenja odraslih osoba namijenjene obrazovanju za bolju zapošljivost te osobnom razvoju pojedinca. Također, provodi se na teret polaznika. U iznimnim slučajevima (najčešće kroz edukacije *Hrvatskog zavoda za zapošljavanje* ili udruga civilnog društva te uz pomoć financijske potpore europskih fondova) polaznicima se nudi besplatna mogućnost kvalifikacija i prekvalifikacija. Visokoškolske ustanove,

što u Hrvatskoj podrazumijeva sveučilišta, veleučilišta i visoke škole, na temelju rang-liste državne mature, a prema kvotama upisuju veći broj studenata besplatno, a dio njih financira se sam. Poslijediplomski specijalistički i doktorski studiji nisu besplatni, međutim polazniku ih mogu platiti poslodavci.

Prema *Zakonu o radu* (čl. 21.), mladi u Hrvatskoj na tržište rada mogu ući najranije s 15 godina života. *Hrvatski zavod za zapošljavanje* (HZZ) mladom nezaposlenom osobom smatra osobu u dobi od 15 do 29 godina života koja je sposobna ili djelomično sposobna za rad, koja nije u radnom odnosu, koja aktivno traži posao i raspoloživa je za rad. Dugotrajno nezaposlenom mladom osobom smatra se svaka osoba u dobi od 15 do 29 godina života koja je u evidenciji Zavoda za zapošljavanje registrirana dulje od 6 mjeseci. Na temelju podataka HZZ-a, mlade osobe koje su u potrazi za poslom karakterizira nedostatak radnog iskustva, što ih čini osobito ranjivima na tržištu (Nacionalni program za mlade za razdoblje od 2014. do 2017.). Nacionalna *Strategija obrazovanja, znanosti i tehnologije* (2014.) ističe kako je dodatni čimbenik njihova otežana zapošljavanja neusklađenost njihove obrazovne i profesionalne strukture s potrebama tržišta rada. S obzirom na vlastite resurse i rizike s kojima se susreću možemo reći kako postoji nekoliko podskupina mladih koji su osobito ranjivi kada je riječ o nezaposlenosti. To su, primjerice, niže obrazovani mladi, mlade majke, osobe s invaliditetom te Romi. Ove podskupine mladih susreću se s povećanim rizicima: izrazito niska primanja, serijsko produljivanje ugovora na određeno vrijeme ili čak rad bez potpisanog ugovora, odnosno „rad na crno”. Sve ovo ugrožava socijalni položaj mladih i smanjuje njihove životne šanse, jer im ne dopušta legitimno dokazivanje radnog iskustva i ne omogućava pristup mirovinskom osiguranju i financijskim pogodnostima koje proistječu iz radnog odnosa (poput kreditiranja za kupnju vlastitog stambenog prostora) (Nacionalni program za mlade za razdoblje od 2014. do 2017.). Sve ovo mlade dovodi u opasnost od socijalne isključenosti.

U Hrvatskoj se daju odrađene potpore za zapošljavanje, odnosno mjere aktivne politike zapošljavanja provodi *Ministarstvo rada i mirovinskog sustava* u suradnji s HZZ-om. Te se mjere primjerice odnose na potporu za zapošljavanje za stjecanje prvog radnog iskustva (pripravništvo) i kao takva je namijenjena prije svega mladima. Provedbi navedenih mjera pridonosi i *Garancija za mlade*. To je na razini Europske unije nov pristup rješavanju pitanja nezaposlenosti mladih osoba, kojim se sve osobe mlađe od 30 godina nastoji što brže aktivirati na tržištu rada. Brza aktivacija podrazumijeva dobivanje kvalitetne ponude u roku od četiri mjeseca od trenutka napuštanja ili završetka obrazovanja ili ulaska u zonu nezaposlenosti, bez obzira na to je li osoba prijavljena u Zavodu za zapošljavanje ili ne. Sama *Garancija za mlade* ne jamči zapošljavanje nego predstavlja strukturnu reformu koja će omogućiti aktivniju potragu mladih za zaposlenjem. Uspostavom *Garancije za mlade* nastoji se spriječiti ulazak mlade osobe u NEET

status. U kontekstu provedbe mjera *Garancije za mlade* u Republici Hrvatskoj NEET osobama (eng. *Not in Employment, Education or Training*) smatramo osobe u dobnoj skupini od 15 do 29 godina, koje ne rade, nisu u sustavu redovitog obrazovanja te nisu u sustavu obrazovanja odraslih (Plan implementacije *Garancije za mlade* za razdoblje 2019. do 2020.). Realizacija programa *Garancije za mlade* u Hrvatskoj financira se iz fonda *Inicijative za zapošljavanje mladih* (Youth Employment Initiative – YEI) te iz *Europskoga socijalnog fonda* (ESF) (Bedeniković, 2017.). Kao potpora radu HZZ-a te provedbi *Garancije* otvoreno je 13 centara za informiranje i savjetovanje o karijeri (CISOK centri) s aplikativnom potporom koja omogućuje praćenje korisnika. U sklopu CISOK-a razvijene su nove usluge za praćenje tržišta rada (LMIS sustav) i ostvarena je suradnja s lokalnim partnerima na informiranju mladih radi prevencije dugotrajne nezaposlenosti, ali i doseg a i aktivacije neaktivnih mladih (Nacrt nacionalnog programa za mlade).

Uzimajući u obzir neke osnovne segmente sociodemografske, institucijske i zakonodavne podloge usko vezane za život mladih u Hrvatskoj, valja istaknuti kako se mladima na posebnoj društvenoj razini bave organizacije mladih i za mlade koje djeluju u domeni civilnog društva. Ponajprije je riječ o udrugama koje, kroz različite projekte, inicijative i brojne druge aktivnosti, omogućuju mladima na urbanim i ruralnim prostorima pristup različitim vrstama društvenog (norme uzajamnosti, mreže povezanosti i povjerenje) i ljudskog (znanje, vještine i zdravlje) kapitala. Temeljna je ideja sociologijske konceptualizacije društvenog kapitala sljedeća: „Članstvo u socijalnim mrežama kao glavna dimenzija socijalnog kapitala, olakšava pojedincima postizanje određenih ciljeva, te se pomoću razlika u zalihama društvenog kapitala koje pojedinac može mobilizirati mogu protumačiti i razlike u uspjehu pojedinaca na određenim područjima.” Drugo zajedničko obilježje sociologijskih definicija odnosi se na shvaćanje društvenog kapitala kao „resursa što ga, iako je utjelovljen u strukturama socijalnih odnosa, primarno koriste pojedinci kako bi poboljšali svoja dostignuća na različitim područjima”. Znači, kada se koncept socijalnog kapitala primjenjuje u sociologiji, naglasak je na analizi potencijalne koristi koju pojedinci imaju zbog uključenosti u određenu društvenu mrežu (Šalaj 2007: 43-44; prema Bušljeta Tonković, 2015). U nastavku ćemo prikazati važnost organizacija civilnog društva u jačanju društvenog kapitala. One korisnike svojih aktivnosti i programa uranjaju u različite društvene mreže, koje im inače ne bi bile dostupne. Uz to, članovima organizacija i korisnicima usluga (u našem slučaju mladima) omogućuju stjecanje novih znanja i vještina čime izravno pridonose jačanju njihova ljudskog kapitala.

2. ORGANIZACIJE MLADIH I ZA MLADE U RURALNOJ HRVATSKOJ: OSNOVNA ANALIZA I KLJUČNI AKTERI

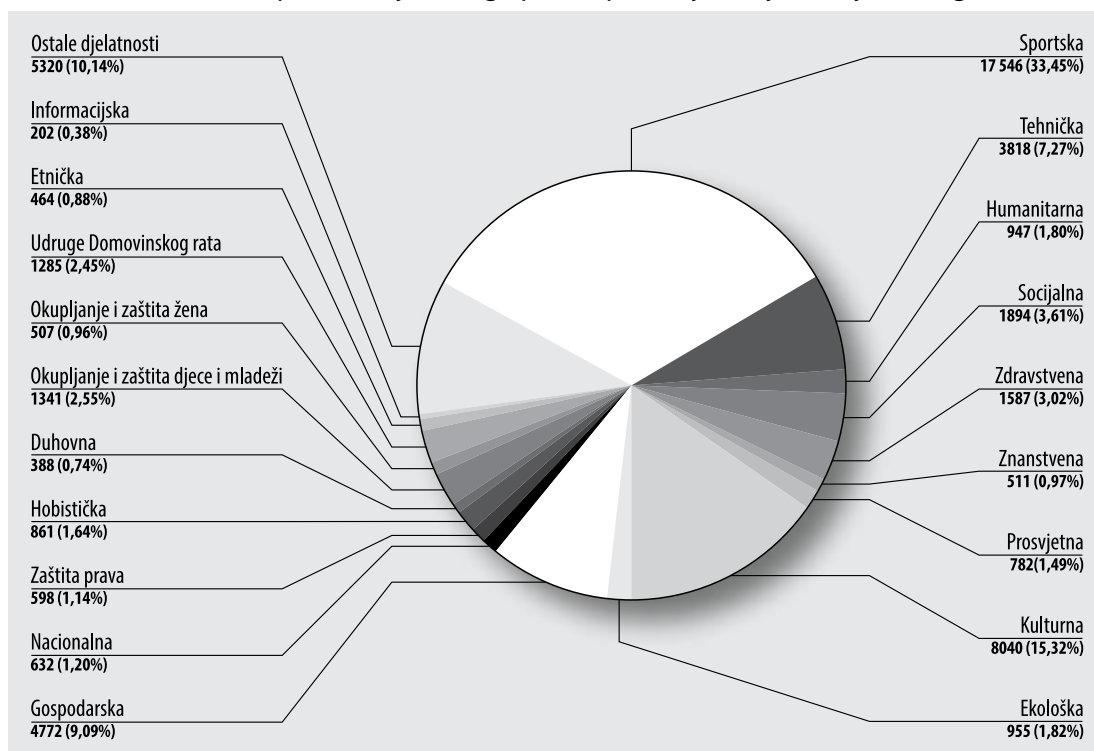
2.1. Civilno društvo u Hrvatskoj – osnovna analiza

Civilno društvo, takozvani treći sektor usmjeren je uglavnom dobrobiti društva. Njegovo se jačanje u Europi velikim dijelom poklapa sa slabljenjem države blagostanja, odnosno s procesom tijekom kojeg državne institucije smanjuju pružanje socijalnih usluga. Općenito rečeno, organizacije civilnog društva teže smanjenju društvenih nejednakosti tako što jačaju solidarnost i društvenu koheziju. Pozornost ponajprije usmjeravaju na marginalizirane skupine, a svoje djelovanje šire i na cjelokupno društvo, pri čemu ističu važnost načela supsidijarnosti (Šimleša, Bušljeta Tonković, Puđak, 2016.).

Organizacije mladih i za mlade, rečeno je, dio su civilnog društva. Međutim, takve organizacije, a najčešće su to udruge, jednako kao i ostale koje čine bit civilnog društva (udruge za zaštitu ljudskih prava, prije svega marginaliziranih skupina te žena, djece i obitelji općenito, odnosno prosvjetne, znanstvene, zdravstvene, ali i humanitarne i ekološke udruge), riječju udruge koje pridonose općem sociokulturnom i gospodarskom razvoju u Hrvatskoj nisu zastupljene u potrebnom broju. Primjerice, prema istraživanju provedenom 2013. godine (Bušljeta Tonković, 2015.), u Ličko-senjskoj županiji aktivno je bilo 468 od ukupno registriranih 585 udruga. Prema raspodjeli udruga po djelatnostima, dominirale su sportske, gospodarske, kulturne i udruge vezane za Domovinski rat. S druge strane, najmanji je broj udruga povezanih sa znanošću, zaštitom žena i ženskih prava te onih vezanih za okupljanje i zaštitu djece, mladih i obitelji. Također je zabilježen mali broj udruga koje podupiru zaštitu svih ljudskih prava te zdravstvenih i prosvjetnih udruga. Sportske su se odnosile na različite sportske klubove, a gospodarske udruge većinom na lovačka i ribolovna društva. Stanje je bilo slično i na nacionalnoj razini (slika 1), a brojem udruga i njihovom raznolikošću odstupala su četiri velika hrvatska grada sa Zagrebom na čelu (tablica 1). Publikacija iz 2016. godine pod naslovom *Udruge u Republici Hrvatskoj* donosi

prikaz broja udruga prema područjima djelovanja (slika 1) i posebno broj udruga po županijama (tablica 1), što daje približan uvid u stanje.

Slika 1. – Grafički prikaz broja udruga prema područjima djelovanja 2014. godine

Izvor: Udruge u Republici Hrvatskoj, 2016.

Ako u obzir uzmemo podatke iz tablice 1, koja pokazuje broj udruga po županijama u odnosu prema broju stanovnika, vidljivo je da se Ličko-senjska županija uvjerljivo nalazi na posljednjem mjestu (u sve četiri kategorije). Svakako treba dodati da Ličko-senjska županija ima najmanje stanovnika, premda je najveća hrvatska županija, što onda opravdava ranije iznesen podatak o najmanjoj gustoći stanovnika na kilometar kvadratni, čemu pridonosi veličina ruralnog prostora i posljedično postotak ruralnog stanovništva. Iz tablice je također vidljivo da županije koje, slično kao i Ličko-senjska, za svoja središta imaju manje gradove okružene ruralnim prostorom (uzevši u obzir spomenute kriterije OECD-a), dakle, gradove koji su nedovoljno povezani u suvremene društvene, gospodarske i kulturne mreže i silnice, imaju i manji broj udruga po broju stanovnika, što daje naslutiti da imaju i manje razvijeno civilno društvo. Rečeno je kako među njima prednjači Ličko-senjska županija sa samo 1% udruga u odnosu prema ukupnom broju udruga u državi. Ispred nje su Požeško-slavonska, Virovitičko-podravska, Šibensko-kninska i Međimurska županija. Zadarska županija nalazi se na desetome mjestu po broju stanovnika prema Popisu 2011., ima gotovo trostruko više registriranih udruga nego Ličko-senjska županija. Ovdje valja napomenuti da je Zadar grad srednje veličine. To ujedno znači da Zadarska županija za svoje središte ima grad koji nosi određenu gospodarsku i socio-

kulturnu snagu. To je vidljivo i pogledamo li broj udruga civilnog društva, koje urbanom ali i ruralnom stanovništvu (slično idealnom tipu koncepta *ekonomije kapanja*) pruža određene usluge. Na taj način civilno društvo u ovoj županiji dijelom utječe na oblikovanje ljudskog i društvenog kapitala sveg lokalnog stanovništva, te ujedno pokazuje stupanj razvijenosti civilnog društva. Iz tablice 1 razvidno je da županije čija su središta četiri najveća hrvatska grada imaju najveći broj stanovnika, najveći broj registriranih udruga, najveći postotak udruga u odnosu prema ukupnom broju na nacionalnoj razini, ali i razmjerni broj stanovnika na jednu udrugu (osim Zagrebačke županije, čemu je razlog spomenuta centralizacija). Netom spomenute suvremene društvene, gospodarske i kulturne mreže i silnice na ovim su prostorima razvijene, jednako kao i kapaciteti civilnog društva.

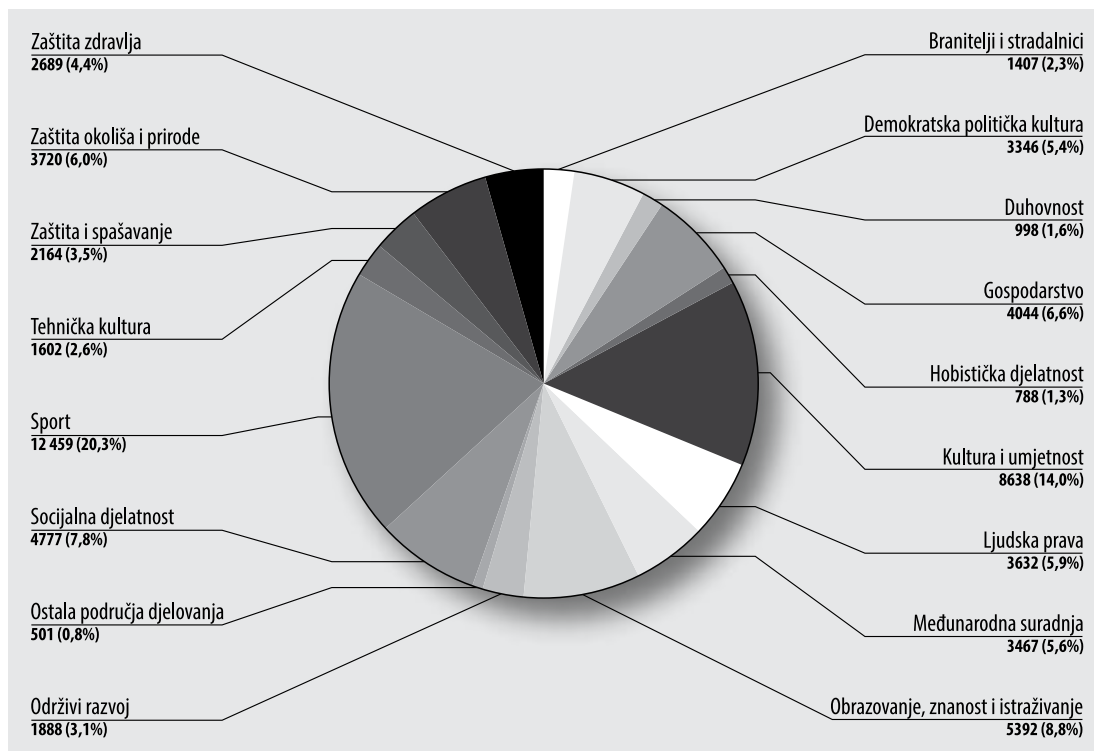
Tablica 1. – Broj udruga u Republici Hrvatskoj 2014. godine po županijama u odnosu prema broju stanovnika

Županija	Broj stanovnika prema Popisu 2011.	Broj registriranih udruga 2014.	% udruga u županiji u odnosu prema ukupnom broju udruga	Broj stanovnika na 1 udrugu
Grad Zagreb	792 875	12 378	24%	64
Splitsko-dalmatinska	455 242	4762	9%	96
Zagrebačka	317 642	3087	6%	103
Osječko-baranjska	304 899	4028	8%	76
Primorsko-goranska	296 123	4081	8%	73
Istarska	208 440	2917	6%	71
Vukovarsko-srijemska	180 117	1979	4%	91
Varaždinska	176 046	1826	3%	96
Sisačko-moslavačka	172 977	1898	4%	91
Zadarska	170 398	1613	3%	106
Brodsko-posavska	158 559	1596	3%	99
Krapinsko-zagorska	133 064	1295	2%	103
Karlovačka	128 749	1429	3%	90
Dubrovačko-neretvanska	122 783	1898	4%	65
Bjelovarsko-bilogorska	119 743	1389	3%	86
Koprivničko-križevačka	115 582	1317	3%	88
Međimurska	114 414	1209	2%	95
Šibensko-kninska	109 320	1318	3%	83
Virovitičko-podravska	84 586	925	2%	91
Požeško-slavonska	78 031	882	2%	88
Ličko-senjska	51 022	623	1%	82
Ukupno:	4 290 612	52 450	100%	82

Izvor: Udruge u Republici Hrvatskoj, 2016.

Klasifikacija udruga o kojoj smo prethodno govorili ne primjenjuje se od 2015. godine. Naime, nova je klasifikacija stupila na snagu donošenjem *Pravilnika o sadržaju i načinu vođenja Registra udruga Republike Hrvatske i Registra stranih udruga u Republici Hrvatskoj*. Prema tome, podaci o raspodjeli udruga po novoj klasifikaciji nalaze se u *Registru udruga*.⁶ Nova klasifikacija dijeli udruge na tri osnovne razine: 1) područje djelovanja udruge, 2) djelatnost udruge i 3) razrada djelatnosti udruge. Prva se razina dijeli na sedamnaest kategorija, među kojima se izrijeком više ne spominju primjerice mladi, obitelj i djeca, kao što je bilo u prijašnjoj klasifikaciji. Ipak, neka od područja važnih za djelovanje mladih i rad s mladima svakako su kategorije poput demokratske političke kulture, ljudskih prava, kulture i umjetnosti, međunarodne suradnje, obrazovanja, znanosti i istraživanja, održivog razvoja, socijalne djelatnosti te zaštite okoliša i prirode. Mladi se izrijeком spominju najprije unutar kategorije *tehnička kultura* i to na drugoj razini (potkategoriji) *poticanje kreativnosti i stvaralaštva djece i mladih u tehničkoj kulturi*. Na trećoj se razini spominju unutar nekoliko potkategorija: *prevencija nasilja među djecom i mladima; zaštita prava mladih; potpora obrazovanju djece i mladih s posebnim potrebama; pomoć i podrška mladima* (Klasifikacija djelatnosti udruga). Posljednji dostupni podaci iz 2018. godine, u kojima su udruge raspodijeljene prema novoj klasifikaciji, nalaze se u grafičkom prikazu na slici 2.

Slika 2. – Grafički prikaz broja udruga prema područjima djelovanja 2018. (nova klasifikacija)

Izvor: Udruge u Republici Hrvatskoj, 2020.

⁶ Za više informacija vidjeti internetsku stranicu Ministarstva pravosuđa i uprave, Registar udruga Republike Hrvatske: <https://registri.uprava.hr/#!udruge>.

⁷ Napominjemo da je gotovo cjelokupna ova razina izravno vezana za djecu i mlade.

U dokumentu *Udruge u Republici Hrvatskoj (2020.)* navedeno je kako podatke u grafičkom prikazu treba uzeti kao približne zato što se udruge mogu registrirati za jedno ili više područja djelovanja. Također, podaci se odnose na 34 800 udruga, koje su uskladile svoje statute sa Zakonom o udrugama. Dakle, u prikazu nisu obuhvaćene udruge koje se smatraju pasivnima (13 347), to jest koje više od 8 godina nisu održale skupštinu. Bez obzira na navedene nedostatke, valja zaključiti kako su ovi podaci obuhvatili udruge za koje možemo okvirno reći da su aktivne. Uvidom u grafički prikaz moglo bi se zaključiti da je situacija nešto povoljnija. Daleko iza sportskih su udruge posvećene kulturi i umjetnosti, obrazovanju, znanosti i istraživanju, socijalnim djelatnostima, gospodarstvu i zaštiti okoliša. Postavlja se pitanje odražava li novo stanje novu klasifikaciju ili nastavak razvoja civilnog društva u proteklih nekoliko godina?

Tablica 2. – Broj udruga u Republici Hrvatskoj 2018. godine po županijama u odnosu prema broju stanovnika

Županija	Broj stanovnika prema Popisu 2011.	Broj registriranih udruga 2014.	% udruga u županiji u odnosu prema ukupnom broju udruga	Broj stanovnika na 1 udruhu
Grad Zagreb	792 875	12 917	25%	61
Splitsko-dalmatinska	455 242	4925	10%	92
Zagrebačka	317 642	3050	6%	104
Osječko-baranjska	304 899	3758	7%	81
Primorsko-goranska	296 123	4169	8%	71
Istarska	208 440	3094	6%	67
Vukovarsko-srijemska	180 117	1500	3%	120
Varaždinska	176 046	1540	3%	114
Sisačko-moslavačka	172 977	1655	3%	105
Zadarska	170 398	1889	4%	90
Brodsko-posavska	158 559	1684	3%	94
Krapinsko-zagorska	133 064	1186	2%	112
Karlovačka	128 749	1390	3%	93
Dubrovačko-neretvanska	122 783	1912	4%	64
Bjelovarsko-bilogorska	119 743	1136	2%	105
Koprivničko-križevačka	115 582	1291	2%	90
Međimurska	114 414	966	2%	118
Šibensko-kninska	109 320	1384	3%	79
Virovitičko-podravsko	84 586	714	1%	118
Požeško-slavonska	78 031	853	2%	91
Ličko-senjska	51 022	666	1%	77
Ukupno:	4 290 612	51 679	100%	83

Izvor: Udruge u Republici Hrvatskoj, 2020.

Usporedimo li podatke iz tablice 1 s ovima u tablici 2, vidimo da se broj registriranih udruga u četverogodišnjem razdoblju smanjio za više od 770. Razlog je vjerojatno u ranije spomenutom izostavljanju onih udruga koje se smatraju pasivnima. Ostali se odnosi, premda određeni broj županija ima povećanje za jedan postotni bod (postotak udruga u županiji u odnosu prema ukupnom broju udruga), nisu zamjetno promijenili.

Kada govorimo o stanju udruga civilnog društva u Hrvatskoj prema najnovijim podacima iz 2020. godine, na raspolaganju nam je dokument *Statistički prikaz Ministarstva uprave, Broj 18* (tablica 3).

Tablica 3. – Udruge u Republici Hrvatskoj na dan 31. 3. 2020.

Županija	Ukupan broj registriranih udruga	Od ukupnog broja registriranih udruga				Ukupan broj udruga koje imaju NAPOMENU – Podnesen je zahtjev za upis promjene statuta i u postupku je rješavanja
		Ukupan broj udruga koje su uskladle statut sukladno Zakonu o udrugama	Ukupan broj udruga u postupku prestanka djelovanja	Ukupan broj „pasivnih“ udruga koje više od 8 godina nisu održale skupštinu	Ukupan broj brisanih udruga	
Bjelovarsko-bilogorska	1136	969	6	149	453	1
Brodsko-posavska	1684	1005	31	590	150	0
Dubrovačko-neretvanska	1912	1281	15	535	384	1
Grad Zagreb	12 917	7225	660	4339	2511	127
Istarska	3094	1941	42	950	296	20
Karlovačka	1390	1010	74	318	269	5
Koprivničko-križevačka	1291	994	94	238	237	15
Krapinsko-zagorska	1186	1026	7	130	340	0
Ličko-senjska	666	440	1	192	88	0
Međimurska	966	923	15	35	536	2
Osječko-baranjska	3758	2633	4	749	1091	0
Požeško-slavonska	853	608	4	214	156	3
Primorsko-goranska	4169	2633	122	1245	595	27
Sisačko-moslavačka	1655	1306	7	295	564	5
Splitsko-dalmatinska	4925	3333	204	1204	1205	13
Šibensko-kninska	1384	837	22	475	214	0
Varaždinska	1540	1289	33	187	611	0
Virovitičko-podravska	714	632	0	73	355	0
Vukovarsko-srijemska	1500	1323	3	150	877	0
Zadarska	1889	1310	4	460	192	0
Zagrebačka	3050	2082	61	819	527	0
Ukupno	51 679	34 800	1409	13 347	11 651	219

Izvor: Registar udruga Republike Hrvatske, prema Statistički prikaz Ministarstva uprave, br. 18, str. 13.

Rečeno je, smanjio se ukupan broj registriranih udruga u odnosu prema 2014., odnosno 2018. godini (tablica 1 i 2). To smanjenje, s obzirom na određene zakonodavne promjene ne bi trebalo ocijeniti kao loš pokazatelj. Osobito ako u obzir uzmemo brojke o udrugama u postupku prestanka djelovanja i onima koje nisu aktivne. Ono što nam ponovno najavljuje stanje na ruralnim područjima gotovo je nepromijenjen status ranije spomenutih županija (s manjim gradovima, okruženima manje razvijenim ruralnim prostorom), odnosno razvijenih četiri urbane hrvatskih središta. Ličko-senjska županija ponovno je na posljednjem mjestu, a Zadarska se i dalje drži zlatne sredine.

Nakon približne analize stanja civilnog društva u Hrvatskoj, odnosno broja i vrsta udruga s obzirom na podjelu države na županije, potrebno je nešto detaljnije razmotriti organizacije i posebno udruge kojima je u središtu zanimanja rad s mladima i za mlade. Agencija za mobilnost i programe EU-a 2018. godine donosi *Popis organizacija koje rade s mladima i za mlade*.⁸ Na temelju tog popisa oblikovane su tablica 4, tablica 5 i slika 3.

Tablica 4. – Broj organizacija koje rade s mladima i za mlade po hrvatskim županijama

Županija	Udruga	Druga vrsta organizacije civilnog društva	Ukupno
Bjelovarsko-bilogorska	1		1
Brodsko-posavska	1		1
Dubrovačko-neretvanska	0		0
Grad Zagreb	20		20
Istarska	4	1 (savez udruga)	5
Karlovačka	3		3
Koprivničko-križevačka	0	1 (mreža udruga)	1
Krapinsko-zagorska	0		0
Ličko-senjska	1		1
Međimurska	0		0
Osječko-baranjska	3		3
Požeško-slavonska	1		1
Primorsko-goranska	4	1 (sportski savez)	5
Sisačko-moslavačka	2		2
Splitsko-dalmatinska	4		4
Šibensko-kninska	2		2
Varaždinska	3		3
Virovitičko-podravska	0		0
Vukovarsko-srijemska	1	1 (Hrvatski crveni križ)	2
Zadarska	1		1
Zagrebačka	1		1
Ukupno	52	4	56

Izvor: Autorica Bušljeta Tonković, prema podacima Agencije za mobilnost i programe EU-a 2018., *Popis organizacija koje rade s mladima i za mlade*.

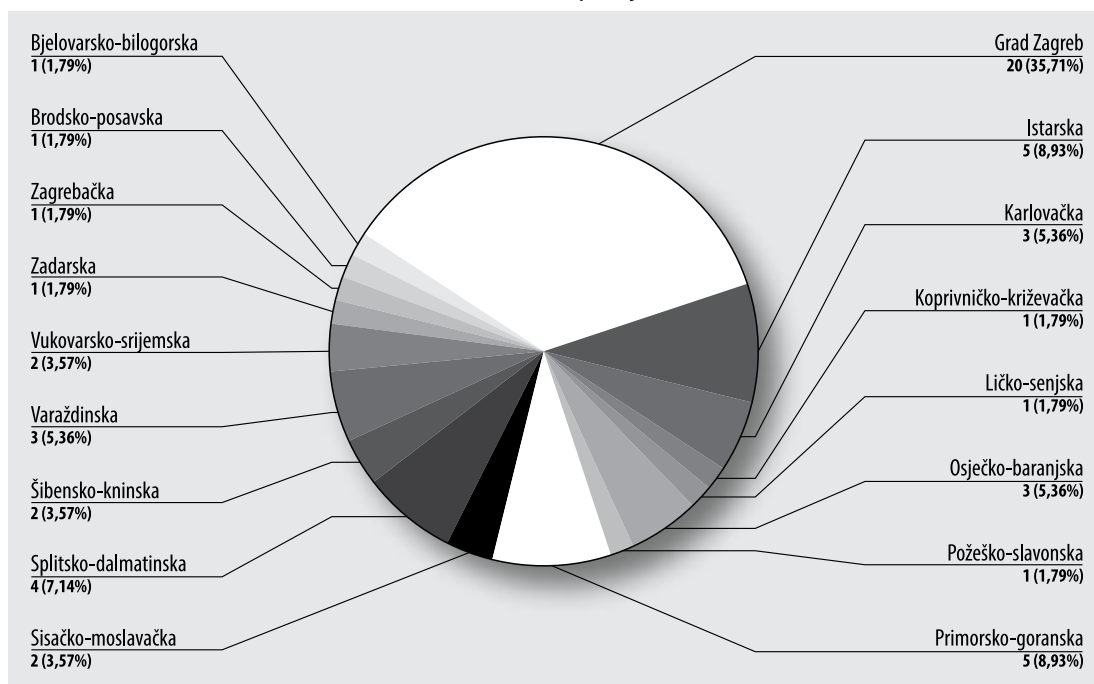
⁸ Za više informacija o nazivu i vrsti organizacija vidjeti internetsku stranicu Mobilnost.hr <https://www.mobilnost.hr/hr/sadrzaj/kutak-za-mlade/popis-organizacija-koje-rade-s-mladima-i-za-mlade>.

Tablica 5. – Rang-lista županija prema broju organizacija koje rade s mladima i za mlade

Rang lista	Županija	Broj udruga
1.	Grad Zagreb	20
2.	Primorsko-goranska Istarska	5 5
3.	Splitsko-dalmatinska	4
4.	Osječko-baranjska Varaždinska Karlovačka	3 3 3
5.	Sisačko-moslavačka Šibensko-kninska Vukovarsko-srijemska	2 2 2
6.	Zadarska Požeško-slavonska Zagrebačka Bjelovarsko-bilogorska Brodsko-posavska Koprivničko-križevačka Ličko-senjska	1 1 1 1 1 1 1
7.	Virovitičko-podravska Međimurska Krapinsko-zagorska Dubrovačko-neretvanska	0 0 0 0
Ukupno		56

Izvor: Autorica Bušljeta Tonković, prema podacima Agencije za mobilnost i programe EU-a 2018., Popis organizacija koje rade s mladima i za mlade.

Slika 3. – Grafički prikaz broja organizacija koje rade s mladima i za mlade po hrvatskim županijama

Izvor: Autorica Bušljeta Tonković, prema podacima Agencije za mobilnost i programe EU-a 2018., Popis organizacija koje rade s mladima i za mlade.

Podaci u tablici 4, odnosno tablici 5 i dodatno u grafičkom prikazu (slika 3)⁹ ponovno naglašavaju najprije koncentraciju organizacija civilnog društva koje rade s mladima i za mlade u hrvatskome glavnome gradu. Premda se po broju organizacije nalaze na sljedeća tri mjesta, preostala tri najveća urbana središta koja se nalaze u Primorsko-goranskoj, Splitsko-dalmatinskoj i Osječko-baranjskoj županiji broje četverostruko pa i peterostruko manje takvih organizacija.¹⁰ Ovakva situacija također govori o (ne)jednakim izgledima mladih, ako usporedimo one u većim urbanim prostorima s onima u manjim urbanim središtima i ruralnim prostorima. Navedeno se izravno veže za (ne)mogućnosti usvajanja ranije spomenutog ljudskog, odnosno socijalnog kapitala, koji su mladima dostupni putem djelovanja organizacija civilnog društva. Zabrinjava podatak kako jedanaest hrvatskih županija, dakle više od polovice, ima jednu ili nijednu organizaciju koja se bavi mladima i pruža im određene usluge. Među njima su Ličko-senjska i Zadarska županija, koje imaju po jednu takvu organizaciju. Ipak, u tim županijama (a pretpostavljamo i u većini drugih) postoje organizacije civilnog društva koje se povremeno bave tematikom vezanom za mlade, odnosno osnaživanjem njihova ljudskog i socijalnog kapitala. Premda takve organizacije izrijeком u svojem opisu ne spominju mlade, često služe kao jedini takav akter na slabo naseljenim, ruralnim područjima u Hrvatskoj. Te organizacije potrebno je prepoznati uz pomoć terenskog istraživanja, najčešće tehnikom snježne grude. Zbog toga što se povremeno bave aktivnostima vezanima za mlade ili im pružaju usluge, korisnici ih teže pronalaze. Kako bismo ih uočili na lokalnoj razini, u dvjema županijama u kojima je provedeno terensko istraživanje, Ličko-senjskoj i Zadarskoj, potrebno je od ostalih aktivnih udruga civilnog društva, lokalnih (gradskih i općinskih) vlasti, odgojno-obrazovnih ustanova i drugih institucija prikupljati informacije, što podrazumijeva neformalne razgovore i prikupljanje informacija o udrugama koje se (djelomično) bave mladima.

2.2. Ključni akteri

Kako je već rečeno, mladi u Hrvatskoj su osobe od navršениh 15 do navršениh 30 godina života, heterogena su, no iznimno važna skupina društva, a suočavaju se s brojnim i brzim promjenama i izazovima suvremenog života. Odgovornost je društva da osigura podršku i resurse koji će mladima omogućiti i olakšati integraciju i razumijevanje vlastite uloge u zajednici u kojoj žive i čijem razvoju i napretku doprinose (Nacrt nacionalnog programa za mlade). Među mladima

⁹ Valja istaknuti kako se podaci koje donosi Agencija za mobilnost i programe EU-a 2018. odnose na organizacije koje se bave mladima i za mlade i koje su u mogućnosti sudjelovati u Erasmus+ programu. Ostale organizacije koje se (povremeno) bave problematikom mladih ovdje nisu navedene. Takve smo organizacije pokušali pronaći tijekom terenskog istraživanja, čiji su rezultati prikazani u ovoj studiji.

¹⁰ U ovoj skupini je Istarska županija, što ne iznenađuje jer je ova županija, odnosno tradicionalna regija jedna od najrazvijenijih u Hrvatskoj.

se posebno izdvajaju skupine koje, zbog prostorno-geografskih i gospodarskih uvjeta područja u kojem žive nemaju jednake izgleda za razvoj i uspjeh. To su mladi na ruralnim područjima, među kojima se nalaze dodatno marginalizirane skupine poput nacionalnih i etničkih manjina te skupine spomenutih NEET mladih. Ovoj skupini, koja više nije u sustavu obrazovanja, nije zaposlena i ne nalazi se u nekom od oblika neformalnih obrazovnih i drugih programa prije dugotrajna nezaposlenost, a u skladu s time lišena je i drugih mogućnosti za osobni razvoj i uspjeh. U najvećem riziku od ulaska u NEET skupinu nalaze se mladi s nižom kvalifikacijom ili bez nje te mladi koji su završili obrazovanje prema posebnom odgojno-obrazovnom programu (mladi s posebnim potrebama). U 2018. godini najveći udio mladih u NEET statusu bio je u Ličko-senjskoj i Vukovarskoj županiji. Prema podacima Eurostata iz 2020. godine, stopa NEET populacije u Hrvatskoj neznatno se smanjila u razdoblju od 2009. do 2019. godine, s 15,3% na 15,0%. Naime, taj je trend rastao sve do 2013., a nakon toga počeo je lagano padati. Na razini gradova vrijednost je pala s 13,5% na 11,3%. Na razini manjih gradova i okolnih naselja vidljivo je smanjenje sa 17,3% na 15,7%. U ruralnim prostorima vrijednost je pala s 23,0% na 17,5%, a najviša je vrijednost bila 2013. godine (26,6%). Ovdje je očita gradacija vrijednosti s obzirom na stupanj urbanizacije, pa su najniže vrijednosti u gradovima, a najviše u ruralnim prostorima.¹¹

Premda se stopa NEET mladih u Hrvatskoj smanjuje, najveći problem ostaju mlade NEET osobe koje se ne prijavljuju u evidenciju HZZ-a radi pomoći pri zapošljavanju (točnije, ne ulaze u *Garanciju za mlade*). Time potencijalno ulaze u dugotrajnu nezaposlenost, čime se povećava rizik od socijalne isključenosti i poslije od ulaska u siromaštvo. Ujedno, Hrvatska ima jednu od najnižih stopa aktivnosti (sudjelovanja u radnoj snazi) mladih u EU-u, što je posebno izraženo kod mladih žena (15–24) (Nacrt nacionalnog programa za mlade). Iz prethodno navedenih podataka vidljivo je i da je udio mladih u NEET skupini veći u ruralnim prostorima.

Opće stanje mladih u Hrvatskoj, prema osnovnim statističkim podacima (Eurostat, 2020.), moglo bi se sažeti na sljedeći način:

- Ukupan broj mladih u Hrvatskoj u posljednjem desetljeću je u padu. To se odnosi na sve dobne skupine mladih, a posebno je loša situacija u ruralnim prostorima od 2013. godine.
- Zaposlenost mladih porasla je u posljednjem desetljeću. No, pad broja zaposlenih vidljiv je u razdoblju od 2009. do 2013. kao posljedica ekonomske krize i recesije, a od 2013. do 2019. godine raste broj zaposlenih. Gledajući stupanj urbanizacije, u velikim hrvatskim gradovima od 2009. do 2019.

¹¹ Podaci citirani iz neobjavljene studije COST Action CA18213 Rural NEET Youth Network: Modeling the risks underlying rural NEETs social exclusion: Croatia National Report, autora Anite Bušljeta Tonković i Slavena Gašparovića.

godine bilježi se mali porast broja zaposlenih mladih, dok je u ostalim gradovima i okolnim urbaniziranim područjima vidljiv pad broja zaposlenih u dobnim skupinama 15 – 19, 20 – 24 i 25 – 29. Za ruralne prostore ne postoje potpuni podaci, pa se može jedino uočiti kako je općenita zaposlenost mladih u padu u razdoblju od 2009. do 2019. godine.

- Općenito je u ovom razdoblju vidljiv pad broja mladih nezaposlenih, ukupno i zasebno u pojedinačnim dobnim skupinama, osim u skupini 30 – 34 godine starosti. Naime, od 2009. do 2013. bilježi se rast broja nezaposlenih kao posljedica ekonomske krize i recesije, a od 2013. do 2019. godine i pad broja nezaposlenih. S obzirom na stupanj urbanizacije, u velikim hrvatskim gradovima vidljiv je pad broja nezaposlenih u razdoblju od 2009. do 2019. godine ukupno i za sve dobne skupine. U ostalim gradovima i okolnim urbaniziranim područjima pad broja nezaposlenih u tome je razdoblju uočen jedino u dobnj skupini 20 – 24, a u ostalim skupinama zabilježen je rast broja nezaposlenih. Za ruralne prostore ne postoje potpuni podaci, no na temelju podataka o broju zaposlenih može se pretpostaviti da je nezaposlenost mladih u ruralnim prostorima u porastu.
- U razdoblju od 2009. do 2019. godine postoji u Hrvatskoj rast udjela mladih s postignutom razinom obrazovanja ISCED 5-8, a udio ostalih je u padu. Porast udjela mladih s postignutom razinom obrazovanja ISCED 5-8 bilježi se u tom razdoblju i u ostalim gradovima i okolnim urbanim područjima. Za ruralne prostore ne postoje potpuni podaci, no uočljiv je mali porast udjela mladih s postignutom razinom obrazovanja ISCED 3-4 i ISCED 5-8 i pad za ISCED 0-2 od 2013. do 2019. godine.¹²
- Broj osoba koje prije vremena napuštaju školovanje u Hrvatskoj smanjio se u razdoblju od 2009. do 2019. godine, jednako na nacionalnoj razini kao i u svim područjima, ako u obzir uzmemo stupanj urbanizacije.
- Udio NEET populacije općenito smanjio se od 2009. do 2019. godine.¹³

Mladima u prvom redu treba omogućiti zapošljavanje i rješenje stambenog problema, što će zadovoljiti njihove osnovne egzistencijske potrebe. Također, treba im ponuditi sadržaj ili mogućnost stvaranja sadržaja i to u obliku osiguravanja infrastrukturnih i logističkih preuvjeta za ulazak u zajednicu. U najvećoj mjeri to su javne površine i prostori za okupljanja, ustanove i centri (prije svega za sport, rekreaciju i kulturu) te organizacije civilnog društva. Kada su im osnovna životna egzistencija i mogućnost sadržajnog provođenja slobodnog vremena osi-

¹² ISCED – međunarodna standardna klasifikacija obrazovanja. Više o toj temi vidjeti na internetskoj stranici: https://www.eurydice.hr/cms_files/publications/hr-educational-structures-2019-20-final.pdf.

¹³ Podaci citirani iz neobjavljene studije COST Action CA18213 Rural NEET Youth Network: Modeling the risks underlying rural NEETs social exclusion: Croatia National Report, autora Anite Bušljeta Tonković i Slavena Gašparovića.

gurani, mlade se može poticati da aktivno sudjeluju u zajednici, uglavnom kroz društvenu i političku participaciju i volontiranje. Mladi koji volontiraju uključuju se u društvene procese i sudjeluju u razvoju zajednice u kojoj žive. Volontiranje općenito omogućuje stjecanje novih vještina i znanja te razvoj osobnih potencijala. Pruža i mogućnost učenja od drugih te razmjenu iskustava među državama, regijama i različitim kulturama, pri čemu suradnja s ljudima različitog podrijetla pridonosi smanjivanju predrasuda i stereotipa te stvaranju tolerantnijeg i pravednijeg društva. Volontiranje često podrazumijeva razvoj građanskih kompetencija mladih. Prema Europskoj komisiji, građanska kompetencija obuhvaća sposobnost pojedinaca da kao aktivni građani sudjeluju u potpunosti u građanskom i društvenom životu tako što poznaju društvene, ekonomske, pravne i političke koncepte i strukture, uključujući globalne događaje te održivost. Dakle, građanska kompetencija široka je i obuhvaća različita područja života te podrazumijeva aktivno sudjelovanje pojedinaca u životu zajednice (Nacrt nacionalnog programa za mlade). Civilno je društvo jedno od glavnih aktera u društvu koji mladima omogućuju volontiranje.

Sudjelovanje u procesima koji su važni za mlade općenito posebno se potiče aktivnostima i djelovanjem organizacija civilnog društva, odnosno osnaživanjem udruga mladih i za mlade kroz čiji rad mladi mogu djelovati u razvoju šire društvene zajednice (Nacrt nacionalnog programa za mlade). Upravo su ove udruge u središtu pozornosti našeg istraživanja. Uzmemo li u obzir nabrojena područja iz Nacrta nacionalnog programa za mlade (str. 3), uočavamo nekoliko ključnih područja u kojima djeluju udruge mladih i za mlade, koje su osnovane u ruralnim dijelovima Hrvatske. To je područje socijalne uključenosti, koje je ciljano usmjereno na mlade u ruralnoj sredini, zatim područje rada s mladima i aktivno sudjelovanje mladih u zajednici te kultura i sport. Ostale kategorije više su vezane za rad državnih institucija i ministarstava.

Socijalna isključenost posebno se tiče marginaliziranih skupina društva, koje se nalaze u određenim kategorijama vezanima za mjerljive pokazatelje, poput stope nezaposlenosti na određenom području, odnosno razvoja gospodarstva, to jest ograničenih mogućnosti zapošljavanja, socijalnog statusa obitelji, odnosno stupnja siromaštva, pristupa zdravstvenim uslugama, a tiče se i zdravstvenih poteškoća pojedinaca te pristupa obrazovnom sustavu, odnosno stupnja obrazovanja pojedinca. Naime, valja ponoviti kako rano odustajanje od školovanja uzrokuje socijalnu isključenost.

Udruge mladih i za mlade susreću se s izazovima i poteškoćama socijalne isključenosti mladih. Posebna je njihova uloga u pristupu mladima koji su izvan sustava obrazovanja, rada i socijalne skrbi. Kao posebna skupina ovdje se izdvajaju mladi u ruralnim područjima i mladi s manje mogućnosti. Kako bi se smanjio rizik od socijalne isključenosti mladih u ove dvije skupine nadležna ministarstva raspisuju natječaje, to jest dodjeljuju sredstva (dobivena iz igara

na sreću) na godišnjoj razini prema određenim prioritetnim područjima. Tako su, primjerice 2018. godine udrugama koje se bave mladima putem natječajnog postupka dodijeljena sredstva u kategorijama *mladi u ruralnim sredinama* i *mladi u NEET statusu* (Nacrt nacionalnog programa za mlade). Upravo smo u ovim kategorijama pronašli nekoliko udruga koje se bave mladima na istraživanom području.

Kao jedan od aktera civilnog društva, a koji se bave mladima, svakako treba spomenuti sportske udruge. Naime, sportski klubovi često su jedine udruge u ruralnim područjima koje mladima putem sporta i rekreacije pružaju mogućnost jačanja društvenog i ljudskog kapitala. To je vidljivo u objema istraživanim županijama. Sličnu ulogu u novije vrijeme imaju udruge koje se bave kulturom. Ovdje smo uočili udruge s različitim kulturnim sadržajima, od onih koje se bave (amaterskim) kazalištem do onih koje okupljaju (amaterske) slikare i ostale umjetnike. Sve se takve udruge u određenim svojim aktivnostima i konkretnim projektima bave mladima, odnosno s njima rade. Ovdje pak dolazimo do definiranja rada s mladima i za mlade. U *Nacrtu nacionalnog programa za mlade* (str. 48) piše da u Hrvatskoj nije donesena službena definicija rada s mladima, a nema ni formalnog zvanja za osobe koje s mladima rade. Međutim, taj rad je određen kao „širok pojam koji obuhvaća cijeli niz različitih aktivnosti društvene, kulturne, obrazovne, okolišne i/ili političke prirode koje se obavljaju za mlade i s mladima, u grupama ili pojedinačno”. Također, približno je određeno da se radom s mladima „bave osobe koje su za to plaćene ili volonteri, a on se temelji na neformalnim i informalnim procesima učenja usredotočenima na mlade i na dobrovoljno sudjelovanje”. Dodano je da je rad s mladima u biti društvena aktivnost jer podrazumijeva „rad s mladim ljudima i društvima u kojima žive, omogućavanje aktivnog sudjelovanja mladih i njihovom uključenosti u vlastite zajednice i procese donošenja odluka”. Mladi se u Hrvatskoj mogu i samostalno organizirati u centre za mlade, infocentre i klubove za mlade. Ovakvo organiziranje omogućuje stvaranje vlastitih društvenih mreža, poznanstava i struktura, gdje se, uz potporu stručnjaka, vršnjaka i/ili volontera mogu osmisliti i provesti različiti programi i aktivnosti mladih i za mlade. Međutim, čini se kako ovakav oblik samoorganizacije gubi na važnosti jer se, prema informacijama s terena posljednjih godina smanjuje broj aktivnih centara i klubova za mlade.

3. STUDIJA SLUČAJA RURALNOG PODRUČJA LIČKO-SENJSKE I ZADARSKE ŽUPANIJE

Za potrebe studije donosimo neke elementarne statističke podatke o objema županijama te ih uspoređujemo s hrvatskim prosjekom. Za početak potrebno je reći kako stanovništvo Hrvatske obilježava vrlo brzo starenje i u skladu s time visok stupanj ostarjelosti (Nejašmić, 2005). Naime, podaci iz Popisa 2001. pokazivali su prilično alarmantno stanje. Većina županija (njih jedanaest) tada je pripadala trećem tipu, koji označava da je stanovništvo ušlo u ozbiljan stadij starosti.¹⁴ U tome je razredu bila čak i Međimurska županija, koja je imala najmanje ostarjelu populaciju u odnosu prema ostalim. Osam županija pripadalo je četvrtom tipu – *duboka starost*, a dvije, Ličko-senjska i Karlovačka, bile su klasificirane kao županije u kojima prevladava peti tip – *vrlo duboka starost* (Nejašmić, 2005: 193). Isti autor dodaje da se u tako ostarjeloj populaciji smanjuje gospodarska aktivnost, dok je u mnogim krajevima teško uspostaviti uravnotežen društveni život. Njegova projekcija pokazuje da će se stupanj ostarjelosti stanovništva Hrvatske povećavati, a tome svjedoče i podaci iz Tablice 6.

Ukupna populacija Hrvatske 2011. godine pripada 4. tipu – *duboka starost*. Petnaest županija pripada tom tipu, a u ovoj skupini nalazi se i Međimurska županija, koja ponovno ima najmanje ostarjele populacije u odnosu prema drugim županijama, ali i Grad Zagreb, koji se približava 5. tipu.¹⁵ Šest županija pripada 5. tipu – *vrlo duboka starost*. Najnepovoljnije stanje i dalje je u Ličko-senjskoj županiji, a odmah do nje nalaze se Primorsko-goranska, Karlovačka i Šibensko-kninska županija. Usporedbom sa stupnjem ostarjelosti stanovništva u 2001. godini vidljivo je kako se najveće promjene u bodovnoj vrijednosti bilježe u Primorsko-goranskoj i Zadarskoj županiji. Prva je prešla iz 4. u 5., a druga iz

¹⁴ Tipizacija ostarjelosti (Nejašmić, 2005: 181) utemeljena je na bodovnoj vrijednosti 1. tip mladost, 2. tip na pragu starenja, 3. tip starenje, 4. tip starost, 5. tip duboka starost i 6. tip izrazito duboka starost. Kasnije Nejašmić i Toskić (2013: 95) tip 1, mladost, ne navode nego kreću od tipa 2 te dodaju tip 5, vrlo duboka starost, i tip 7, krajnje duboka starost.

¹⁵ Grad Zagreb s okolicom najrazvijeniji je i najnaseljeniji dio Hrvatske s najvećim priljevom (mladog) stanovništva iz svih ostalih dijelova Hrvatske. Međutim, demografsko starenje stanovništva i ovdje je u porastu.

3. u 5. tip ostarjelosti stanovništva. Slična promjena dogodila se i u Splitsko-dalmatinskoj županiji (zbio se prijelaz iz 3. u 4. tip ostarjelosti). Spomenutim je županijama zajedničko da obuhvaćaju prostrane dijelove otočja i zaobalja, krajeve jake depopulacije i demografskog izumiranja (Nejašmić i Toskić, 2013: 95-96). Ovi su podaci temeljni razlog zašto smo Ličko-senjsku i Zadarsku županiju odlučili obraditi u studiji slučaja. Naime, zanimalo nas je kakva je u ove dvije županije, s obzirom na procese starenja stanovništva, uloga udruga civilnog društva u procesima revitalizacije. Kao polazni kriterij, uz demografsko starenje, odnosno sve manji udio mladih u općoj populaciji, uzeli smo prirodno geografsku određenost. Naime, ovaj smo prostor smatrali takozvanom kopčom Kontinentalne i Jadranske Hrvatske (Borić, Bušljeta Tonković, Šimunić, 2017). U obzir smo uzeli i društveno-gospodarska obilježja ruralnog prostora.

Tablica 6. – Tipizacija stupnja ostarjelosti stanovništva u županijama Republike Hrvatske (Popis 2011.)

Županija	Udio mladih % (0-19)	Udio starih % (60+)	Stupanj ostarjelosti	
			Tip	Obilježje
Zagrebačka	22,1	22,1	4	duboka starost
Krapinsko-zagorska	20,9	23,5	4	duboka starost
Sisačko-moslavačka	20,0	26,2	5	vrlo duboka starost
Karlovačka	18,3	27,3	5	vrlo duboka starost
Varaždinska	21,2	22,8	4	duboka starost
Koprivničko-križevačka	21,6	23,8	4	duboka starost
Bjelovarsko-bilogorska	21,6	24,8	4	duboka starost
Primorsko-goranska	17,1	26,6	5	vrlo duboka starost
Ličko-senjska	18,7	31,0	5	vrlo duboka starost
Virovitičko-podravska	22,3	23,1	4	duboka starost
Požeško-slavonska	23,8	23,6	4	duboka starost
Brodsko-posavska	23,9	23,1	4	duboka starost
Zadarska	21,7	25,5	4	duboka starost
Osječko-baranjska	21,6	22,8	4	duboka starost
Šibensko-kninska	19,8	29,0	5	vrlo duboka starost
Vukovarsko-srijemska	23,4	23,0	4	duboka starost
Splitsko-dalmatinska	22,5	23,1	4	duboka starost
Istarska	18,1	24,9	5	vrlo duboka starost
Dubrovačko-neretvanska	22,3	24,4	4	duboka starost
Međimurska	23,0	21,1	4	duboka starost
Grad Zagreb	19,9	23,6	4	duboka starost
Republika Hrvatska	20,9	24,1	4	duboka starost

Izvor: Nejašmić i Toskić, 2013: 96.

U *Nacrtu Nacionalnog programa za mlade od 2020. do 2024. godine* Republike Hrvatske piše kako nedovoljna razvijenost ili nedostatak osnovne gospodarske

i društvene infrastrukture čine određena ruralna područja u Hrvatskoj nepoželjnim za život mladih. Stoga oni iseljavaju u urbana područja i inozemstvo. Zapravo, zatvara se začarani krug nerazvoja određenih ruralnih područja jer nedostatak radne snage onemogućuje razvoj gospodarstva, a sve manji broj stanovništva, time i manji dohodak lokalnim i regionalnim vlastima opravdava manjak ulaganja u infrastrukturu. Upravo zbog sličnih razvojnih problema u ruralnim prostorima diljem Europe, Europska unija skreće pozornost na važnost razvoja ruralnih, posebno planinskih i udaljenih područja. Unija tako nastoji ostvariti uravnotežen teritorijalni razvoj. U dokumentu *Program EU-a za ruralna, planinska i udaljena područja*¹⁶ iz 2018. godine i *Nacrtu nacionalnog programa za mlade* naglašena je nužnost ulaganja u razvoj ruralnih područja, i posebno važnost pružanja potpore planinskim i udaljenim područjima u prevladavanju problema s kojima se suočavaju. Namjera je ovdje skrenuti pozornost na ruralne prostore promicanjem socioekonomskog razvoja, gospodarskog rasta i diversifikacije ekonomije, socijalne dobrobiti, zaštite prirode te suradnje i međupovezanosti s urbanim područjima (*Nacrt nacionalnog programa za mlade*, str. 39). Oba spomenuta dokumenta posebno ističu izolirane i udaljene prostore i lokalne zajednice koje u njima žive. Stoga je naša namjera bila skrenuti pozornost upravo na udaljene ruralne (zadarski otoci i zaobalje), kontinentalne (lička sela i naselja u okolici gradova) i planinske (ličke općine) prostore putem istraživanja provedenog u Ličko-senjskoj i Zadarskoj županiji. Naime, ove su dvije županije geografski smještene upravo tako da obuhvaćaju kontinentalni, planinski, priobalni i otočni dio Republike Hrvatske. Drugim riječima, obratili smo pozornost na organizacije mladih i za mlade, na njihove aktivnosti, probleme s kojima se susreću i potencijale koje sa sobom nose, a djeluju u navedenim ruralnim područjima. Rečeno je, ruralno područje i lokalne zajednice koje ondje žive u geografskom, prostornom ali i društveno-gospodarskom smislu svojevrsna su kopčica, odnosno spojnica između Kontinentalne i Jadranske Hrvatske i tako čine idealan poligon za terensko istraživanje.

Iz toga razloga prvi dio studije donosi rezultate desk-metode istraživanja (analize i interpretacije dostupne literature i osnovnih statističkih podataka te službenih dokumenata), a odnosi se na cijelu Hrvatsku, odnosno na sve njezine ruralne prostore. U drugome dijelu studije okrećemo se istraživanju konkretnog kontinentalnog, planinskog, priobalnog i otočnog ruralnog prostora dviju županija, području koje je u gospodarskom i ukupnom društvenom smislu najugroženije i čije su lokalne zajednice, uključujući mlade, izložene opasnosti od socijalne isključenosti. Na temelju provedenog istraživanja stekli smo dublji uvid u njihovo stanje na mikrorazini te smo bili u mogućnosti donijeti neke univerzalne pre-

¹⁶ Europski parlament (2018.), Program EU-a za ruralna, planinska i udaljena područja – Rezolucija Europskog parlamenta od 3. listopada 2018. godine o rješavanju posebnih potreba u ruralnim, planinskim i udaljenim područjima (Referenca citirana iz Nacrta Nacionalnog programa za mlade).

poruke za daljnje jačanje organizacija civilnog društva, koje izravno utječu na jačanje društvenog i ljudskog kapitala mladih u ruralnim područjima općenito. U Ličko-senjskoj županiji prema Popisu iz 2011. živi oko pedeset tisuća stanovnika. Od toga njih 35% živi u njezina četiri grada; dakle, ostalih 65% stanovnika živi u općinama, u ruralnom prostoru i na selu. To znači da ova županija spada u značajno ruralna područja, jer prema kriteriju OECD-a značajno ruralna područja su ona u kojima više od 50% stanovnika živi u ruralnim zajednicama. Ovome, dakako, ide u prilog i gustoća naseljenosti u Ličko-senjskoj županiji koja, rečeno je, iznosi jedva 10 stanovnika po kilometru kvadratnom (Bušljeta Tonković, 2015.). Ukratko, cjelokupan prostor Ličko-senjske županije prikazan je kao ruralan po kriteriju Europske unije (najviše 100 stan./km²) kao i po kriteriju OECD-a (najviše 150 stan./km²). U Gospiću, središtu županije i površinom najvećem gradu u Hrvatskoj, živi 12 745 stanovnika. U Otočcu, drugom gradu u unutrašnjosti te županije živi 9778 stanovnika. U Senju, koji se nalazi na jadranskoj obali, žive 7182, a u Novalji na otoku Pagu 3663 stanovnika. U kontinentalnim općinama na prvome je mjestu po broju stanovnika Općina Plitvička Jezera s 4373 stanovnika, zatim Brinje s 3256 stanovnika, Općina Perušić s 2638 stanovnika, Općina Donji Lapac s 2113 stanovnika, slijedi Općina Udbina s 1874 stanovnika i Općina Vrhovine s 1381 stanovnikom te Općina Lovinac s 1007 stanovnika. Općina Karlobag kao jedina općina na obali ima najmanji broj, 917 stanovnika (tablica 7).

Među osnovnim pokazateljima vitalnosti stanovništva su indeks starenja i koeficijent starosti.¹⁷ Prema tim pokazateljima, Ličko-senjska županija prednjači, odnosno njezino je stanovništvo u dubokom procesu starenja. Ako indeks starenja promotrimo po gradovima i općinama, možemo zaključiti kako grad Gospić kao urbano središte te općenito gradovi u županiji pokazuju nešto bolje rezultate u odnosu prema (ruralnima) općinama, premda je i u gradovima alarmantno stanje. Primjerice, indeks starenja za Gospić iznosi 122,3, što znači da u tome gradu na 100 osoba od 0 do 19 godina dolaze 122,3 osobe starije od 60 godina. Ako uzmemo u obzir koeficijent starenja kao jedan od osnovnih pokazatelja, onda u Gospiću živi 26,4% osoba starijih od 60 godina u odnosu prema ukupnom broju stanovnika. Ipak, prema ovim pokazateljima grad Gospić najbolje je pozicioniran u županiji. Ta brojka na županijskoj razini iznosi 31%, a na nacionalnoj je 24,1%.¹⁸ Ako dodatno usporedimo, Ličko-senjska županija ima ukupno 16,1% mladih u dobi od 15 do 29 godina u ukupnom broju stanovništva, dakle upola manje od udjela osoba u dobi od 60 i više godina (indeks starenja za ovu

¹⁷ Indeks starenja jest postotni udio osoba u dobi od 60 i više godina u odnosu prema broju osoba od 0 do 19 godina. Indeks veći od 40% pokazuje da je stanovništvo određenog područja ušlo u proces starenja. Koeficijent starosti jest postotni udio osoba u dobi od 60 i više godina u ukupnome stanovništvu. Osnovni je pokazatelj razine starenja, a kad prijeđe vrijednost od 12%, smatra se da je stanovništvo određenog područja ušlo u proces starenja (Popis 2011., Metodološka objašnjenja).

¹⁸ Rečeno je kako stanovništvo neke zemlje ili područja počinje starjeti kada udio osoba u dobi od 60 i više godina dosegne 12%. Taj je proces u Hrvatskoj započeo početkom 1960-ih godina.

županiju iznosi 166).¹⁹ Procjena je da mladi čine 16,9% ukupnog stanovništva na nacionalnoj razini, po čemu Ličko-senjska županija ne odstupa.

Tablica 7. – Stanovništvo Ličko-senjske županije (mladi od 15 do 29²⁰ godina i osobe sa 60 i više godina starosti)

Grad/općina	Ukupan broj stanovnika	Mladi od 15 do 19 godina			Ukupan broj osoba u dobi od 60 i više godina	Koefficient starosti
		Ukupan broj mladih od 15 do 29 godina	% u odnosu prema ukupnom broju stanovnika grada/općine	% u odnosu prema ukupnom broju stanovnika županije		
Gospić	12 745	2314	18,2	4,5	3359	26,4
Otočac	9778	1636	16,7	3,2	2892	29,6
Senj	7182	1152	16,4	2,3	2167	30,2
Novalja	3663	607	16,6	1,2	1092	29,8
Plitvička Jezera	4373	749	17,0	1,5	1119	25,6
Brinje	3256	457	14,0	0,9	1105	33,9
Perušić	2638	373	14,0	0,7	1074	40,7
Donji Lapac	2113	279	13,2	0,5	860	40,7
Udbina	1874	250	13,0	0,5	742	39,6
Vrhovine	1381	184	13,0	0,4	566	40,0
Lovinac	1007	113	11,0	0,2	439	43,6
Karlobag	917	109	12,0	0,2	369	40,2
Ukupno LSŽ	50 927	8823	/	16,1	15 784	31,0

Izvor: Autorica Bušljeta Tonković, prema Popis 2011., Stanovništvo prema spolu i starosti.

U gradu Otočcu udio osoba sa 60 i više godina iznosi 29,6%, a mladih je 16,7%, u Senju je 30,2% starih, a 16,4% mladih, u Novalji je 29,8% starih i 16,6% mladih. Podaci za ličke općine su poražavajući, s time da se gospodarski najrazvijenije područje Općine Plitvička Jezera drži bolje od ostatka županije, pa koefficient starenja iznosi 25,6%, a udio mladih je 17,0%. Općina Brinje ima 33,9% stanovnika u dobi od 60 i više godina, a mladih je 14,0%; Općina Perušić broji 40,7% starih i tek 14,0% mladih; u Općini Donji Lapac omjer je 40,7% starih i 13,2% mladih; Općina Udbina ima 39,6% starih i 13,0% mladih; Općina Vrhovine ima 40,0% starih i 13,0% mladih; u Općini Lovinac se 43,6% stanovništva nalazi u dobnoj skupini od 60 i više godina, a tek je 11,0% mladog stanovništva

¹⁹ Podatak je još alarmantniji ako ga prikazemo kroz ukupan zbroj koji je bio temelj za izračunavanje postotne vrijednosti. Naime, Ličko-senjska županija broji tek 8223 osobe u dobi od 15 do 29 godina. Ovo je, dakle, broj mladih na kojima počiva lička sadašnjica, jer ova skupina danas ima od 25 do 40 godina. Treba se zapitati koliko je njih migriralo u veće gradove i inozemstvo, osobito od 2013. godine nakon ulaska u Europsku uniju i posebno tijekom ekonomske krize. Neke su projekcije da je ova županija od Popisa 2011. izgubila i do 5000 ljudi. Točne ćemo podatke imati u Popisu 2021.

²⁰ Ovdje smo mlade promatrali po ranije navedenoj definiciji u dobi od 15 do 29 godina, a ne sve mlade od 0 do 19 godina, kako je prikazano u tablici 6. Naime, upravo je ova skupina u središtu pozornosti našeg istraživanja.

(vidjeti tablicu 7).²¹ Uvidom u ove elementarne podatke jasno je kako je u ličkim ruralnim općinama gotovo polovica stanovništva starija od 60 godina. Takvi su podaci poražavajući i jasno govore o demografskom problemu s kojim se nosi Ličko-senjska županija. Mladi su, dakle, malobrojna skupina stanovništva. Usluge i mogućnosti koje su im ponuđene trebale bi biti dostupne i pomno planirane, što do sada nije bio slučaj. Također, pozornost je potrebno usmjeriti i prema starijima, koji prevladavaju u ukupnom broju stanovništva. Pa ipak, teško je u ličkim općinama pronaći udruge koje se izrijeком bave potrebama ili pružaju određene usluge starijem stanovništvu jednako kao i mladima. Međutim, ponnijim promatranjem stanja na terenu pronašli smo neke aktere koji se dotiču navedenih tema, a o kojima će poslije u studiji biti riječ.²²

Zadarska se županija, rečeno je, prema demografskim pokazateljima iz popisa 2001. i 2011. godine uglavnom smješta na niže pozicije, osobito kada je riječ o njezinim otocima i zaobalju, dakle ponovno je riječ o izrazito ruralnim prostorima u kojima su demografski procesi starenja u porastu. Županija broji 170 017 stanovnika, a u njoj se nalazi 6 gradova u kojima živi 60,3% stanovništva te 28 općina u kojima je ostalih 39,7% stanovnika. Gustoća naseljenosti za Zadarsku županiju iznosi 46,6 stanovnika na kilometar kvadratni, što prema ranije navedenim kriterijima i ovu županiju svrstava u kategoriju značajno ruralnih područja. Međutim, njezinih šest gradova sa Zadrom na čelu daje naslutiti stadij razvoja koji Zadarsku smješta uglavnom u sredinu ljestvice hrvatskih županija. Ipak, činjenica da u 28 općina s više od 67 000 stanovnika, od kojih određeni broj živi u zaobalju i na otocima, govori u prilog ruralnosti županije. Dva grada (Benkovac i Obrovac) nalaze se u unutrašnjosti te županije, gdje se nalazi i devet općina (Galovac, Gračac, Jasenice, Lišane Ostrovičke, Poličnik, Polača, Stankovci, Škabrnja i Zemunik Donji). Na obali su tri grada (Biograd na Moru, Nin i Zadar) te deset općina (Bibinje, Novigrad, Ražanac, Pakoštane, Privlaka, Posedarje, Starigrad, Sukošan, Sveti Filip i Jakov i Vrsi). Na otocima je grad Pag i ostalih devet općina (Kali, Kolan, Kukljica, Pašman, Poveljana, Preko, Sali, Tkon i Vir).

U dokumentu *Županijska razvojna strategija Zadarske županije 2016. – 2020.* nalazimo podjelu prostora županije. Prema prirodno-geografskim obilježjima, županija se dijeli na sedam geomorfoloških i prostorno-razvojnih cjelina. Naime, podjela županije na regije poslužit će da promotrimo više njezine ruralne nego urbane prostore. Prva je Zadarska urbana regija, koja obuhvaća obalni prostor od Općine Pakoštane do Općine Vir, uključujući i relativno uzak zaobalni

²¹ Ovdje je riječ o tako malim skupinama mladih, osobito u ličkim ruralnim općinama da bi se doslovno moglo promatrati svakog pojedinca. Primjerice, Općina Lovinac broji 113 mladih, a Općina Karlobag 109.

²² S obzirom na navedene podatke za Ličko-senjsku i Zadarsku županiju, ali i Hrvatsku u cijelosti svakako treba reći da je jedna od ključnih istraživačkih tema, koja bi trebala biti u središtu pozornosti, ona vezana za stanje udruga civilnog društva koje usluge pružaju starijem stanovništvu. Međutim, ta tema ovdje ne može biti obrađena (više o temi starenja stanovništva i izazovima socijalne politike vidjeti u Puljiz, 2016).

pojas. Taj prostor gravitira gradovima Zadru i Biogradu na Moru te je izrazito urbaniziran prostor na kojem živi 66,11% stanovništva. O stupnju urbanizacije svjedoči i gustoća naseljenosti od 210 stanovnika na kilometar kvadratni. Druga regija su Zadarski otoci. U prostorno-razvojnom i demografskom kontekstu otočni prostor Zadarske županije jedan je od najosjetljivijih i najugroženijih njezinih dijelova koji obilježavaju kontinuirano raseljavanje, starenje stanovništva i odumiranje gospodarskih aktivnosti. Iznimka su otoci Ugljan i Pašman, koji se razvijaju kao prigradske zone obalnih gradova. Gustoća naseljenosti ovog područja je 27 stanovnika na kilometar kvadratni. Sljedeća je regija Ravnokotarski zaobalni prostor, koji obuhvaća šest općina i broji tek 11% stanovnika. Zbog svojih geomorfoloških obilježja, plodnog tla i klimatskih uvjeta predstavljaju izniman razvojni resurs ove županije. Gustoća naseljenosti regije je 31 stanovnik na kilometar kvadratni. Slijedi regija koja obuhvaća prostor Podvelebitskog kanala. Čini je pet općina smještenih sa sjeverne i južne strane Podvelebitskog kanala te uz Novigradsko i Karinsko more. Glavni razvojni resurs ovog područja je turizam koji se naslanja na prirodnu baštinu – Nacionalni park Paklenica, Park prirode Velebit te zaštićeni kanjon rijeke Zrmanje. Gustoća naseljenosti ovoga područja je 24 stanovnika na kilometar kvadratni.

Regija Bukovica zauzima tri jedinice lokalne samouprave, koje se nalaze na južnom velebitskom pobrđu. To je kraj s oskudnim poljoprivrednim zemljištem, tradicionalno usmjeren na stočarstvo. Bukovica je ujedno i jedno od najslabije nastanjenih područja Zadarske županije s gustoćom naseljenosti od samo 10 stanovnika na kilometar kvadratni. Ličko-pounski prostor je regija koju čini samo Općina Gračac. Ovo je najveća hrvatska općina, a njezini gospodarski i razvojni problemi više su vezani za problematiku s kojom se susreće Lika, kojoj geografski i povijesno gledano i pripada. Općina Gračac je najslabije naseljeno područje Zadarske županije s tek 5 stanovnika na kilometar kvadratni. Na temelju rečenoga vidljivo je kako se tri zadarske regije izdvajaju kao izrazito ruralni prostori s najmanjom gustoćom naseljenosti; to su regija Zadarski otoci, regija Bukovica i regija Ličko-pounski prostor. Sve su tri regije prema osnovnim demografskim pokazateljima više nalik na Ličko-senjsku negoli na Zadarsku županiju, premda se potencijal razvoja turizma u njima ističe nešto više negoli u ličkom ruralnom prostoru. Uvidom u osnovne demografske pokazatelje dolazimo i do sljedećih podataka za svaki zadarski grad i općinu.

Iz tablice 8 vidljivo je kako gradovi i općine koji pripadaju prije spomenutoj Zadarskoj urbanoj regiji stoje nešto bolje nego gradovi i općine u ostatku ove županije; ovdje smo u obzir uzeli i koeficijent starosti, odnosno udio mladih u ukupnom stanovništvu. Ono što zabrinjava jest stanje u gradovima i općinama u unutrašnjosti te posebno na otocima za koje su podaci vezani za koeficijent starosti slični kao u ruralnim područjima Like. Tako Općina Sali na Dugom otoku ima najviši koeficijent starosti u županiji od 44,1% (i tek 13% mladih), slijedi

Tablica 8. – Stanovništvo Zadarske županije (mladi od 15 do 29 godina i osobe u dobi od 60 i više godina)

Grad/općina	Ukupan broj stanovnika	Mladi od 15 do 19 godina			Ukupan broj osoba u dobi od 60 i više godina	Koeffcijent starosti
		Ukupan broj mladih od 15 do 29 godina	% u odnosu prema ukupnom broju stanovnika grada/općine	% u odnosu prema ukupnom broju stanovnika županije		
Benkovac	11 026	2033	18,4	1,2	2675	24,3
Biograd na Moru	5569	981	17,6	0,6	1354	24,3
Nin	2744	480	17,5	0,3	778	28,4
Obrovac	4323	699	16,2	0,4	1244	28,8
Pag	3846	665	17,3	0,4	1260	32,8
Zadar	75 062	14 341	19,1	8,5	17 291	23,0
Bibinje	3985	843	21,2	0,5	796	20,0
Galovac	1234	252	20,4	0,1	238	19,3
Gračac	4690	727	15,5	0,4	1352	28,8
Jasenice	1398	264	18,9	0,2	338	24,2
Kali	1638	279	17,0	0,2	473	28,9
Kolan	791	144	18,2	0,1	211	26,7
Kukljica	714	110	15,4	0,1	297	41,6
Lišane Ostrovičke	698	130	18,6	0,1	209	29,9
Novigrad	2375	422	17,8	0,2	650	27,4
Pakoštane	4123	805	19,5	0,5	952	23,1
Pašman	2082	361	17,3	0,2	743	35,7
Polača	1468	271	18,5	0,2	376	25,6
Poličnik	4469	919	20,6	0,5	895	20,0
Posedarje	3607	676	18,7	0,4	946	26,2
Povljana	759	121	16,0	0,1	277	36,5
Preko	3805	495	13,0	0,3	1545	40,6
Privlaka	2253	381	17,0	0,2	755	33,5
Ražanac	2940	515	17,5	0,3	864	29,4
Sali	1698	219	13,0	0,1	748	44,1
Stankovci	2003	360	18,0	0,2	557	27,8
Starigrad	1876	304	16,2	0,2	609	32,5
Sukošan	4583	879	19,1	0,5	1117	24,4
Sveti Filip i Jakov	4606	929	20,2	0,5	1031	22,4
Škabrnja	1776	351	19,7	0,2	347	19,5
Tkon	763	132	17,3	0,1	205	26,9
Vir	3000	411	13,7	0,2	1017	33,9
Vrsi	2053	383	18,7	0,2	595	29,0
Zemunik Donji	2060	361	17,5	0,2	595	28,9
Ukupno ZŽ	170 017	31 243	/	18,4	43 340	25,5

Izvor: Autorica Bušljeta Tonković, prema Popis 2011., Stanovništvo prema spolu i starosti.

Općina Kukljica na otoku Ugljanu s koeficijentom 41,6% (i 15,4% mladih) te općina Preko na istom otoku s koeficijentom starosti od 40,6% (također 13% mladih) i naposljetku Općina Povljana na otoku Pagu s koeficijentom od 36,5% (i 16,0% mladih). Grad Pag, kao jedini grad na otoku u ovoj županiji također ima najlošije rezultate u odnosu prema ostalim županijskim gradovima. Nakon otočnih općina slijede općine u unutrašnjosti županije i one vezane za ravnokotarski zaobalni prostor i Podvelebitski kanal. Nakon grada Obrovca u unutrašnjosti slijedi odmah Pag s koeficijentom starosti od 28,8% (udio mladih 16,2%). Najveća općina u Hrvatskoj, Gračac, ima isti koeficijent, ali je udio mladih u općoj populaciji još niži i iznosi 15,5%. Prema tome, ruralni prostor Zadarske županije također bilježi poodmakli proces starenja stanovništva, odnosno sve je manji udio mladog stanovništva u općoj populaciji dok udio starih nerijetko prelazi 30%.

Prethodno izneseni podaci, premda na svojevrsnoj mikrorazini tek dviju županija ponovno potvrđuju činjenicu da se Hrvatska susreće s ozbiljnim demografskim problemom starenja stanovništva, na što posljednjih godina upozoravaju brojni stručnjaci (Nejašmić, 2005.; Živić, Pokos i Turk, 2005.; Nejašmić i Toskić, 2013.; Puljiz, 2016.). Time su teme o odgovarajućoj skrbi za starije i, posebno teme vezane za jačanje ljudskog i društvenog kapitala mladih na svim razinama (od Vladinih mjera do aktivnosti organizacija civilnog društva) od ključne važnosti za ukupnu revitalizaciju (ruralnih prostora) Republike Hrvatske. Tome u prilog ide i već spominjani *Nacrt Nacionalnog programa za mlade za razdoblje od 2020. do 2024. godine*, koji ističe da je „promatrajući mlade kroz demografski kontekst, važno ulagati dodatne napore u ujednačavanje šansi mladih iz ruralnih sredina i mladih s manje mogućnosti, te su u skladu s tim definirane mjere usmjerene njihovu uključivanju, promicanju jednakih mogućnosti i aktivnog sudjelovanja u zajednici te poboljšanju zapošljivosti svih mladih” (str. 2). Izrazito je važno što ovaj dokument pridaje pozornost mladima na ruralnim područjima.

3.1. Metodologija

Kao što je poznato, studija slučaja omogućuje dubinsku analizu određenog društvenog fenomena ili procesa i zato je odabrana za istraživanje udruga i ostalih aktera unutar domene civilnog društva koji se bave mladima na ruralnim područjima Ličko-senjske i Zadarske županije. Podsjetimo, ova se studija sastoji od rasprave koja u prethodnim poglavljima najprije uključuje desk-analizu dostupne literature i dokumenata te analizu i interpretaciju osnovnih statističkih pokazatelja. U dijelu studije koji slijedi prikazujemo analizu i interpretaciju kvalitativnih podataka prikupljenih tehnikom polustrukturiranih intervjua, koji su uključivali i narativne dijelove. Prema tome, metode primijenjene tijekom terenskog rada, i koje su podloga za slaganje sociološkog *bricolagea* studije odnose se na provedbu polustrukturiranih intervjua (tehnika snježne grude), prikupljanje

informacija putem neformalnih razgovora, životnih priča, na temelju proučavanja dostupne literature te analizom dostupnih podataka o vrsti i broju udruga civilnog društva koje se bave mladima na istraživanom području dviju županija. Osnovna namjera bila je na temelju rezultata istraživanja utjecati na poboljšanje i razvoj programa pomoći lokanim organizacijama mladih i za mlade na ruralnim područjima. Stoga je glavni cilj terenskog istraživanja bio istražiti i u sociološkoj studiji prikazati trenutnu sliku organizacija mladih i za mlade u hrvatskim ruralnim područjima s naglaskom na ruralna područja Ličko-senjske i Zadarske županije, koja, rečeno je, u geografskom, prostornom ali i društveno-gospodarskom smislu sačinjavaju svojevrsnu kopču, odnosno spojnicu između Kontinentalne i Jadranske Hrvatske, čineći tako idealan poligon za terensko istraživanje. S obzirom na temu istraživanja, odnosno glavne aktere, uzorak je bio namjeran, a sugovornici su vlastoručnim potpisom izjava pristali da se prikupljeni podaci objave u znanstvene svrhe.²³

Ciljane skupine u istraživanju bili su ponajprije članovi, odnosno organizacije mladih i za mlade na području Ličko-senjske i Zadarske županije; a zatim (ako su detektirani) članovi, odnosno inicijative mladih koji predstavljaju aktivno građanstvo, volonterski centri za mlade te klubovi i infocentri za mlade. Istraživanje se usmjerilo na dvije osnovne pretpostavke: 1) ključni akteri u radu s mladima na istraživanim ruralnim prostorima su udruge civilnog društva; 2) udruge civilnog društva koje rade s mladima na istraživanom području u pravilu nemaju konkretne programe za rad s mladima nego se prilagođavaju dostupnim natječajima (i u skladu s time projektima koji su im odobreni).

S obzirom na navedene pretpostavke, postavljeni su i uži ciljevi istraživanja: 1) istražiti koji su ključni akteri civilnog društva koji rade s mladima na istraživanom području; 2) istražiti koji su problemi i prepreke, a koje perspektive za daljnji razvoj aktera koji rade s mladima; 3) istražiti koje aktivnosti i projekte provode udruge koje rade s mladima; 4) istražiti kako udruge civilnog društva i ostali akteri koji se bave mladima shvaćaju pojam *rad s mladima* (u smislu rada s mladima, rada za mlade ili podrške mladima). Konačan rezultat kvalitativnog istraživanja ide prema razumijevanju rada s mladima na ruralnim područjima iz perspektive organizacija civilnog društva (kao relevantnih aktera) i na temelju toga davanja odrađenih preporuka donositeljima odluka.

Protokol intervjua sastojao se od 29 pitanja podijeljenih unutar triju tematskih cjelina, proveden je tijekom listopada i studenog 2020. s ukupno 12 sugovornika, a pratio je sljedeću tematiku. Prva tematska cjelina protokola nosi naslov *Opći podaci o organizaciji i osnovne informacije o radu*. Ova uvodna cjelina sadržava sedam pitanja putem kojih se istraživač obavještava o organizaciji, njezinom ustrojstvu i aktivnostima, shvaća pojam rada s mladima i doznaje neke osnovne

²³ Istraživanje je odobrilo Etičko povjerenstvo Instituta Ivo Pilar 28. listopada 2020. godine (Br. 11-73/20-2066).

podatke o mladima na području na kojem organizacija djeluje. Druga tematska cjelina ulazi dublje u bit istraživanja i nosi naziv *Mladi u ruralnim područjima*, sastoji se od devet pitanja uz pomoć kojih istraživač dobiva uži uvid u probleme, perspektive i pogodnosti te posebno rizik od socijalne isključenosti za mlade na konkretnom ruralnom području. Treća tematska cjelina *Organizacije mladih i za mlade u ruralnom području* sadržava trinaest pitanja i razmatra bit istraživane teme. Pitanja se odnose na projekte i aktivnosti koje pojedina organizacija provodi s mladima, probleme i perspektive rada s mladima, na vrstu podrške koja bi im bila potrebna. Pozornost smo također usmjerili na prikupljanje informacija o ostalim akterima na području koje se bavi mladima kako bismo osigurali maksimalnu varijaciju uzorka, te time i veću vjerodostojnost rezultata (prikupljanje podataka za daljnju provedbu intervju tehninom snježne grude).²⁴

3.2. Prikaz, analiza i interpretacija prikupljenih podataka

Postupci analize koju smo primijenili za potrebe ove studije uključili su kodiranje i konceptualnu analizu transkribirane građe; posljednje je za rezultat imalo ukupno 236 kodova podijeljenih u 9 tematski konzistentnih kategorija koji su induktivno izvedeni iz analitičke građe. Rezultate prikazujemo deskriptivno slijedeći devet kategorija, odnosno tematskih cjelina te pritom izbjegavamo izravne citate. Iako je izravno citiranje uobičajeno za prikaz rezultata kvalitativnih istraživanja, ovdje izbjegavamo taj postupak radi zaštite anonimnosti naših sugovornika. Budući da je riječ o relativno maloj populaciji iz organizacija iz koje je uzorak biran, izravnim navođenjem mogli bismo riskirati rekonstrukciju identiteta pojedinih sugovornika, te time prekršiti etički kodeks znanosti propisan u dopusnici Etičkog povjerenstva koje je odobrilo ovo istraživanje.²⁵

Kategorije, odnosno tematske cjeline koje u rezultatima prikazujemo su sljedeće: opis i djelatnosti organizacija mladih i za mlade; odnos organizacija mladih i za mlade s lokalnom samoupravom; potrebe organizacija mladih i za mlade; prepreke u radu organizacija mladih i za mlade; razvojne prepreke na lokalnoj razini; mladi u riziku od socijalne isključenosti; problemi mladih – vanjski; problemi mladih – unutarnji; prednosti i mogućnosti. Većina tematskih cjelina nije jasno odijeljena, teme su međusobno povezane te utječu i osnažuju jedna drugu. U tom slučaju mnogi kodovi se preklapaju, odnosno zastupljeni su u dvjema temama istovremeno. Ovo je očekivan rezultat u kvalitativnoj analizi te pokazuje zadovoljavajuću gustoću i utemeljenost kodova. Potrebno je još istaknuti kako u kvalitativnim istraživanjima „većina” nije relevantan pokazatelj u analizi i interpretaciji podataka, nego se vrednuju i pojedinačni odgovori ako produbljuju razumijevanje konkretne problematike.

²⁴ Protokoli intervju nalaze se u Dodatku 1 ove studije.

²⁵ Iz istog razloga u studiji ne prikazujemo rezultate pojedinačno za svaku županiju, dakle, nije učinjena komparativna analiza.

3.2.1. Opis i djelatnosti organizacija mladih i za mlade

Kako bismo dobili uvid u profil i djelatnost ciljane skupine, sa sugovornicima smo razgovarali o nizu tema vezanih uz projekte koje provode, načinu na koji rade te kako određuju svoj rad i odnos prema radu s mladima. Ono što se najprije ističe, a vidljivo je i iz uzorka, jest da podaci iz registra udruga ne daju cjelovitu i relevantnu sliku stanja na terenu. Uzrok ovome je uglavnom u novoj klasifikaciji, prema kojoj se udruge mladih i one koje rade s mladima ne izdvajaju kao zasebna kategorija. Također, manji dio udruga s čijim smo predstavnicima razgovarale registrirane su za neko drugo područje, primjerice udruge koje rade u području neovisne kulture, no suradnjom i preko natječaja provodile su projekte koji su obuhvaćali rad s mladima. Ove udruge se, dakle, mladima bave posredno, rad s mladima se u njihovom statutu ne navodi kao primarna djelatnost te obuhvaćaju rad s mladima ovisno o tipu dostupnih i raspisanih natječaja. Metodom snježne grude obuhvatili smo 12 udruga u dvjema promatranim županijama koje provode projekte za mlade, što je znatna razlika od broja udruga koje donosi Popis Agencije za mobilnost i programe EU-a (vidjeti tablicu 4).

Prije svega valja istaknuti kako dio udruga s čijim smo članovima/voditeljima razgovarale provodi isključivo projekte na nacionalnoj i lokalnoj razini, što utječe na opseg i tip aktivnosti koje provode. Ovdje je uglavnom riječ o manjim udrugama, udrugama mladih te udrugama koje nemaju znanje i/ili iskustvo u pisanju međunarodnih projekata. Također, te udruge relativno uspješno provode svoje aktivnosti na lokalnoj razini (o problemima u radu udruga bit će riječi dalje u tekstu) te ostvaruju dobru suradnju s drugim udrugama s područja na kojem djeluju. Dio udruga provodi međunarodne projekte (financirane uglavnom iz namjenskih fondova Europske unije) te svojim aktivnostima privlači veći broj sudionika i korisnika te ostvaruje međunarodnu suradnju. Ove udruge uglavnom imaju barem jednu zaposlenu osobu (često do nekoliko zaposlenih osoba na određeno vrijeme dok traje provedba projekta), a udruge koje provode isključivo lokalne projekte oslanjaju se na volonterski rad ponajprije svojih članova i voditelja. Važno je ipak napomenuti da se u oba slučaja rad u udrugama znatno oslanja na volonterski rad koji u svim slučajevima koje smo istraživanjem obuhvatili premašuje standardno osmosatno radno vrijeme, odnosno radno vrijeme od četrdeset sati na tjedan (broj volonterskih sati uključuje i rad članova i voditelja projekata). Dakle, čak i udruge koje putem natječaja ostvare financiranje iz međunarodnih fondova te su u mogućnosti zaposliti osobu na projektu (uglavnom za organizaciju, logistiku te provedbu administrativnih aktivnosti koje su na međunarodnim projektima razmjerno obuhvatne), ovisno o volonterskom radu kad je riječ o provedbi aktivnosti i ciljeva projekta. Pritom je važno napomenuti da volonterski rad obuhvaća formalni volonterski rad, ali i onaj neformalni, koji članovi udruge obavljaju iz entuzijazma u svoje slobodno vrijeme koristeći se često vlastitim resursima.

Udruge koje smo obuhvatili istraživanjem uspjele su educirati i izgraditi kvalitetne ljudske resurse. Naime, članovi svih udruga prošli su višestruku izobrazbu za rad s mladima i/ili volonterski rad, a neke od udruga stekle su pravo samostalno obavljati takve edukacije za druge dionike. Također, dio udruga, uz to što surađuju s drugim udrugama, suradnju ostvaruje i s različitim institucijama, lokalnom samoupravom i sveučilištima.

Udruge u radu s mladima obuhvaćaju vrlo različite i mnogobrojne aktivnosti koje ovdje navodimo u cijelosti:

- rad s djecom i mladima do punoljetnosti koji obuhvaća sve aspekte rasta i razvoja (od organizacije slobodnog vremena do edukacije iz svih područja)
- kultura i razvoj kreativnosti (sudjelovanje mladih u neovisnoj kulturi, umjetnički izričaj i učenje kreativnih vještina, interpretacija kulturne baštine, razvoj urbane kulture i sl.)
- međugeneracijska solidarnost (aktivnosti koje provode mladi za starije i obrnuto, razmjena iskustava i zajedničko djelovanje s namjerom međugeneracijskog dijaloga u području praktičnih vještina te kreativne kulture)
- mobilnost mladih (organizacija partnerskih projekata mobilnosti mladih na europskoj razini koji uključuju razmjenu i boravak, dobrotvorni rad, edukacija i sl., mladih u zemljama EU-a)
- NEET mladi (jedino u sklopu jednog međunarodnog projekta: rješavanje problema nepostojećeg tržišta rada za NEET mlade s ruralnih područja suočenih s depopulacijom, kroz inovacije u području održive poljoprivrede, turizma, digitalizacije i poduzetništva u samozapošljavanju)
- neformalno obrazovanje (izvannastavna edukacija)
- održivost i ekologija (edukacija i razvoj osviještenosti o odnosu čovjeka prema prirodi, zagađenju, utjecaju zagađenja na čovjeka, razvoj empatije mladih prema životinjama i živom svijetu, održivi turizam, akcije zaštite i čišćenja okoliša)
- organizacija slobodnog vremena (uglavnom obuhvaća sve navedene aktivnosti, pri čemu su važni prostori za mlade, npr. kulturni i infocentri)
- poduzetništvo (programi poticanja poduzetništva mladih, edukacija, suradnja, informiranje i potpora pri samozapošljavanju mladih)
- preventivni programi (edukacija i prevencija nasilja, ovisnosti, netolerancije, seksualnog nasilja i sl.)
- volontiranje (razvoj i edukacija o volontiranju, volonterski centri)
- demokratski procesi i zagovaranje (edukacije o demokratskim procesima, pravima i poticanje politika za mlade).

Da bi se jasnije definirala zakonska određenja i razumjela sama percepcija udruga, sugovornike smo pitali kako bi definirali rad svoje udruge – kao rad s mladima, rad za mlade ili kao podršku mladima. Većina sugovornika odgovorila je da svoju ulogu vidi u kombinaciji navedenih određenja. Sugovornici odgovaraju kako se taj rad određuje ovisno o situaciji i projektnim aktivnostima: primjerice pri poticanju javnih politika koje se odnose na populaciju mladih, udruga radi „za mlade”, ali u te se aktivnosti uključuje mlade te ih se pita koje su njihove potrebe, stoga radi se i „s mladima”. Dakle, rad s mladima u ovom smislu obuhvaća sva tri aspekta te aktivnosti s namjerom aktiviranja mladih da ostvaruju svoje potencijale i razvijaju se na područjima koja ih zanimaju radeći na sljedeći način: „s mladima” pri čemu im se omogućava samodefiniranje vlastitih očekivanja i aktivnosti; radeći „za mlade” pri čemu im se pomaže u provedbi aktivnosti i edukaciji; te „podrškom mladima” pri čemu im se daje (logistička i organizacijska) pomoć u provedbi aktivnosti koje nisu u mogućnosti sami provoditi ili je samostalna provedba otežana. Udruge koje svoj rad definiraju kao pretežito rad „s mladima” često su i udruge mladih – to su mladi ljudi koji putem civilnog djelovanja osmišljavaju aktivnosti zato da ostvare javni interes. Također, mnoge udruge koje rade s mladima u počecima svojeg djelovanja bile su upravo udruge mladih (prema upravnoj kategorizaciji po dobi) čija je uloga da ti mladi posreduju i elaboriraju svoje interese. Katkad, i samo djelomično, rad s mladima ostvaruje se iz negativnog određenja nezainteresiranosti ostatka lokalne populacije za aktivnosti udruge. Svoj rad kao pretežito „podršku mladima” shvaćaju uglavnom udruge koje rade na poticanju poduzetništva, prevenciji i zagovaranju. Ovakav rad sugovornici opisuju kao međugeneracijsko dijeljenje iskustva u navedenim područjima, savjetovanja i vođenja kroz procese primjerice demokratskog uključivanja ili pak ostvarivanja poduzetničkih ideja.

Važan rezultat i cilj svih ovih aktivnosti je socijalna integracija mladih koja se ostvaruje kroz rad udruga, čime se umnogome doprinosi rješavanju problema mladih na ruralnim područjima. Sugovornici opisuju kako se kroz različite programe, poput programa zapošljavanja mladih u udrugama, zatim edukacijom te suradnjom sa Zavodom za zapošljavanje omogućuje mladim ljudima da se zaposle i ostvare samostalnost, i grade društvene mreže važne za daljnji prosperitet. Cilj nekih udruga je ostvariti socijalnu integraciju jačanjem otpornosti skupina mladih u nepovoljnom položaju, ili skupina mladih kojima je potrebna posebna pozornost, poput mladih s poremećajima u ponašanju, počinitelja kaznenih djela, ili pak onima koji su izvan procesa školovanja. Pritom proces socijalne integracije omogućuje uključivanje mladih u događanja u zajednici te djelovanje u područjima u kojima mladi iz ruralnih sredina nemaju naviku djelovati. Posljednje uključuje promoviranje mogućnosti za mlade u području obrazovanja, zapošljavanja, stažiranja, volontiranja u inozemstvu zajedno s drugim mladima iz Hrvatske.

Sve navedene aktivnosti organizacija koje smo obuhvatili ovim istraživanjem umnogome ovise o dostupnosti prostora koje udruge koriste ne za vlastite potrebe, nego upravo za provedbu programa za izgradnju socijalne integracije mladih s ruralnih područja. Uloga javnih prostora namijenjenih isključivo mladima, poput infocentara, nužna je kako bi se mladima omogućilo da kvalitetno provede slobodno vrijeme i jačaju samostalnost u djelovanju, bez nadzora odraslih. Ovdje ne obrazlažemo pozitivne učinke takvih prostora i takve organizacije slobodnog vremena na kvalitetu života, društvenu umreženost i izgradnju socijalnog kapitala mladih o kojima postoje brojna sociološka i psihološka istraživanja (primjerice: Abbott-Chapman i Robertson, 2009.; Abbott-Chapman i Robertson, 2015.; Lincoln i Robards, 2016.), nego konstatiramo njihovu potrebu te nastojanja udruga aktivnih na području Ličko-Senjske i Zadarske županije da osiguraju ovakve prostore za mlade. Ovime udruge s promatranog područja ispunjavaju ulogu izgradnje socijalne integracije važnu ne samo za mlade s ruralnog područja, nego i za cijele zajednice (često pogođene problemima depopulacije) u kojima ti mladi žive. Udruge mladih i za mlade ovime ostvaruju vrlo važne zadaće od javnog interesa, koje upravna i samoupravna tijela iz određenih razloga (koji nisu predmet ovog istraživanja) ne ostvaruju. Posljednje ne ocjenjujemo nužno kao loše, jer je razvoj civilnog društva i nastojanje da se ostvare njihovi ciljevi dio svakog razvijenog demokratskog društva. Pritom nacionalna i lokalna tijela vlasti imaju vrlo važnu ulogu u poticanju razvoja. Upravo ovo se pokazalo kao jedna od važnih tema o kojoj su naši sugovornici iskazali potrebu govoriti.

3.2.2. Odnos organizacija mladih i za mlade s lokalnom samoupravom

Razgovor sa sudionicima istraživanja o suradnji s tijelima lokalne samouprave često je bio povezan i s drugim temama, primjerice s administrativnim preprekama u radu udruga (nekad i na nacionalnoj razini), s lokalnim razvojnim problemima i slično, pa je teško zasebno govoriti o temama koje još treba razmotriti. Međutim, zbog kompleksnosti problema i njihova boljeg razumijevanja, pokušat ćemo o njima govoriti odvojeno. Opsežnija analiza unutar ovog istraživanja nije bila moguća zbog dostupnih resursa, ali i novonastalih logističkih poteškoća pri provedbi istraživanja – prije svega ovdje mislimo na epidemiju bolesti Covid-19 i s njom povezanih ograničenja. Naime, takvo opsežnije istraživanje uključilo bi i druge dionike (upravo one s područja lokalne samouprave) u provedbu intervjua, što bi omogućilo komparativnu analizu i potpuniju sliku odnosa o kojem ovdje govorimo. Međutim, odnos i suradnja organizacija mladih i za mlade s lokalnom samoupravom može se djelomično razumjeti i kao „preporuke donositeljima odluka”, te čitatelja svakako ohrabrujemo da tekst na sljedećim stranicama razumije kao konstruktivnu kritiku kojoj je svrha poboljšati odnose svih dionika i, što je najvažnije, pridonijeti kvalitetnijoj provedbi programa za mlade na ruralnim područjima.

Sugovornici istraživanja često su imali konkretne prijedloge za bolju i jednostavniju provedbu programa za mlade, poput stvaranja odvojenog financijskog fonda ili mehanizma financiranja programa za mlade, posebice na područjima gdje je zbog izražene depopulacije i starenja stanovništva prioritet zadržati i privući mlade ljude. Jedan od sugovornika ističe kako postupak natječaja često traje do godine dana, pa se u tom procesu izgubi već zainteresirana populacija mladih. Taj sugovornik ističe kako bi se dio aktivnosti koje organiziraju sami mladi, koje traju kraće te nisu obuhvatne kao projekti na nacionalnoj ili međunarodnoj razini, trebao podupirati iz javnih sredstava s manjim financijskim iznosima i u češćoj periodici. Tako bi se mlade poticalo da razvijaju i ostvaruju svoje ideje. Kao razlog ovome navodi se slabo vrednovanje rada organizacija. Povezano s prethodnim predlažu se također jednostavnije i blaže administrativne mjere pri zapošljavanju mladih te provedba financijskih i pravnih reformi na razini gradova i županija radi lakšeg zapošljavanja i samozapošljavanja mladih ljudi, obrazovanja koje je u skladu s tržišnim potrebama na razini županije i stambenog zbrinjavanja mladih. Pritom je riječ o realnim zahtjevima minimalne prenamijene proračunskih sredstava samouprava, poreznih olakšanja za mlade poduzetnike ili pomoći u pripremi potrebne dokumentacije s konkretnim primjerima takve politike u drugim općinama u županiji. Ovo općenito svrstavamo u nedostatke javnih politika za mlade. Takvi načini provedbe bi uz navedeno zahtijevali programe potpore natječajima za mlade, te (neovisnog) predstavnika mladih u tijelima lokalne samouprave. Čak i kada postoje strateški dokumenti i programi za mlade, proizašli iz istraživanja na lokalnoj razini, sugovornici smatraju kako se preporuke ne provode. Sugovornici iz udruga mladih stoga se često osjećaju prepušteni sami sebi, bez potpore „starijih” te nepravедno optuženi za „lijenost” i „nepoduzetnost”. Većina sugovornika pritom ističe kako je važan preduvjet za ostvarivanje ravnopravne i produktivne suradnje zanemariti političko-ideološke razlike kako bi se zajedničkim radom ostvario javni interes, odnosno kvalitetniji život mladih s ruralnih područja.

Jedan od očitih problema u organizacijama mladih i za mlade na područjima Ličko-senjske i Zadarske županije jest korištenje javnog prostora. Prije svega kao problem ističe se suradnja s lokalnom samoupravom. Tako su gotovo svi sugovornici naveli primjere praznih i neiskorištenih prostora u javnom vlasništvu koji bi se, kažu, mogli dati za korištenje i drugim civilnim organizacijama prema dogovorenom rasporedu. Predlaže se obnova i održavanje zapuštenih prostora u javnom vlasništvu, bez promjene vlasnika, uz korištenje za trajanja projekta (infocentri za mlade, klubovi mladih, centri za neovisnu kulturu i slično) nakon čega obnovljeni prostor ostaje na raspolaganje gradu/općini/županiji. Pritom novac za obnovu i korištenje prikuplja organizacija u sklopu projekata, te se on ne potražuje iz javnih sredstava. Korištenje javnih prostora u navedene svrhe takozvana je *win-win* situacija, odnosno situacija u kojoj obje zainteresirane strane ostvaruju materijalnu korist, financijski i razvojni potencijal ili zadovo-

ljenje društvenih i kulturnih potreba cijele zajednice. Dio udruga ovaj problem rješava najmom privatnih prostora, čime se materijalni resursi gube te ne ostaju u javnom vlasništvu, a dio organizacija ostaje bez mogućnosti provedbe aktivnosti u autonomnim prostorima. Izostanak suradnje u ovakvoj situaciji krajnje je problematičan te koči razvoj programa koji bi omogućili više sadržaja za mlade, edukaciju i savjetovanja, što bi u konačnici rezultiralo porastom kvalitete života mladih te njihovim ostankom i gradnjom karijere, što doprinosi razvoju cijele zajednice.

I dok je problem dodjele prostora udrugama za provedbu programa za mlade više pravilo nego iznimka, postoje primjeri dobre suradnje tijela lokalne vlasti s organizacijama civilnog društva. Suradnju s tijelima lokalne samouprave lošom ne ocjenjuju sve organizacije, odnosno pojedine suradnje su u nekim segmentima loše, a u drugima su dobre unutar jednog projekta i/ili jedne organizacije. Tako sugovornici navode pozitivne primjere, odnosno dobivanje prostora, podrške u provedbi i financiranju aktivnosti od lokalne samouprave, te u jednom slučaju i pomoć grada u financiranju radnog mjesta na određeno za potrebe projekta rada s mladima. Najčešći problemi u suradnji s tijelima lokalne samouprave odnose se na deklarativnu podršku bez volje za sudjelovanje u aktivnostima te na različito mišljenje sudionika o zaslugama i pravima za provedbu određenih aktivnosti. Također, često se ističu nejasni kriteriji ostvarivanja suradnje pod kojima tijela lokalne samouprave, kako ističe jedan sugovornik, „nekad surađuju, a nekad neće iz ne znam kojih razloga”.

U tom kontekstu razlozi loše suradnje s tijelima lokalne samouprave svrstavaju se u kategorije potkapacitiranosti, nedostatka znanja za provedbu međunarodnih projekata, nedostatka volje i entuzijazma za rad u zajednici te neprogresivnosti u razvojnim idejama. Pritom se organizacijama mladih i za mlade često u natječajima uvjetuje javno-civilno partnerstvo s namjerom uključivanja lokalne samouprave u razvoj zajednice. Međutim, ako se takva suradnja iz gore navedenih razloga ne ostvaruje, pri čemu lokalna samouprava često i ne sudjeluje u pripremi projektnih prijedloga, posljedice (izostanak financiranja projekata) snose isključivo organizacije civilnog društva. Brojnim primjerima također se pokazuje kako je osnovni problem u ostvarivanju kvalitetnije suradnje nedostatak znanja i kapaciteta u tijelima lokalne samouprave. Ovo se često pokazuje u pogrešnom tumačenju (od tijela lokalne samouprave) natječajnih propozicija i obveza dionika projektnog prijedloga; ostvarivanja prava i vlasništva novoosnovanih institucija kroz projekte koji nisu niti ‘vlasništvo’ lokalne samouprave niti ‘vlasništvo’ udruge, nego neovisan javni servis; ograničenosti birokracijom; nedostatka ljudskih resursa. Poseban problem je i to što lokalna samouprava (ne) odobrava sadržaje projektnih prijedloga kada je riječ o projektima na višim (nacionalnim i međunarodnim) razinama. U tom slučaju, kada se projektni prijedlog temelji na preporukama znanstvenih istraživanja, što uključuje i pozitivnu

ocjenu javnog doprinosa, doprinosa razvoju zajednice, adekvatnog uključivanja dionika i svih ostalih aspekata koje pri provedbi natječaja procjenjuju stručnjaci, neostvarivanje suradnje znači nerazumijevanje uloge i zadaća civilnog društva općenito, ali i nepriznavanje preporuka struke i znanosti koje se kroz te projekte očituju.

Posebno zabrinjava davanje prednosti (pri financiranju, odobravanju projekata i sl.) politički i ideološki bliskim organizacijama i programima te odsutnost „progresivnih” razvojnih programa u kojima bi se prednost trebala davati prema načelima znanstvene i stručne izvrsnosti, širenja tolerancije i izgradnje uključive zajednice.

Primjeri nepostizanja konsenzusa, nepriznavanja doprinosa, prijedloga i iskustva organizacija civilnog društva te primjeri loše suradnje pri dodjeli prostora pokazuju i hijerarhijski pristup te autoritarnost lokalne samouprave u postupcima i razumijevanju uloge različitih dionika koji sudjeluju u stvaranju lokalnih razvojnih programa i programa za mlade. Ovakvi problemi mogli bi se riješiti na višim instancijama uprave tako što bi se primjerice pri javljanju na natječaj uvjet javno-civilnog partnerstva primjenjivao obostrano (u tom slučaju lokalna samouprava imala bi obvezu sudjelovati u provedbi aktivnosti na projektima organizacija civilnog društva), uključujući sankcije za nepoštovanje odredbi natječaja/projekta. Pritom je važno i (samo)razumijevanje uloge lokalne samouprave čija je zadaća aktivno promicati razvojne programe po načelu javnog interesa, a ne političke i ideološke pripadnosti.

3.2.3. Prepreke u radu organizacija mladih i za mlade

Prepreke u radu organizacija mladih i za mlade nisu se u intervjuu isticale jedino kao reakcija na izravno pitanje o preprekama, nego i u opisu aktivnosti udruge, načinu njihove provedbe, osobnih narativa i potrebe sugovornika da navedu prednosti/nedostatke u radu. Vezano za posljednje sugovornici su gotovo bez iznimke nabrajali pozitivne primjere suradnje s drugim organizacijama mladih i za mlade koje su aktivne na istome području. Pozitivna suradnja odnosi se na primjere podrške u provedbi projektnih aktivnosti, izgradnje i korištenja zajedničke baze volontera, dogovora pri javljanju na natječaj i slično. Dobrom suradnjom organizacije mladih i za mlade jačaju društvene kapacitete za provedbu svojih programa i aktivnosti neovisno o potpori i financiranju ostalih dionika u zajednici. Ipak, ovdje je riječ samo o jednom aspektu rada organizacija, čime se ne isključuju ostali problemi u radu koje sugovornici navode. Jedan od njih je svakako nedostatak prostora za mlade, o kojem smo govorili u prethodnoj cjelini. Prostor za mlade sugovornici često opažaju kao multifunkcionalan prostor koji kroz raznoliku namjenu zadovoljava kulturne i društvene potrebe cijele zajednice, ne samo mladih, te u kojem se organiziraju formalni (izvannastavna aktivnost, edukacije, radionice) i neformalni događaji kojima mladi mogu

kvalitetno ispuniti slobodno vrijeme u skladu sa svojim interesima. Potrebu za prostorom u kojem se organiziraju i provode autonomne aktivnosti (aktivnosti mladih za mlade) posebno ističu upravo organizacije mladih. Tako jedan od sugovornika takav prostor, koji je bio dodijeljen udruzi, opisuje kao mjesto druženja koje nije „isprazno i samo sebi svrha”, mjesto stvaranja (ideja, projekata) te kao mjesto koje je „dio udruge”, jednako kao i njezini članovi. Ovakvo stajalište podudara se sa znanstvenim istraživanjima koja sugeriraju kako mladi traže privatna mjesta na kojima mogu sigurno provoditi vrijeme s vršnjacima i prijateljima, što je važno za razvoj samopouzdanja, identiteta te konstrukciju ‘sebe’ kao reflektivnog i simboličnog projekta (Abbott-Chapman i Robertson, 2015.). Problem prostora je i praktičan problem koji vrstu, trajanje i doseg aktivnosti ograničava na dostupnost drugih prostora, poput škole, vrtića, muzeja ili otvorenih učilišta, u kojima su rasporedi za aktivnosti vremenski ograničeni, vezani za radno vrijeme osoblja te su ograničeni brojem potencijalnih sudionika.

Sljedeća prepreka u radu organizacija mladih i za mlade je izostanak kontinuiranog ulaganja; sugovornici to često vide kao jednu od glavnih prepreka, uz nedostatak javnih politika za mlade te nedostatak predstavnika ili ureda za mlade pri tijelima lokalne samouprave. Budući da se rad organizacija za pripremu i provedbu projekata uglavnom oslanja na volontere, nedostatak kontinuiranog ulaganja (koje može doprinijeti povećanju ili materijalnih ili ljudskih resursa) često se navodi kao dugotrajna prepreka ne samo u tekućem radu organizacija, nego i u budućoj izgradnji društvenog i ljudskog kapitala. Navedene prepreke upućuju na neiskorištenost javnih resursa za potrebe mladih, što svakako treba biti prioritet u područjima pogođenima depopulacijom. S druge strane ovo vidimo i kao potencijal koji može doprinijeti razvoju i kvaliteti rada organizacija mladih i za mlade, ako se ti resursi (koji u nekim sredinama postoje, poput zapuštenih javnih prostora) iskoriste i stave u funkciju uz pomoć sredstava europskih fondova. Kako bi se ostvarilo posljednje, bit će nužna suradnja organizacija civilnog društva i lokalnih vlasti, pri čemu oba dionika moraju raditi na izgradnji kapaciteta kojima bi se osigurala uspješnost pri dobivanju međunarodnih projekata.

Organizacije mladih i za mlade, kao i druge organizacije civilnog društva, ovisne su za sve svoje aktivnosti o projektnom financiranju, pa ako se ne prihvate njihovi projekti na natječajima, ili dodatne aktivnosti koje žele provoditi, nemaju osigurano financiranje. Ovo je posebice problem organizacijama koje nisu uspješne u privlačenju projekata na natječajima višeg profila (na nacionalnoj ili međunarodnoj razini). Povezano s time sugovornici često ističu potrebu edukacije i pomoći u pisanju natječaja, o čemu će više riječi biti u sljedećoj tematskoj cjelini. Budući da u ovim slučajevima članovi udruge aktivnosti i pripremu natječajne dokumentacije provode isključivo volonterskim radom, čest je problem „prekapacitiranosti” udruga. Praćenje natječaja, priprema natječajne dokumen-

tacije, provedba projektnih aktivnosti i administrativne obveze zahtijevaju puno radnog vremena jedne ili više osoba, pa sugovornici često ističu kako bez potpore lokalne samouprave ili donacija iz privatnog sektora udruge često nisu u mogućnosti nastaviti s radom. Mnogi sugovornici smatraju kako aktivnosti koje provode s mladima i za mlade trebaju biti besplatne kako bi se izbjegla diskriminacija i uključilo što više upravo mladih u nepovoljnom položaju – mladih nižeg imovinskog statusa, NEET mladih ili mladih s udaljenih područja. Ako se aktivnosti ne financiraju projektom, mnoge od njih ne nailaze na odaziv zato što udruge ne mogu aktivnosti dovesti u udaljenija mjesta ili dio mladih (zbog troškova prijevoza ili loše infrastrukture javnog prijevoza) ne može doći u mjesto gdje se održavaju aktivnosti. Pritom, vidljivo je iz intervjua, članovi udruga su vođeni entuzijazmom i intrinzičnom motivacijom za rad u organizacijama mladih i za mlade te, uz to što odvajaju svoje vrijeme, često ulažu i vlastite materijalne resurse kako bi omogućili provedbu aktivnosti i nastavak rada udruge. Međutim, disbalans privatnog i poslovnog života, nesigurnost zaposlenja u udrugama te nedostatak financijske stabilnosti rada u udruzi priječi privlačenje „radnika”, odnosno ljudskog kapitala u taj sektor, čime se zatvara začarani krug prekapacitiranosti članova organizacija i nemogućnosti da osiguranjem stabilnog radnog mjesta taj problem riješe. Ovdje se potreba za stručnjacima, koje bi osigurale lokalne vlasti i koji bi educirali članove organizacije u pisanju i prijavi projekata više razine (nacionalnih i međunarodnih), nameće kao jedna od preporuka. Na taj bi način članovi udruga osigurali priljev prihoda koji bi pak jamčili opstanak radnih mjesta.

Potrebno je istaknuti da dio sugovornika smatra kako se volonterski rad ne vrednuje dovoljno, a posljedica je katkad slab odaziv volontera za pojedine aktivnosti, što je prepreka u radu. Ovo uglavnom ističu sugovornici s iskustvom rada i života u drugim europskim zemljama, u kojima je odnos prema volonterstvu drugačiji, i u kojima je odaziv za volonterski rad unutar ukupne populacije veći. Ovdje je riječ o strukturnoj prepreci jer se oblik volonterskog rada na svim državnim razinama, ali i u privatnom sektoru ne vrednuje kao prednost tijekom primjerice natjecanja za radno mjesto, upisa na fakultet i slično.

Organizacije mladih i za mlade također se susreću s mnogim administrativnim nelogičnostima na razini organizacije lokalne samouprave. Dio sugovornika smatra kako bi trebalo jasnije definirati uloge različitih javnih institucija, poput kulturno-informativnog centra, pučkog učilišta pa i samih udruga i slično. Sugovornici navode kako tijekom zajedničke provedbe aktivnosti i organiziranja događaja udruge koje opstaju i provode aktivnosti isključivo putem donacija i volonterskog rada ostaju zakinite za pokrivanje troškova 'hladnog pogona' koji je institucijama u vlasništvu lokalne samouprave osiguran. Jasno definirati uloge i pravedno raspodijeliti financije, smatraju sugovornici, nužno je kako ne bi bilo preklapanja aktivnosti, organiziranja aktivnosti u isto vrijeme, očekivanja

da se „popunjavaju rupe” pri organizaciji događaja te kako bi se ukupno povećala kvaliteta aktivnosti svih navedenih dionika fokusiranjem na jasno definirane aktivnosti i nadležnosti pri organizaciji. Također, administrativno-teritorijalne podjele u nekim slučajevima otoke stavljaju u kategoriju gradske četvrti, što je krajnje neprimjereno funkciji otoka, pa se odražava na moduse financiranja javnim sredstvima, natječajne kriterije i mogućnost prijave na određene natječaje, te na raspolaganje financijskim sredstvima otoka (koje može povući ‘grad’ i koristiti za vlastite potrebe). Posljednje se može izbjeći *ad hoc* odlukama na razini gradske uprave, no ako nema razumijevanja za razvojne potrebe otoka, potrebno je legislativno urediti nadležnosti na višoj instanciji. Ovdje se ne zauzimamo za pretjeranu normativizaciju uloga i prava dionika, nego zahtijevamo kvalitetniji dijalog među dionicima i zajednički rad na ostvarivanju javnog interesa zato da se doprinese razvoju otoka kao zasebnih teritorijalnih jedinica.

Neprijemljeni kriteriji u natječajima na nacionalnoj i međunarodnoj razini također su prepreka u radu udruga. Udruge s manjim godišnjim proračunom često se prema kriterijima procjenjuju zajedno s programima udruga koje imaju višestruko veće proračune, što manje udruge koje rade na lokalnoj razini stavljaju u nepovoljan položaj. Isto vrijedi u segmentima zaposlenosti i prijavljenih gospodarskih aktivnosti udruga (u obliku društvenog poduzetništva). Prethodno spomenutom možemo dodati nepovoljnu i jednostranu kategorizaciju tipa aktivnosti za koje se organizacije mogu prijavljivati tijekom postupka provedbe natječaja, prednost udruga jačih zagovaračkih i financijskih kapaciteta (koji ovise i o mogućnostima financijskog sudjelovanja lokalnih samouprava koje u pravilu raspolažu skromnijim proračunom nego gradovi) s urbanog područja pri provedbi programa u ruralnim sredinama. Također, kako bi se ostvarili svi aspekti projektnog izvještavanja, organizacije su prisiljene odvajati puno vremena na birokraciju (ovo se prije svega odnosi na opravdavanje troškova, nefleksibilnost pri planiranju budućih troškova koji su često nepredvidivi, odrađivanje aktivnosti vezanih za promociju i medijsku vidljivost), što „onemogućava direktan rad s mladima”, navode sugovornici. Na kraju, sugovornici ističu da je transparentnost aktivnosti i troškova potrebna, ali ipak više bi pozornosti trebalo obratiti na „postignute pozitivne učinke u zajednici” negoli na „promociju” ili slične aktivnosti.

3.2.4. Potrebe organizacija mladih i za mlade

Ova tematska cjelina usko je povezana s prethodnom, te su sugovornici, uz prepreke koje imaju u radu, navodili i potrebe. Riječ je o normativno istoj skupini zahtjeva koja se u diskursu formira drugačije; prepreke se određuju negativno i u prezentu, a potrebe se određuju pozitivno i u futuru. Mnoge od prepreka koje smo razmotrili u dvama prethodnim poglavljima istovremeno su izražene i kao potrebe da se ti problemi riješe. No, kako bismo izbjegli ponavljanje, ovdje ćemo

spominjati samo one potrebe koje su sugovornici kao takve definirali, a koje nisu već spomenute u prethodnim tematskim cjelinama.

Potrebe koje sugovornici navode mogli bismo podijeliti u tri međusobno povezana tematska područja: prvo se odnosi na potrebe edukacije i stručnog kadra, drugo se odnosi na financijske i predstavničke potrebe, a treće na potrebe sadržajnog (re)definiranja aktivnosti i komunikacije s ciljanom skupinom (mladima). Sugovornici često ističu potrebu suradnje sa stručnjacima, ponajprije onima zaposlenima u obrazovnom sustavu. Očekuju da škole budu mjesto promocije njihovih aktivnosti te mjesto suradnje s nastavnicima u obavljanju aktivnosti, pri čemu im je njihovo stručno vodstvo u radu s mladima i komunikacijski pristup velikoj populaciji mladih (posebice u srednjim školama i na fakultetima) od velike važnosti. Također, jedan od sugovornika kaže da je potrebno zaposliti stručnu osobu u sustavu obrazovanja; „sociologa koji će pratiti proces komunikacije i povratne komunikacije da institucije shvate svoju ulogu ozbiljno i da mogu pokrenuti nešto”. Posljednje se prije svega odnosi na učinke i ciljeve organizacija mladih i za mlade koji, smatraju sugovornici, neće biti u potpunosti postignuti ako ne bude ostvarena suradnja civilnog sektora, profesionalnog kadra i javne uprave.

Pomoć stručnjaka i javne uprave, ističe dio sugovornika, potrebna je i za pisanje projekata. Ovdje je ponovno riječ o manjim, lokalnim udrugama koje nemaju iskustva s pisanjem međunarodnih projekata, te povremeno ili često imaju problem s financiranjem svojih aktivnosti. Prije svega ističe se da u lokalnoj samoupravi treba zaposliti stručnu osobu, osposobljenu za pisanje međunarodnih projekata, koja bi imala savjetodavnu i praktičnu ulogu u pisanju projekata zajedno s organizacijama iz civilnog sektora. Sljedeći prijedlog dijela sugovornika jest da ako općina/grad nema sredstava za financiranje takvog radnog mjesta, od velike koristi bile bi „edukacije, seminari, tečajevi i slično čime bi jačali civilno društvo tako da možemo pisati sami projekte i provoditi ih, to bi bio benefit za cijelu zajednicu”. S posljednjim se veže i potreba jasne kategorizacije natječaja za programe mladih i za mlade koja bi olakšala udrugama u ruralnim krajevima, suočenima s depopulacijom, dobivanje projekata. Ovakva je suradnja, ističu sugovornici, dobrobit za sve uključene strane; uz stavljanje zapuštenih javnih prostora u funkciju (davanjem na korištenje organizacijama civilnog sektora) te povlačenjem sredstava iz europskih fondova, civilni sektor također zapošljava određeni broj ljudi iz zajednice te tako višestruko doprinosi ukupnom porastu kvalitete života u zajednici.

Uz potrebe stručne pomoći i edukacije, dio sugovornika ističe potrebu javnog i privatnog financiranja programa za mlade. Financijska se pomoć može organizirati i posredno, primjerice putem poreznih olakšica privatnim tvrtkama pri ulaganju u organizacije i programe civilnog društva, ali i neposredno donacijama i tako da se odredi prostor u javnom proračunu za organizacije civilnog

društva prema unaprijed određenim prioritetnim područjima. Jedno od tih područja svakako su mladi, smatraju sugovornici, i to ne jedino oni u nepovoljnom položaju (referirajući se na povremene humanitarne akcije za djecu s posebnim potrebama) nego i „oni ‚normalni‘, a koji također žele naći svoje mjesto pod suncem koje također treba afirmirati i pružiti im podršku”. Dio sugovornika navodi kako bi poslovanje trebalo biti legislativno uređeno u smjeru društvenog poduzetništva, pri čemu se dio profita organizacije ulaže u javne servise. Jedan sugovornik smatra kako se civilni sektor za financijsku potporu treba većinski osloniti na privatni sektor, jer je javni sektor preopterećen te se previše oslanja na europske fondove. Posljednje se može prepoznati kao blisko američkom modelu u kojem se većina sustava oslanja na privatni sektor, a posljedica toga je rast nepovjerenja u javne servise koji financirani privatnim novcem ne djeluju neovisno, za javni interes. S druge strane, europski idealni model socijalne države javni interes i javne servise financira iz javnog proračuna, sredstava koje ulažu porezni obveznici, ulaganje koje im se onda vraća u obliku rada za javni interes.

Ovime dolazimo i do treće cjeline potreba u radu organizacija mladih i za mlade koja se odnosi na sadržajno i komunikacijsko (re)definiranje aktivnosti. Ove potrebe uključuju trećeg dionika u procesu, a to su upravo mladi. Iako će o njima, preprekama te prednostima s kojima se susreću biti više riječi u poglavljima koja slijede, potreba uvođenja mladih u procese kreiranja i provedbe aktivnosti organizacija mladih i za mlade ključna je za učinkovito ostvarenje ciljeva i samih organizacija ali i lokalnog razvoja. Gotovo svi sugovornici ističu potrebu da se mladi uključe u stvaranje i provedbu aktivnosti za mlade kako bi se motiviralo ostale mlade da češće sudjeluju u aktivnostima. O ovome govore sugovornici koji su imali iskustvo rada na projektima s mladima, gdje su odaziv i povratna informacija mladih sudionika bili uvijek izrazito pozitivni kada su u stvaranje i provedbu aktivnosti bili uključeni upravo mladi. Jedan od sugovornika smatra kako sadržaje treba kreirati i nuditi izvan lokalnog područja kako bi se omogućili umrežavanje i razmjena iskustava mladih iz drugih ruralnih područja u Hrvatskoj, ali i u Europi. Pozitivni učinci uključivanja mladih u navedene procese potvrđuju se na mnogim područjima, od kreativnih radionica, osmišljavanja uloge i djelatnosti centara za mlade do izgradnje institucije neovisne kulture. Također, potvrđuje se potreba ne samo rada „za” mlade nego i rada „s” mladima.

Dio udruga povremeno radi na ovaj način, a druge udruge (uglavnom udruge mladih ili udruge koje su u vrijeme osnivanja bile udruge mladih) provode aktivnosti pod načelom „mladi za mlade”. Ovo se kao posebno važno nameće i u aktivnostima zagovaranja javnih politika za mlade na lokalnoj, nacionalnoj ali i europskoj razini. Neke od istraživanjem obuhvaćenih organizacija pokušavaju okupiti mlade iz ruralnih sredina kako bi objasnili svoje potrebe, te kako bi upravo sa stajališta i iskustva mladih i njihova života na ruralnim područji-

ma kreirali zagovaranje politika koje će se ciljano usmjeriti upravo na određene probleme. Potrebu sudjelovanja mladih i njihova stajališta posebice ističu 'stariji' uključeni u organizacije mladih i za mlade koji smatraju da potrebe mladih trebaju biti definirane isključivo 'odozdo', naime od samih mladih, a nikako ih ne smiju „nametnuti” ostali dionici. Međutim, ovdje organizacije mladih i za mlade nailaze na prepreku aktivnog odaziva mladih u navedene procese te se povezano s tim izražava potreba uvođenja građanskog odgoja u obrazovni sustav, koji bi mlade pripremio na doprinos zajednici i aktivno sudjelovanje u njezinu životu. Ponajprije sugovornici s iskustvom rada i suradnje na međunarodnim projektima, ali i sugovornici iz lokalnih udruga često ističu potrebu uvođenja građanskog odgoja u škole te potrebu da djeca i mladi uče o načinima i važnosti aktivne participacije u zajednici i sudjelovanja u demokratskim procesima. Jedan od sugovornika navodi vlastiti primjer, naime upravo ga je srednjoškolska profesorica potaknula na aktivizam i aktivno sudjelovanje u zajednici. Međutim, to ističe kao iznimku, a ne kao pravilo, te izdvaja potrebu sustavnog pristupa građanskom odgoju kojim se mlade građane podučava o demokratskim procesima, pravima, civilnom djelovanju te im se usađuje odgovornost za razvoj vlastitih zajednica.

Na kraju ove cjeline možemo sažeti kako organizacije mladih i za mlade ističu potrebu: programa za mlade na lokalnoj razini, uređenih javnih politika za mlade, centara za mlade vezanih za osiguravanje fizičkog prostora, priznanje rada s mladima, volonterskog rada te stručnu pomoć organizacijama za mlade, uređivanje natječajnih kriterija pogodnih za udruge mladih i za mlade na ruralnim područjima te uvođenje građanskog odgoja u nastavne kurikulume. Cilj svega navedenog jest poticati mlade na kvalitetno kreiranje vlastitog slobodnog vremena, aktivno sudjelovanje u zajednici te razvoj i napredovanje u skladu s vlastitim interesima.

3.2.5. Razvojne prepreke na lokalnoj razini

Prepreke u radu s kojima se susreću civilne organizacije mladih i za mlade najčešće se ne mogu promatrati izolirano od širih razvojnih problema lokalne sredine, koje se prije svega izriču u političkom kontekstu. I ovdje stoga u analizi postoji preklapanje velikog dijela kodova iz prethodnih cjelina koje smo obradili, što analitički upućuje na kompleksnost i cjelovitost rezultata, a koje ćemo ovdje spomenuti načelno jer smo o tim kodovima deskriptivno opširnije govorili u prethodnim cjelinama. Već je spomenuto da sugovornici ističu kako su prepreke u radu organizacija česte u prostoru političkog i s time povezanog ideološkog neslaganja. Ovo se (ponovno) ponajprije odnosi na ulogu i odnos s lokalnom samoupravom, jer je lokalna samouprava akter s pozicijom moći, te izostanak suradnje u tom slučaju ima izravne posljedice na mogućnost rada organizacija mladih i za mlade. Nasuprot odnosu s lokalnim strukturama vlasti, odnos s

drugim udrugama, čak i kada je riječ o subjektima različitih svjetonazora često završi pozitivnim ishodom i suradnjom na programima za mlade.

Organizacije koje uopće nemaju ili ostvaruju slabiju suradnju s lokalnim vlastima provode svoje aktivnosti. Međutim, potpora lokalne vlasti često im je nužan preduvjet za sudjelovanje na natjecajima, a često im je potrebna i financijska pomoć za provedbu određenih aktivnosti i zabavnih sadržaja. Prepreke djelovanju organizacija mladih i za mlade na ovaj način nastaju i unutar tijela lokalne vlasti u kojima se tijekom provedbe i kreiranja politika glasa po 'političkom ključu'. Prepreke su zatim u vezi s potporom programima koji sadržajno odstupaju od ideoloških pretpostavki dominantne političke opcije (ovo se vjerojatno može protegnuti i na izostanak podrške dijela ostalih dionika, pa i mladih, te uključuje i nacionalnu netrpeljivost unutar struktura vlasti te među biračkim tijelom) do kulturnih institucija, poput knjižnica, muzeja i slično, koje su u nekim općinama zainteresirane za promidžbu isključivo onih sadržaja koji svjetonazorski obuhvaćaju konzervativne i politički desne ideje. Posljednje predstavlja monopol nad javnim prostorom, što nije dopustivo u razvijenim demokracijama u kojima na javni prostor imaju pravo svi oni koji u njemu sudjeluju, koji stvaraju, plaćaju javne doprinose i slično – zato i govorimo o 'javnom', a ne nekom drugom prostoru. Svjetonazorske, ideološke i političke razlike sastavnica su svakog društva, međutim ako se sadržaju tih razlika daje prioritet pred konsenzusom o razvoju sredine, koji u slučaju ovog istraživanja prije svega označava uključivanje, ohrabrivanje i privlačenje svih (svakako i različitih) mladih ljudi, onda spomenute razlike postaju destruktivne za cijelu zajednicu. Kao takve potrebno ih je na vrijeme prepoznati te raditi na izgradnji dijaloga i konsenzusa kako bi se ostvario javni interes. Nažalost, uobičajeno je da se donošenje mjera i politika unutar sustava (lokalne ili nacionalne) vlasti obavlja po 'političkom ključu'. Međutim, potrebno je podsjetiti da je zadaća politički izabраниh predstavnika vlasti ostvariti javni interes s namjerom razvoja zajednice, što uključuje sve građane, pa tako i one sa suprotne strane političkog spektra. Uz navedeno, dio prepreka odnosi se na negativne tendencije u društvu, koje se protežu i na nacionalnu razinu, rezultat su dugoročnog zanemarivanja demokratskih i legalističkih procesa, a posebice su pogubne za razvoj manjih i ruralnih sredina; riječ je o klijentelizmu, korumpiranosti, pogodovanju i nepotizmu, da nabrojimo samo neke prepreke, s time da ovdje nećemo navoditi primjere radi zaštite anonimnosti naših sugovornika.

Ovdje raspravu proširujemo na nacionalnu razinu jer neki sugovornici tvrde kako nedostaje nacionalna razvojna strategija, koja bi tematizirala potrebe mladih te kako se njezinim izostankom ne može očekivati pomak u lokalnim programima. Vrijednost takvog dokumenta sugovornici vide u određivanju smjera politika za mlade u sljedećem razdoblju s jasno određenim prioritarnim područjima, potrebama i instrumentima provedbe politika za mlade. Ovakav dokument

pomaže usmjeriti ne samo lokalnu izvršnu vlast u djelovanju nego i ostale dionike, prije svega organizacije civilnog društva, u planiranju projektnih aktivnosti s jasno određenim ciljevima koji pridonose ostvarivanju nacionalnog i/ili lokalnog razvojnog plana. Sugovornici također ističu kako postojeće razvojne strategije (na nacionalnoj ili lokalnoj razini) ne adresiraju adekvatno probleme i potrebe mladih na promatranim područjima. Posljednje uključuje segmente politika stanovanja, demografskih politika, nedostatak kategorije „mladi” unutar proračuna lokalnih vlasti (iz kojeg se financiraju određene civilne organizacije), nedostatak potpora u natjecajima za mlade te nepotpune, neadekvatne i s kašnjenjem donesene strateške dokumente i ondje gdje takvi dokumenti postoje.

Brojne teškoće u radu organizacija odnose se na infrastrukturne nedostatke ruralnih sredina, ponajprije u prometnoj povezanosti i organizaciji javnog prijevoza. Pritom je riječ i o razvojnoj teškoći, aspektu koji pridonosi socijalnoj isključenosti mladih, prepreci u radu udruga, stoga o infrastrukturnim nedostacima govorimo u sklopu različitih ovdje predstavljenih tematskih cjelina. Problemi prometne povezanosti tiču se prakse i logistički onemogućavaju provedbu aktivnosti udruga, pa je posjećenost tih aktivnosti mala. Ovi problemi najviše pogađaju udaljena ruralna područja u kojima su aktivnosti za mlade ionako najmanje zastupljene. Sve navedeno, smatraju sugovornici, pojačano je odljevom mladog stanovništva, što je vidljivo ne samo u provedbi aktivnosti organizacija mladih i za mlade, nego također u razvoju poduzetništva, privlačenja investicija, čime se zatvara začarani krug depopulacije i nerazvijenosti ruralnih područja. Pritom je potrebe mladih i u ovom kontekstu teško definirati bez odgovarajuće kvantitativne studije koja će obuhvatiti i istražiti navedene teme na populaciji mladih s depopulacijom pogođenih ruralnih područja.

Sljedeća razvojna prepreka koja pogađa sve dionike je nepovjerenje u institucije, koje je ponekad posljedica vlastitog iskustva, a ponekad je naučeno te obuhvaća i članove organizacija i mlade na promatranom području (tvrde sugovornici). Tako sugovornici spominju neke od tema iz prethodnih cjelina, a koje ovdje samo taksativno navodimo: potreba vrednovanja volonterskog rada, percepcija nepotizma u javnim strukturama, potreba jasnog definiranja uloga različitih institucija te potreba kreiranja politika za mlade. U razvojne prepreke ubrajamo i nerazumijevanje različitosti, koje prema mišljenju sugovornika osobito pogađa mlade s inovativnim i ‘drugačijim’ idejama, gdje slijedom izostaje podrška sredine. Nerazumijevanje različitosti također utječe na odaziv za sudjelovanje u aktivnostima koje se provode, a posljedica je straha, kako jedan sugovornik kaže, „jer misle da ćemo mi promijeniti njihove stavove. Ali, nije tako, mi bismo htjeli znati kakvi su njihovi stavovi, da im se možemo prilagoditi.”

Dio sugovornika ipak ističe da se u propustima, krizama i uvjetno rečeno u nerazvijenosti krije i prilika za razvoj. Pritom se život u maloj sredini, međusobna poznanstva i prirodni resursi ističu kao razvojne prednosti. Potrebe u svim

sektorima gospodarstva, po načelima održivosti, te državni i europski poticaji za poduzetništvo na ruralnim područjima neiskorištena su prednost i potencijal razvoja promatranih ruralnih prostora, kažu sugovornici.

3.2.6. Mladi u riziku od socijalne isključenosti

Jedna od važnih tema razgovora svakako su bili faktori socijalne isključenosti mladih, odnosno što o njima misle sugovornici, članovi i voditelji organizacija mladih i za mlade. Ovdje se pozivamo na istraživanja prikazana u prvome dijelu studije, koja upozoravaju na nejednakost razvojnih izgleda mladih u manjim i ruralnim sredinama. Pritom život u ruralnoj sredini sam po sebi nije prepreka, ali prethodno spomenute razvojne prepreke, gospodarski uvjeti, teškoće u radu organizacija mladih i za mlade te teškoće koje ćemo u sljedećim poglavljima tek razmotriti otežavaju izgradnju ljudskog i socijalnog kapitala. U županijama obuhvaćenim istraživanjem dodatno marginalizirane skupine su mladi pripadnici etničkih i nacionalnih manjina te NEET mladi kojima prijete dugotrajna nezaposlenost. Upravo su NEET mladi najbrojniji među socijalno ugroženim mladima u Ličko-senjskoj županiji, stoga smo zaključili kako je važno sa sugovornicima razgovarati što misle o postojanju i tipu socijalne isključenosti mladih na području na kojem djeluju. Tek jedan od sugovornika smatra kako u zajednici u kojoj djeluje nema ugroženih mladih, kako je razlog tome gospodarski povoljna situacija u mjestu te solidarnost sugrađana s pojedincima koji se nađu u nevolji.

Većina sugovornika, međutim, može detektirati barem jednu ugroženu skupinu mladih na području na kojem djeluje. Sugovornici najčešće spominju NEET mlade i mlade bez odgovarajuće roditeljske skrbi. Ističu kako je u oba slučaja riječ o mladima koji nakon završenog obrazovanja, koje se često poklapa s navršenom punoljetnosti, izlaze iz sustava socijalne skrbi (mladi bez odgovarajuće roditeljske skrbi) te iz sustava obrazovanja (NEET mladi) pa ostaju „prepušteni sami sebi”. Dakle, ti su mladi ljudi u velikom riziku od siromaštva, često nemaju (stalno) zaposlenje te im nisu osigurani adekvatni uvjeti stanovanja (posljednje se odnosi i na mlade koji se nakon boravka u domu vraćaju u stambeni prostor disfunkcionalne obitelji, pri čemu uz materijalnu nesamostalnost, složeni psihološki procesi boravka u takvoj sredini onemogućavaju stvaranje socijalnog kapitala te vode u socijalnu isključenost). U riziku od socijalne isključenosti su i oni mladi koji se nekoliko godina nakon završenog obrazovanja nisu uspjeli zaposliti, izgubili su prijašnje (školske) socijalne veze te koji su, tvrde sugovornici, razočarani zbog izostanka željene karijere ili materijalnog statusa, te koji su stoga također skloni iseljavanju iz područja općine/županije, ali i izvan države. Ovdje pripadaju i skupine mladih s poremećajima u ponašanju, a to su, ističu sugovornici sa iskustvom rada na ciljanim projektima, često gore spomenuti mladi koji zbog uvjeta u kojima žive razvijaju devijantne oblike ponašanja. Međutim, dio sugovornika smatra kako je upravo nezaposlenost problem koji najviše pogađa

mlade te kako je skupinu NEET mladih najteže detektirati, ali i obratiti im se s aktivnostima i programima. Jedan od sugovornika, koji također u razgovoru o riziku od socijalne isključenosti daje prednost NEET mladima, smatra kako su sve ostale rizične skupine (mladi bez adekvatne roditeljske skrbi, etničke i nacionalne manjine te mladi nižeg materijalnog statusa) dodatno i istovremeno u riziku od nezaposlenosti, pa i one dugotrajne, čime ulaze u rizik od socijalne isključenosti i ulaska u siromaštvo. Stoga nekoliko organizacija mladih i za mlade, s čijim smo predstavnicima razgovarali, provode projekte u kojima su ciljana skupina upravo mladi u riziku od socijalne isključenosti, pri čemu je najveći problem okupljanje mladih iz rizičnih skupina. U spomenutim projektima od presudne je važnosti bila suradnja s lokalnom samoupravom i (nacionalnim) Zavodom za zapošljavanje uz pomoć kojih su organizacije uspješnije i ciljano provodile programe s dionicima kojima su ti programi i namijenjeni.

Elementi socijalne isključenosti o kojima ovdje govorimo međusobno su povezani i u interakciji, čega su naši sugovornici svjesni, pa kad govorimo primjerice o NEET mladima, jasno je da su to u nekim slučajevima ujedno i mladi s nižim stupnjem obrazovanja, ili mladi koji se nalaze u sustavu alternativne (udomiteljske) skrbi. Međutim, instrument polustrukturiranih intervjua dopušta sugovornicima da iz vlastitog iskustva i percepcije definiraju procese koje istražujemo, stoga su sugovornici, uz (ne)zaposlenost, istaknuli i druge elemente socijalne isključenosti koje uočavaju na području djelovanja. Jedan od tih elemenata je manjak obrazovnih mogućnosti. Bilo da je riječ o nedostatku radnih mjesta povezanih s kvalifikacijom koju mladi steknu u obrazovanju, ili o nemogućnosti prekvalifikacije (ali i ako se osoba ne želi prekvalificirati) loše obrazovne mogućnosti u manjim sredinama percipiraju se kao element koji posljedično povećava rizik od socijalne isključenosti. Dio sugovornika govori o socijalnoj isključenosti mladih na nacionalnoj osnovi, što je posebno izraženo u sredinama s miješanom strukturom stanovništva. Sugovornici pritom ističu manju izraženost ovog elementa socijalne isključenosti u odnosu prema „prije”. U riziku od socijalne isključenosti su također mladi nižeg socioekonomskog statusa, pa mnogi sugovornici tvrde kako je djelovanje organizacija mladih i za mlade u ruralnom području od posebne važnosti jer su aktivnosti koje provode besplatne i omogućuju sudjelovanje i umrežavanje i mladih nižeg socioekonomskog statusa.

Kao važan element socijalne isključenosti sugovornici navode političku (ne)pripadnost. Jedan od sugovornika na temelju razgovora s mladima u sklopu provedbe projekta ističe kako su upravo mladi ocijenili (ne)pripadnost određenoj političkoj stranci kao element koji „otvara ili zatvara vrata”. Ovo je posebno izraženo u manjim ruralnim sredinama, navodi se, u kojima su biografije i (političko) djelovanje pojedinaca poznati. U takvim slučajevima politička pripadnost omogućava sigurnije zaposlenje, zaposlenje u struci, lakše napredovanje i

slično te predstavlja negativnu diskriminaciju, a izgledi mladih za napredovanje i razvoj ne ovise o stečenim vještinama i sposobnostima. Ovo se također odnosi na već spomenuti pristup (ili odsustvo pristupa) javnom prostoru, što povećava socijalnu isključenost određenih skupina mladih, koja je u ovom slučaju sustavno proizvedena. Sve što je navedeno otvara pitanje mentalnog zdravlja mladih i nameće potrebu stručne psihološke pomoći mladima. Manjak obrazovnih mogućnosti, nizak stupanj obrazovanja, nezaposlenost, diskriminacija narušavaju mentalno zdravlje mladih, što povećava rizik od socijalne isključenosti. Jedan od sugovornika stoga ističe kako je potrebno osnovati savjetovalište za mlade koje bi adresiralo potrebe mladih i osiguravalo psihološku pomoć.

Diskriminacija na osnovi različitosti, izostanak podrške sredine, izostanak stručnog vodstva i slabe mogućnosti zapošljavanja vode u začarani krug produblivanja socijalne isključenosti i reprodukcije procesa koji u nju vode. Organizacije civilnog društva koje provode programe za mlade da se spriječi rizik od socijalne isključenosti često su jedini akter na ruralnom području s takvim ciljem. Sugovornici pritom ističu potrebu i važnost uključivanja mladih u demokratske procese. Odsustvo građanskog odgoja i nepripremljenost mladih za sudjelovanje u procesima donošenja odluka, odsustvo javnih politika te manjak znanja o vlastitim pravima i obvezama ocjenjuju se kao element koji doprinosi riziku od marginaliziranosti. Uključivanje u demokratske procese podrazumijeva i (izvannastavno) obrazovanje o institucijama te načinima sudjelovanja u zagovaranju i procesima izgradnje konsenzusa, pri čemu važnu ulogu imaju upravo organizacije mladih i za mlade. Sudjelovanje u demokratskim procesima također uključuje podizanje svijesti mladih o ulozi javnih institucija i javnog prostora, te o zajedničkim pravima ali i obvezama u kreiranju zajedničkog razvojnog puta. Dio sugovornika neznanje/neinformiranost, bezvoljnost te strah od sudjelovanja u demokratskim procesima vidi kao širi problem koji se odnosi na većinu građana područja na kojem djeluju, ne samo na mlade. Kroz aktivnosti koje provode, organizacije uključuju mlade u navedene procese donošenja odluka na lokalnoj i/ili na nacionalnoj razini zagovaranjem javnih politika putem strukturiranog dijaloga s mladima. Taj se dijalog ostvaruje u sklopu Nacionalnog programa za mlade ili unutar europskih programa uključivanja mladih u procese donošenja javnih politika. Posljednje doprinosi razvoju samostalnosti u djelovanju i izgradnji društvenog kapitala presudnog za smanjivanje rizika od socijalne isključenosti.

3.2.7. Problemi mladih – vanjski

Sljedeće dvije tematske cjeline razmatraju probleme s kojima se u životu na ruralnim područjima obuhvaćenim istraživanjem susreću mladi. Važno je napomenuti da je u ovom istraživanju riječ o mišljenju sugovornika, predstavnika organizacija mladih i za mlade o tim problemima, a ne o percepciji samih mla-

dih s tog područja. U vezi s posljednjim svakako bi bilo potrebno provesti obuhvatno kvantitativno istraživanje o potrebama mladih, u kojemu treba definirati utjecaj kontekstualnih aspekata opisanih u prvom dijelu ove studije na prepreke i faktore socijalne isključenosti s kojima se susreću mladi na ruralnim područjima. Dvije tematske cjeline koje su pred čitateljem usko su povezane i međusobno se osnažuju, a dio prepreka/procesa/aspekata ovdje opisanih mogli bismo uvrstiti i u sljedeću tematsku cjelinu (kao i prije u tekstu), ali zbog preglednosti rezultata, prikazat ćemo ih odvojeno i bez ponavljanja već izloženih tema.

Kao „vanjska” tematiziramo područja koja sugovornici vežu specifično za strukturne prepreke s kojima se susreću mladi na promatranom području. Aspekte života mladih s ruralnih područja koja ovdje opisujemo možemo podijeliti u nekoliko podskupina: prva se odnosi na nedostatke u lokalnim javnim politikama i programima za mlade; druga na prijedloge organizacije i izgradnju socijalnog kapitala te veću učinkovitost programa za mlade; treća na ulogu podrške okoline prema mladima; četvrta na infrastrukturne i socioekonomske prepreke; konačno, posljednja skupina odnosi se na potrebu raznolike ponude kulturnih sadržaja za mlade s ruralnih prostora.

Dio prepreka s kojima se mladi susreću spomenut je u prethodnim cjelinama, a odnosi se na nedostatak razvojnih strategija i programa za mlade te na nepostojanje javnih politika na lokalnoj razini za mlade. Ovdje svakako spada i odsutnost suradnje tijela lokalne samouprave i organizacija mladih i za mlade radi dodjele javnog prostora za provedbu programa za mlade, što je dostatno razmatrano u prethodnim cjelinama. Jedan od sugovornika smatra kako je potrebno povezati tržišne potrebe za određenim stručnim kadrom na promatranim područjima sa stambenim politikama da se mlađa populacija privuče i zadrži u županiji. Ovakve, pozitivne i konvergentne politike za mlade zahtijevaju ne samo pomno i ciljano osmišljene strateške dokumente nego i predstavničko tijelo u lokalnoj samoupravi koje će biti zaduženo za poticanje i provedbu politika i programa. Jedan sugovornik ističe kako se nespremnost tijela lokalne samouprave da odgovore na gore spomenute izazove i konstruktivno pristupe politikama za mlade ogleda u preopterećenosti sustava egzistencijskim pitanjima i lošom gospodarskom situacijom, zbog čega mladi nisu prioritet u strateškom planiranju. Međutim, važno je napomenuti da su upravo politike za mlade ujedno i one politike kojima se ciljaju poboljšati gospodarska aktivnost, demografska slika, kulturni život zajednice te ukupan razvoj promatranog područja. Iz svih dosad izloženih tematskih cjelina vidljivo je kako politike za mlade ne obuhvaćaju jedino ispunjavanje prostora dokolice i zabavnih sadržaja za mlade, nego se također odnose na ukupnu kvalitetu života mladih na ruralnim prostorima, te kako su svi aspekti kvalitete života (pa i zabavni sadržaji) nužan preduvjet izgradnje samostalnosti mladih, socijalnih mreža i ljudskog kapitala zajednice.

Jedan od načina u postizanju veće učinkovitosti u izgradnji socijalne uključenosti mladih je već spomenuti rad po načelu „mladi za mlade”. Sugovornici često navode kako je recept za uspješnost programa za mlade omogućiti im da samostalno organiziraju aktivnosti, pri čemu je zadatak organizacija u osiguravanju infrastrukture i logističke podrške. Pritom su, ponovno ističemo, važni i fizički zajednički ali autonomni prostori u kojima je dostupna tehnologija i osnovna infrastruktura, te u kojima mladi mogu samostalno djelovati i razvijati se u skladu sa svojim interesima (poput kulturnih i/ili infocentara, klubova mladih). Dio sugovornika stoga ističe kako je vrlo važno mladima omogućiti da definiraju vlastite interese te svoju ulogu vide u medijaciji tih interesa pri zagovaranju politika na nacionalnoj ili europskoj razini, u podršci mladima i međugeneracijskoj razmjeni iskustava, u financijskoj i infrastrukturnoj pomoći, te u obliku savjetovanja na pisanju i realizaciji projekata koje su osmislili mladi.

Organizacije civilnog društva i tijela lokalne samouprave nisu jedini akteri čija je podrška nužna kako bi se poboljšala kvaliteta života i osigurala socijalna uključenost mladih s ruralnih područja. Dio sugovornika, često predstavnika udruga mladih, smatra kako im nedostaje i potpora ostatka lokalne zajednice, odnosno kako „starije stanovništvo nije aktivno” te da se „stariji oslanjaju na nas mlade”. Ovo se, objašnjavaju sugovornici, dijelom odnosi na neaktivnost ostalog stanovništva u radu u zajednici (koje nije vezano za političko djelovanje) te bezvoljnost ostatka stanovništva koje „ne vidi bolju budućnost pa zbog toga vrlo lako odustaju od aktivnosti”. Uz primjere aktivnosti na koje se odrasli sumješteni nisu odazvali, sugovornici ističu nedostatak međugeneracijske solidarnosti te kažu da su „ostavljeni na margini”. Dio sugovornika, predstavnika udruga mladih, smatra kako su odgovornost za razvoj zajednice, dugoročno planiranje i realizacija projekata odgovornost mladih. Međutim, od velike važnosti nije samo podrška okoline, nego i samostalnost u djelovanju organizacija mladih te odsutnost odupiranja ili neslaganja s programima koje provode. Jedan od sugovornika ističe kako je starije stanovništvo „okrenuto samo sebi” te kako nedostaje zajedništva u mjestu. To obuhvaća i izostanak financijske pomoći, odnosno donacija, te u određenim slučajevima zanemarivanje, ponekad i opstruiranje samih događaja koje pripremi organizacija. Sugovornici smatraju kako će se promjenom planiranih gospodarstvenih aktivnosti na području djelovanja promijeniti i kontekst djelovanja organizacija mladih kroz porast populacije uključenih dionika (turista i ugostitelja) i potrebu tržišne fleksibilnosti postojećih dionika, čime će se dodatno istaknuti potreba za raznolikim društvenim sadržajima koje organizacije mladih i za mlade nude. Odsutnost podrške okoline odražava se i na inovativne poduzetničke ideje mladih. Osim na logističku realizaciju takvih projekata, izostanak pomoći utječe i na slabljenje samopouzdanja mladih nužnog za samostalno djelovanje i razvoj inovativnih načina sudjelovanja u zajednici (o čemu će više riječi biti u sljedećoj cjelini). Organizacije mladih i za mlade ovdje ponovno vidimo kao ključnog aktera i mjesto socijalne

uključenosti mladih, sa zadaćom materijalne, psihološke i organizacijske pomoći mladima.

Sljedeće prepreke s kojima se mladi na ruralnim područjima susreću svrstali smo u skupinu infrastrukturnih i socioekonomskih prepreka koje uključuju prometnu infrastrukturu, obrazovanje, stambeno zbrinjavanje te nezaposlenost. O lošoj prometnoj povezanosti te nerazvijenom sustavu javnog prijevoza već je bilo riječi. Ovi osnovni infrastrukturni zahtjevi presudni su za ostvarivanje socijalne uključenosti mladih u nepovoljnom položaju i mladih u udaljenim mjestima.²⁶ Sugovornici su također govorili o problemu stanovanja mladih jer uglavnom žive u roditeljskom domu. Takvo stanovanje pruža stambenu i financijsku sigurnost kada se mladi teško zapošljavaju ili kada su izdaci za kupnju ili iznajmljivanje nekretnine veći od njihovih mogućnosti. Stanovanje u proširenoj obitelji je istodobno i kulturno obilježje ruralnih prostora u Hrvatskoj, što zasigurno ima utjecaj pri odabiru stambenog prostora mladih. U određenim slučajevima stanovanje u roditeljskoj kući jedina je mogućnost za mlade koji nisu u mogućnosti ostvariti kreditiranje i prednost pri kupnji POS-ovih²⁷ stanova ili jednostavno nema dovoljno stanova izgrađenih na području na kojem žive, a zbog toga su nekretnine, čak i kada su dostupne, preskupe. Stanovanje u roditeljskom domu često je rješenje u slučaju gubitka posla ili rasta obitelji nakon što se već ostvarilo stanovanje u drugom prostoru. Međutim, ako se povećaju troškovi ili smanje prihodi, takvo 'samostalno' stanovanje više nije održivo.

Jedna od glavnih tema u našim razgovorima za potrebe ovog istraživanja o problemima mladih bila je zapošljivost. Mnogi sugovornici upozoravaju na slabu ponudu poslova. Mladi također često rade izvan sustava, „na crno”, gubeći na taj način svoja (socijalna) prava, ili rade lošije plaćene i/ili sezonske poslove na određeno vrijeme. U tom slučaju mlada osoba ne postiže financijsku samostalnost i sigurnost, niti stječe iskustvo rada u struci, što dodatno otežava pronalazak posla. Mladi na ruralnim prostorima razmjerno su više pogođeni problemom nezaposlenosti, smatraju sugovornici. Problem nezaposlenosti mladih na područjima obuhvaćenim istraživanjem sugovornici prepoznaju i kao uzrok odlijeva mladih koji se često, nakon školovanja, zaposle i ostaju u sredinama u kojima su završili školovanje (u većim gradovima i sveučilišnim centrima). Svoje djelovanje organizacije za mlade pritom vide ili u izravnom zapošljavanju mladih na projektima (što je kratkoročno rješenje i često neostvarivo bez financiranja iz međunarodnih fondova) ili u njihovu osposobljavanju u projektima samozapošljavanja.

Sljedeća najzastupljenija tema u razgovoru o preprekama s kojima se susreću mladi jesu neadekvatni obrazovni programi. Uz to što nisu usklađeni s potre-

²⁶ Premda neki od sugovornika navode kako danas većina mladih ima automobil pa su manje ovisni o javnom prijevozu. Međutim, ovdje se misli na mlade koji su punoljetni i imaju vozačku dozvolu, ali i određena primanja.

²⁷ Društveno poticana stanogradnja (Program POS).

bama tržišta rada, na ruralnim područjima je ponuda tih programa, na svim stupnjevima obrazovanja nakon završene osnovne škole, dodatno smanjena. Sugovornici tvrde kako sadržaji u sklopu programa visokog obrazovanja nisu privlačni mladima u promatranom području, pa oni često odlaze u druge gradove na studij. Ovo se također odnosi na srednje škole, ali i na sustav cjeloživotnog obrazovanja i sustav prekvalifikacija nužan za pronalazak posla u sredinama s ograničenom ponudom. Obrazovni programi koji se nude, uz to što im manjka raznovrsnost, zastarjeli su jer se više od desetljeća nisu mijenjali. Nedostaje i stručni kadar, što se odražava na kvalitetu obrazovanja koje je dostupno mladima u ruralnim zajednicama. Jedan od sugovornika smatra kako podizanje kvalitete i raznovrsnosti obrazovnih programa, zajedno s ponudom kulturnih i zabavnih sadržaja, može privući mlade iz drugih sredina na područje koje smo obuhvatili istraživanjem.

U ruralnim sredinama nedostaje kulturnih, društvenih i zabavnih sadržaja kojima bi se ispunilo slobodno vrijeme. Sugovornici često napominju da je ponuda takvih sadržaja manja nego „kad sam ja bio mlad”. Pritom ističu da kulturni i društveni sadržaji mogu potaknuti mlade na društveno korisne aktivnosti, a također im mogu omogućiti da u skladu sa svojim interesima provode slobodno vrijeme, bave se izvannastavnim aktivnostima i slično. Kulturni i društveni/zabavni sadržaji obuhvaćaju niz različitih aktivnosti, povremenih i stalnih, od projekcija filmova do izvannastavnih edukacija, tečajeva i radionica. Sudjelujući u tim aktivnostima mladi razvijaju vještine i grade društvene mreže. Pritom su sezonska događanja (poput festivala i sajмова) svakako dobrodošla, ali nisu dovoljan kulturni i društveno-zabavni program ruralnog prostora. Sugovornici ističu kako su, za razliku od kulturnih, sportske aktivnosti i sadržaji nešto zastupljeniji, međutim nisu raznovrsni. Sportski klubovi, kao jedini sadržaji za mlade, imaju dobar odaziv, smatraju sugovornici, a to objašnjavaju i stajalištem da su sportski klubovi, za razliku od organizacija civilnog društva (koje nude drugačije sadržaje), redovito financirani. Sportski klubovi ne ovise o projektnom financiranju, rade po utvrđenim programima i mogu se osloniti na sigurne financijske izvore. Međutim, većina sugovornika smatra kako „uz sport treba podržavati i druge afinitete mladih”, posebice kulturne sadržaje. Kulturni sadržaji odnose se na ponudu kina i kazališta, kulturne centre, koncerte i festivale te izvannastavne aktivnosti s područja kulture, medija i umjetnosti. Upravo takvih sadržaja, kažu sugovornici, nedostaje u njihovim sredinama, a neki ističu da se uspješni kulturni programi oslanjaju na neovisnu kulturu. Jedan od sugovornika objašnjava kako je kultura vezana uz institucije lokalne samouprave ovisna o njima u financiranju i programskim sadržajima, u određenoj mjeri neodrživa jer uključuje golem i skup birokratski sustav, a programe koje nude mladi doživljavaju kao nametnute „iz svijeta odraslih”. S druge strane neovisna kultura kreira sadržaje odozdo, odnosno „mladi kreiraju kulturnu ponudu i predlažu sadržaje koji su njima interesantni”. Kontinuirano ulaganje u kultur-

ne sadržaje, koje uglavnom provode organizacije civilnog društva, izostaje pa, smatraju sugovornici, izostaju i rezultati, odnosno kontinuirani kulturni programi u kojim sudjeluju mladi. Jedan sugovornik, govoreći o primjeru propalog kulturno-informativnog centra, napominje kako neovisno osnovane institucije moraju imati dugoročno osmišljen program i kontinuiranu financijsku pomoć. Ovdje se ponovno nameće potreba za prostorom koji je namijenjen kulturnim događanjima i edukaciji mladih. Valja spomenuti da nekoliko sudionika navodi kako na području na kojem djeluju postoje prostori za održavanje aktivnosti s područja kulture i kulturni sadržaji za mlade.

3.2.8. Problemi mladih – unutarnji

Uz „vanjske” prepreke koje mladi trebaju savladati, a koje su strukturne i vezane za okolinu u kojoj žive, postoje prepreke koje smo definirali pojmom „unutarnje”. Kao unutarnje tematiziramo prepreke koje su psihološke prirode, a također su dijelom uvjetovane lokalnim, ali i šire, nacionalnim kontekstom u kojem mladi iz ruralnih sredina žive. Upravo u navedenoj povezanosti uočavamo vezu između ove i prethodne tematske cjeline, ali i dijela ostalih, u ovoj studiji predstavljenih rezultata istraživanja.

U vezi s načinom i iskustvom rada s mladima sugovornici često ističu kako je mladima potrebno osigurati slobodu u djelovanju, „da mladi budu mladi”, pri čemu su samostalnost u provedbi aktivnosti te odsutnost kontrole i autoriteta važni za razvoj identiteta i osjećaj odgovornosti. Ovo se, tvrde sugovornici, odnosi i na mlade adolescente, a posebno na mlade koji su završili školovanje i treba im potpora u radu, ostvarivanju poduzetničkih ideja i slično. Jedna od važnih komponenti u razvoju i radu s mladima svakako je mobilnost. Međunarodna i nacionalna mobilnost logistički se lakše ostvaruju kroz obrazovne programe (primjerice programe školske i studentske razmjene), što omogućava porast kvalitete obrazovanja, iskustva učenja i poznavanja različitih kultura i stilova života te izgradnju socijalnog kapitala mladih. Organizacije mladih i za mlade, već je rečeno, ključan su dio u izgradnji socijalnog kapitala mladih upravo kroz projekte socijalne uključenosti. Putem zabavnih i kulturnih sadržaja, edukacija i volonterskih centara mladi stječu znanje o poslovanju (udruge), komunikacijskim vještinama, socijalnim vještinama te razvijaju svijest o kulturnim, društvenim i prirodnim resursima područja u kojem žive.

Međutim, slab interes mladih za sudjelovanje u navedenim aktivnosti problem je organizacija mladih i za mlade koje smo obuhvatile istraživanjem. Dio sugovornika, kontradiktorno nekim prethodno predstavljenim rezultatima, smatra kako problem nije nedostatak sadržaja za mlade, nego slaba posjećenost tih sadržaja. Dio sugovornika navodi primjere aktivnosti (izložbe, edukacije, kreativne radionice, poduzetničke edukacije) koje su naišle na vrlo slab, gotovo nikakav odaziv mladih s promatranih područja, unatoč medijskoj i lokalnoj promociji

događaja. Dio sugovornika tvrdi kako mladi nisu uključeni u aktivnosti zajednice te kao primjer navode da su rezultati anketnog upitnika pokazali da 90% mladih nije upoznato i/ili nije ni čulo za rad Savjeta mladih. Jedan sugovornik navodi primjere dobrog odaziva mladih iz inozemstva na iste aktivnosti te kaže da razlike u načinu života, odgoju i obrazovanju utječu na sudjelovanje mladih u zajednici te na motivaciju da se razvijaju.

Ovime dolazimo do tumačenja razloga neuključenosti mladih u aktivnosti organizacija i život zajednice, do „unutarnjih” prepreka s kojima se mladi s ruralnih područja susreću. Jedan sugovornik tvrdi da je razlog slabog odaziva mladih ponuda sadržaja koji mladima nisu zanimljivi, ponajprije zato što ih mladi nisu kreirali. Zapravo, dio sugovornika smatra kako mladi zbog odlaska u gradove na nastavak obrazovanja, u selo dolaze povremeno, vikendom, pa i nisu motivirani uključiti se u život zajednice. Također, boravkom u gradu mladi potrebe za kulturnim, zabavnim i društvenim sadržajima ostvaruju u gradu, socijalne mreže također grade u gradu, a kada posjete selo/zavičaj, nemaju više potrebu uključivati se u takve aktivnosti. S time, odnosno s planovima o životu u gradu ili mjestu obrazovanja povezan je i manjak motivacije. Jedan sugovornik kaže: „Studenti koji bi se eventualno aktivirali u udruzi, nemaju taj motiv jer se ne planiraju vratiti u zavičaj. Nema te niti koja bi njih vezala tih pet godina studija da se oni tu aktiviraju. Okolina nije poticajna za njih”. Dakle, zbog prethodno navedenih razvojnih problema, nedostataka sadržaja i podrške okoline, mladi odlaze na školovanje u gradove, gdje poslije ostvaruju socijalni kapital i zaposlenje te se rijetko vraćaju u zavičaj. Isti sugovornik tvrdi kako su to naučeni modeli ponašanja, pa i odsutnost građanskog odgoja: „Rijetko tko od tih mladih je odgojen da voli ovaj grad i prema njemu nema nikakav osjećaj, osim da on od njega treba nešto dobiti. Nitko ne misli da ovom gradu treba nešto dati.” Povezano s time, sugovornici također misle kako su mladi relativno neobaviješteni o mogućnostima razvoja i provedbe poslovnog plana, iako postoje mehanizmi pomoći u sklopu javnih politika, te kako je mladima potrebna konkretna pomoć u širenju informacija preko kanala koji su im dostupni i prihvatljivi. Dio sugovornika također tvrdi kako mladima s ruralnih područja, ali i mladima u urbanim sredinama, nedostaje strpljenja i upornosti pri ostvarivanju vlastitih ideja i planova te kako se mladi češće oslanjaju na „gotova rješenja” ili čekaju ta rješenja.

Dio sugovornika ističe kako je nezainteresiranost, neobaviještenost i nemotiviranost mladih zapravo odraz manjka samopouzdanja i potpore okoline. Jedan sugovornik govori o „unutarnjim strahovima” od neuspjeha te o nužnosti podrške obitelji i okoline koja često izostaje. Mladi se rijetko odluče koristiti financijske potpore za samozapošljavanje jer ih, ako ne uspiju, najuža okolina etiketira kao gubitnike. To se posebno odnosi na mlade u ruralnim i manjim sredinama u kojima neuspjeh ubrzo postaje poznat cijeloj zajednici, a „sram” koji ga prati snažno utječe na mlade pojedince. Sugovornici napominju kako je potreb-

no obavijestiti mlade i osobe iz njihove neposredne okoline o mogućnostima napredovanja, da se uči i iz neuspjeha, a treba uzeti u obzir također ulaganja i vrijeme potrebno za ostvarenje primjerice poduzetničke ideje. Manjak samopouzdanja i potpore okoline potvrđuju i predstavnici organizacija mladih, koji uz izostanak podrške okoline, napominju da u njihovoj sredini postoje predrasude prema različitim i/ili alternativnim idejama i aktivnostima, što se odražava također na rad organizacije i stigmatiziranje siromaštva, pri čemu se traženje (financijske pomoći) doživljava kao neuspjeh. Posljednje se svakako odražava na mentalno zdravlje mladih i dodatno povećava socijalnu isključenost.

Većina sugovornika kao razlog nemotiviranosti za rad u zajednici ističe „inertnost” mladih, nevoljkost za djelovanje, koja je „preuzeta od starijih” ili je posljedica percepcije korumpiranosti u društvu i nepovjerenja u institucije. Nemotiviranost i inertnost mladih, smatraju sugovornici, naučena je od roditelja, sugrađana ili se percipira kao općenito obilježje mjesta u kojem žive. Iz iskustva da stariji sugrađani nisu u mogućnosti promijeniti nepovoljnu situaciju (primjerice, unatoč vještinama ne mogu naći posao), zaključuju kako „ne vrijedi niti pokušavati”. Nepovjerenje u institucije odražava se u nepovjerenju u organizacije civilnog društva (nekoliko sugovornika ovo dokazuje primjerom nepovjerenja u besplatne sadržaje koje je organizacija nudila). Nepovjerenje u institucije očito je i u razgovoru s predstavnicima organizacija mladih, što je prikazano u tematskim cjelinama u kojima smo govorili o razvojnim preprekama i preprekama u radu organizacija, te također o lošoj suradnji s tijelima lokalne samouprave. Dio sugovornika pak smatra kako inertnost nije posljedica manjka samopouzdanja, nego nedostatka građanskog odgoja i odgovornosti za zajednicu. Ima i sugovornika koji tvrde kako nepovjerenje u institucije i nezadovoljstvo sustavom ne opravdavaju nedjelovanje, te kako bi upravo razočaranje trebalo biti motiv za akciju. Međutim, pojedinci ističu kako je razlog nemotiviranosti i nezainteresiranosti za aktivnosti „naučena bespomoćnost”, da se poslužimo terminom koji je spomenuo jedan sugovornik. U društvenim znanostima naučena bespomoćnost definira se kao ponašanje koje je rezultat iskustva dugotrajne i ponavljajuće stresne/nepovoljne situacije na koju pojedinac nema utjecaja. Dakle, kada pojedinac nauči da bez obzira na vlastito zauzimanje nije promijenio situaciju koja je za njega nepovoljna, on uči prihvaćati takve situacije kao zadane te ih ne pokušava prekinuti ni kada mu se ponudi takva mogućnost. Sugovornici smatraju da u borbi s ovim problemom najprije treba nastaviti uključivati mlade u rad udruge te i dalje razvijati projekte koji su bliski mladima. Tako dio sugovornika na temelju vlastitog iskustva govori o mladima koji su zainteresirani i aktivni u radu udruge te napominju kako je odaziv mladih sve veći. Također smatraju kako mladi razumiju potencijale zajednice, imaju brojne poduzetničke ideje te su spremni pridonijeti razvoju zajednice uz uvjet da se otklone prethodno tematizirane prepreke.

Budući da je istraživanje obuhvatilo ruralna područja dviju županija (mjesta bliža urbanim sredinama i ona udaljenija, primorska, otočna i planinska područ-

ja), sličnosti i različitosti u djelovanju organizacija, odaziv mladih (sudionika), iskustva suradnje s drugim dionicima odražavaju se u rezultatima istraživanja. Te su sličnosti i razlike rezultat različitih kontekstualnih aspekata koji uključuju različite gospodarske uvjete, lokalne javne politike i kulturne odrednice područja u kojima djeluju organizacije mladih i za mlade uključene u ovo istraživanje. Ove organizacije, unatoč teškoćama s kojima se susreću u radu intrinzično su motivirane za nastavak djelovanja kroz pozitivnu povratnu informaciju dionika i pozitivne promjene koje postižu u sredinama u kojima njihovi članovi žive i rade. Kao ilustraciju rečenog ovu cjelinu završit ćemo citatom jednog sugovornika, člana udruge mladih, koji o motivaciji za rad kaže:

„Mi nismo bili motivirani samo nedostatkom sadržaja, što smo visjeli tu na šanku, nego nismo htjeli da [mjesto] propada i da ima tu stigmu kao nekakve strašne jazbine u koju nitko ne želi ući. Mi smo bili motivirani i ljubavlju prema mjestu. Mi smo mijenjali svoju sadašnjost i oblikovali nekakvu budućnost. Danas većina mladih već u 2. razredu srednje razmišlja o odlasku (...) nisu vezani emotivno za neko mjesto, ne osjećaju se dijelom [mjesta], iako bi mladi mogli taj ruralni dio itekako iskoristiti. Mi smo ga iskoristili.”

3.2.9. Prednosti i mogućnosti

Unatoč preprekama u radu s kojima se susreću i teškoćama mladih s ruralnih prostora, sugovornici su također govorili o prednostima rada u organizacijama mladih i za mlade, ali također i o prednostima za mlade, odnosno prednostima i mogućnostima života na ruralnim prostorima obuhvaćenim istraživanjem. Jedna od prednosti u radu udruga je već spomenuta, dobra suradnja s drugim udrugama na području prijave i provedbe projekata, ali i u volonterskom radu. Pritom udruge surađuju s drugim organizacijama mladih i za mlade i izvan područja koje smo obuhvatili istraživanjem te na međunarodnoj razini. Kao jednu od prednosti također ocjenjujemo postojanje udruga uključenih u ovo istraživanje koje se ne definiraju kao udruge mladih ili za mlade, ali provode programe za mlade te doprinose raznolikosti ponude sadržaja i važan su dionik na promatranom području. Dio sugovornika kao prednost u radu navodi prethodno iskustvo organizacije u pisanju projekata, što je olakotna okolnost pri prijavi na natječaje, odnosno kada se osigurava financiranje (donacije) za određene/konkretne aktivnosti. Također se kao prednost ističe manja konkurencija na natjecajima koji se odnose na programe za mlade te prednost djelovanja na ruralnim područjima u dobivanju projekata (to se ne odnosi isključivo na organizacije s ruralnih područja, nego i na organizacije s urbanih područja koje se prijavljuju na projekte za ruralna područja). Kao prednost navode se i već spomenuta postignuća u radu organizacija koja ujedno predstavljaju intrinzičnu motivaciju za rad u organizacijama mladih i za mlade. Prednost su i već spomenuti pozitivni primjeri suradnje s tijelima lokalne samouprave.

Upitani o tome koje aktere ocjenjuju kao ključne u radu s mladima i u provedbi programa za rad s mladima, sugovornici najčešće spominju obrazovni sustav (prije svega srednje škole) te jedinice lokalne samouprave, ali i same mlade. O potrebi i načinu suradnje s jedinicama lokalne samouprave u ovoj studiji je već bilo govora; podrška tijela lokalne samouprave potrebna je u dodjeljivanju prostora, za neometan rad organizacija i provedbu odgovarajućih reformi i politika za mlade. Ulogu obrazovnog sustava također smo već spominjali, međutim razgovor o ključnim akterima donosi i neke nove percepcije koje sugovornici imaju o ulozi obrazovanog sustava. Uz kurikularne nedostatke (nedostatak građanskog odgoja u školama) i neusklađenost obrazovnih programa s tržištem rada, dio sugovornika govori o svojevrsnoj odgovornosti prosvjetnih djelatnika²⁸ za promidžbu i uključivanje u aktivnosti (prije svega one edukativne) koje provode organizacije mladih i za mlade. Sugovornici također smatraju kako bi se obrazovne ustanove trebale angažirati i u samostalnoj provedbi aktivnosti građanskog odgoja (pri čemu navode i pozitivne primjere suradnje s lokalnim školama).

Sljedeću skupinu prednosti i mogućnosti dostupnih mladima na ruralnom prostoru opisujemo kao poduzetničke prednosti/mogućnosti. Sugovornici smatraju kako je mogućnost bavljenja poljoprivredom (u sklopu nacionalnih programa poticanja poljoprivredne proizvodnje) očita prednost života na selu i mogućnost poduzetničke aktivnosti. Prirodni resursi, geografski položaj i prometna povezanost s drugim regijama u državi također omogućuju razvoj inovativnog poduzetništva bilo da je riječ o turizmu, obrtništvu ili poljoprivredi. Gotovo svi sugovornici ističu i bogatstvo tradicionalne kulturne baštine kao (neiskorišteni) potencijal razvoja. Pritom ne zaboravljaju potrebu inovativnih i zelenih ekonomija, a razvoj turizma ocjenjuju kao prednost ali i opasnost od oslanjanja lokalnoga gospodarstva samo na jednu djelatnost. Prednost je također i već spomenuto mišljenje kako mladi, barem djelomično, razumiju potencijale zajednice te su spremni razvijati poduzetničke ideje.

Konačno, sugovornici govore i o prednosti života na ruralnom području. Često se veličina mjesta, međusobna poznanstva, činjenica da se „na selu svi znaju” navode kao prednosti. Mali broj učenika u školama i na izvannastavnim aktivnostima, zbog čega se nastavnici/treneri mogu posvetiti svakom djetetu, također se navodi kao prednost. Kao pozitivno sugovornici ističu i više slobodnog vremena koje je na raspolaganju mladima (zato što su mjesto stanovanja, škola i ostali sadržaji međusobno blizu) te odsutnost stresa i buke (koji su česti u gradovima). Prednost života u promatranim područjima su također prirodne ljepote, čist zrak i voda, blizina mora i nacionalnih parkova te mogućnost bavljenja rekreativnim sportovima u prirodi, što je povezano i sa stajalištem da je život na selu zdrav.

²⁸ Ovdje je riječ o tome da većina učitelja i nastavnika u manje gradove i posebno u sela (područne osnovne škole) dolaze na posao iz (uglavnom većih) gradova, gdje žive. Dakle, oni ne žive u mjestu rada, ondje ne ostavljaju svoj socijalni kapital, ne šire socijalne mreže niti se vežu za prostor i zajednicu u kojoj rade. Zbog toga lokalno stanovništvo često puta zna reći da su (učitelji kao i zaposlenici nekih drugih ustanova) „ondje došli da odu”.

4. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

U zaključnim razmatranjima predstavljamo SWOT analizu, odnosno analizu prednosti (Strengths), slabosti (Weaknesses), mogućnosti (Opportunities) i prijetnji (Threats) (tablica 9). Ovo je kvalitativna analitička metoda koja uz pomoć četiriju spomenutih čimbenika nastoji prikazati dimenzije istraživane pojave ili situacije. SWOT analiza je djelomično subjektivna metoda, a ovdje je predstavljamo kao niz preporuka. Pritom se navedene prednosti i slabosti odnose na postojeće aspekte istraživane pojave, a mogućnosti i prijetnje očituju se kao buduće, temeljene na sadašnjim procesima. U SWOT tablici uobičajeno je da se određeni aspekti proizašli iz analize nalaze u više stupaca istovremeno, primjerice, u ovdje predstavljenom istraživanju sugovornici turizam vide kao priliku za razvoj sredine i zapošljavanje mladih, ali istovremeno smatraju kako se gospodarstvo ruralnog područja ne smije osloniti samo na jednu gospodarsku granu – u tablici stoga „turizam” stavljamo istovremeno u stupac ‘mogućnosti’ i stupac ‘prijetnji’.

SWOT analizu temeljimo na rezultatima ovdje predstavljenog istraživanja te je prikazujemo po temama/cjelinama redoslijedom kako su prikazane u studiji. Kada govorimo o djelatnostima organizacija, prednosti uključuju široko područje njihova djelovanja, pozitivno iskustvo suradnje s drugim organizacijama na području na kojem djeluju, educiranost članova i voditelja organizacija te entuzijizam i spremnost voditelja i članova na volonterski rad. Prednost je sigurno i činjenica da dio udruga s promatranog područja, a koje nisu udruge mladih i za mlade, provodi programe za mlade te tako doprinose rastu ponude sadržaja za mlade na ruralnom prostoru. Međutim, ovo ocjenjujemo i kao prijetnju, odnosno opasnost jer se na taj način dugoročno ne osnažuju postojeće organizacije mladih i za mlade, nego ponuda sadržaja ovisi o dostupnosti specificiranih natječaja. Kao slabost ocjenjujemo prekapacitiranost voditelja i članova organizacija, posljedični disbalans između privatnog života i rada u udruzi te slab odaziv volontera s kojim se susreće dio organizacija uključenih u ovo istraživanje. Kao mogućnost daljnjeg razvoja svakako vidimo nastavak već ostvarenih suradnji s organizacijama civilnog društva ali i s tijelima lokalne samouprave i drugim javnim institucijama.

Kada govorimo o odnosu organizacija mladih i za mlade s tijelima lokalne samouprave, prednost je pružena potpora pri dodjeli prostora (doduše ovo je izdvojen primjer), a kao slabosti ocijenjeni su autoritarnost lokalne samouprave, loša suradnja te monopol nad javnim prostorom. Kao mogućnost daljnjeg razvoja svakako ocjenjujemo potencijal ulaganja u javne nekretnine kroz zajednička javno-civilna partnerstva u sklopu natječaja financiranih iz sredstava europskih fondova.

Organizacije mladih i za mlade također se susreću s brojnim administrativnim preprekama, prevelikom birokratizacijom natječaja i natječajnih procedura, prekapacitiranošću članova i voditelja projekata, nema financijske stabilnosti ni kontinuiranog ulaganja, posebice u programe koji obuhvaćaju kulturne sadržaje. Posljednje, uz ulaganje vlastitih resursa članova i voditelja kako bi se održao rad organizacije, ocjenjujemo i kao glavnu opasnost za daljnji razvoj ovih organizacija na promatranom ruralnom području. Međutim, kao izražene razvojne prilike vidimo uključivanje javnih i privatnih dionika u provedbu i/ili financiranje projekata koje pripremaju organizacije mladih i za mlade; te svakako obostrano provođenje javno-civilnog partnerstva u kojem oba dionika imaju jednaka prava i obveze u provedbi i ostvarenju ciljeva projekta.

Pritom je organizacijama potrebna stručna potpora pri pisanju i provedbi projekata te jasno definiranje uloga javnih institucija koje ostvaruju programe za mlade. Kako bi se ostvarili ciljevi programa za mlade, te kako bi lokalne zajednice adekvatno uključile mlade u politike i strategije razvoja, postoji potreba za predstavnikom mladih u tijelima samouprave, suradnja lokalne samouprave i organizacija mladih i za mlade te pomoć javnih tijela u edukaciji i pisanju projekata. Prednosti koje su na ovom polju ostvarene svakako su oni projekti organizacija mladih i za mlade koji uključuju programe i edukacije o demokratskim procesima, sudjelovanje mladih u tim procesima te rad po načelu „mladi za mlade”.

Razvojne prepreke na lokalnoj razini (ali koje nikako ne ograničavamo samo na lokalnu razinu), poput depopulacije i starenja stanovništva, infrastrukturnih nedostataka, ali i ideoloških i političkih sukoba, neadekvatnosti razvojnih strategija, te klijentelizam i nepotizam nisu samo prepreka u radu organizacija mladih i za mlade, nego su prepreka dobrobiti mladih na ruralnim područjima te doprinose socijalnoj isključenosti i degradaciji socijalnog kapitala mladih ljudi. Pritom nedostatak tolerancije u zajednici i nedostupnost javnih resursa prepoznajemo kao glavne prijetnje za daljnji razvoj i rad organizacija mladih i za mlade. Stoga uključivanje programa za mlade u razvojne politike i strategije, kreiranje inovativnih i poticajnih stambenih politika, korištenje javnih resursa poput nekretnina omogućuju razvoj i implementaciju programa i projekata radi povećanja kvalitete života mladih.

Solidarnost unutar ruralne zajednice i postojanje organizacija koje provode programe socijalne uključenosti glavne su prednosti u izgradnji socijalnog kapitala

mladih, a nerazumijevanje različitosti glavna je slabost pri smanjivanju rizika od socijalne isključenosti. Nedostatak adekvatne roditeljske skrbi, nezaposlenost, nedostatnost obrazovnih programa, isključenost na političkoj i/ili ideološkoj osnovi i posljedično problemi mentalnog zdravlja mladih glavne su prepreke ako želimo smanjiti rizik od socijalne isključenosti. Ovdje ponovno, uz sve do sada navedeno, kao mogućnost rješavanja ovih problema naglašavamo uključivanje mladih u demokratske procese te osiguravanje psihološkog savjetovališta za mlade.

Govoreći o mladima, sugovornici uz već spomenute infrastrukturne i socioekonomske prepreke često ističu i prepreke koje smo u analizi označili kao „unutarnje”. Unutarnje prepreke odnose se na manjak samopouzdanja i motivacije, inertnost, naučenu bespomoćnost, nepovjerenje u institucije te nedostatak podrške okoline. Posljednje ujedno znači opasnost da se nepovoljni životni uvjeti mladih na ruralnim područjima nastave. Međutim, intrinzična motivacija članova organizacija mladih i za mlade, prepoznavanje učinka koje njihovi programi postižu, izgradnja sadržaja od mladih i za mlade doprinose stvaranju društvenog kapitala mladih. Pritom, dio mladih na ruralnim područjima prepoznaje potencijale razvoja, pokazuje poduzetnički impuls i ideje, što su prednosti, ali ponajprije mogućnosti daljeg razvoja ruralnih sredina; razvoja koji vode mladi za mlade, ali i za cijelu zajednicu. Ostvarenje tih mogućnosti ovisit će o svladavanju većine prepreka i rizika koje su sugovornici iz ovog istraživanja istaknuli, koje detaljnije, uz prednosti i mogućnosti, navodimo u priloženoj tablici 9.

Tablica 9. – SWOT analiza rezultata istraživanja

STRENGTHS (Prednosti)	WEAKNESSES (Slabosti)	OPPORTUNITIES (Mogućnosti)	THREATS (Prijetnje)
Opis i djelatnosti organizacija mladih i za mlade			
<ul style="list-style-type: none"> – Široko područje djelovanja – Provedba programa za mlade od udruga koje nisu udruge mladih i za mlade – Educiranost voditelja i članova organizacija – Suradnja s drugim organizacijama – Veliki udio volonterskog rada 	<ul style="list-style-type: none"> – Potkapacitiranost voditelja i članova organizacija – Disbalans privatnog i poslovnog – Slab odaziv volontera 	<ul style="list-style-type: none"> – Suradnja s drugim organizacijama 	<ul style="list-style-type: none"> – Provedba programa za mlade od udruga koje nisu udruge mladih i za mlade – Slabo vrednovanje volonterskog rada – Veliki udio volonterskog rada
Odnos organizacija mladih i za mlade s lokalnom samoupravom			
<ul style="list-style-type: none"> – Podrška lokalne samouprave 	<ul style="list-style-type: none"> – Autoritarni pristup lokalne samouprave – Loša suradnja – Nemogućnost dobivanja prostora – Monopol javnog prostora 	<ul style="list-style-type: none"> – Zajedničko ulaganje u javne prostore putem financiranja programa iz EU-a 	<ul style="list-style-type: none"> – Autoritarni pristup lokalne samouprave

STRENGTHS (Prednosti)	WEAKNESSES (Slabosti)	OPPORTUNITIES (Mogućnosti)	THREATS (Prijetnje)
Prepreke u radu organizacija mladih i za mlade			
<ul style="list-style-type: none"> – Dobra suradnja s drugim udrugama 	<ul style="list-style-type: none"> – Administrativne prepreke – Birokratizacija natječajna i neprimjereni natječajni kriteriji – Loša suradnja s lokalnim vlastima – Potkapacitiranost – Nedostatak prostora za mlade – Odsutnost financijske stabilnosti – Odsutnost kontinuiranog ulaganja 	<ul style="list-style-type: none"> – Uključivanje javnih i privatnih dionika u provedbu/financiranje projekata – Neovisni predstavnici mladih u tijelima javne samouprave – Obostrano provođenje javno-civilnog partnerstva 	<ul style="list-style-type: none"> – Ulaganje vlastitih resursa voditelja i članova organizacija – Financijska nesigurnost rada u civilnom sektoru
Potrebe organizacija mladih i za mlade			
<ul style="list-style-type: none"> – Podrška lokalne samouprave – Uključivanje mladih u projekte 	<ul style="list-style-type: none"> – Nedostatak stručne potpore organizacijama pri pisanju i provedbi projekata – Nedostatak javnog i privatnog financiranja – Ovisnost o projektom financiranju – Nejasne uloge javnih institucija koje provode programe za mlade 	<ul style="list-style-type: none"> – Predstavnik mladih u tijelima samouprave – Suradnja lokalne samouprave i organizacija mladih i za mlade – Pomoć javnih tijela u edukaciji/pisanju projekata 	<ul style="list-style-type: none"> – Neadekvatna provedba rada po načelu javno-civilnog partnerstva
Razvojne prepreke na lokalnoj razini			
	<ul style="list-style-type: none"> – Depopulacija i starenje stanovništva – Ideološke razlike kao kočnica razvoja – Neadekvatnost razvojnih strategija – Infrastrukturni nedostaci – Nepotizam/klijentelizam 	<ul style="list-style-type: none"> – Uključivanje programa za mlade u razvojne strategije i politike – Stambene i politike stanovanja za mlade – Slaba razvijenost otvara prostor razvoju na svim područjima – Korištenje javnih resursa poput prostora 	<ul style="list-style-type: none"> – Infrastrukturni nedostaci – Nedostupnost javnih resursa poput prostora – Nedostatak tolerancije
Mladi u riziku od socijalne isključenosti			
<ul style="list-style-type: none"> – Solidarnost unutar ruralne zajednice – Organizacije mladih i za mlade provode programe socijalne uključenosti – Mladi za mlade 	<ul style="list-style-type: none"> – Nerazumijevanje različitosti 	<ul style="list-style-type: none"> – Uključivanje mladih u demokratske procese – Mladi za mlade – Stručno psihološko savjetovanje za mlade 	<ul style="list-style-type: none"> – Mladi bez adekvatne roditeljske skrbi – NEET mladi – Socijalna isključenost na nacionalnoj osnovi – Nedostatak obrazovanja – Isključenost na političkoj/ideološkoj osnovi – Ugroženost mentalnog zdravlja mladih

STRENGTHS (Prednosti)	WEAKNESSES (Slabosti)	OPPORTUNITIES (Mogućnosti)	THREATS (Prijetnje)
Problemi mladih – vanjski			
<ul style="list-style-type: none"> – Mladi za mlade i postojanje organizacija mladih – Oslanjanje na stanovanje u roditeljskoj kući 	<ul style="list-style-type: none"> – Nezaposlenost – Infrastrukturni nedostaci – Neadekvatni obrazovni programi – Nedostatak kulturnih i zabavnih sadržaja za mlade – Nedostatak podrške okoline – Neadekvatne politike za mlade – Neadekvatne demografske politike – Nedostatak autonomnog prostora za mlade – Nedostatak neovisne kulture – Nepostojanje tijela/ureda za mlade na lokalnoj razini 	<ul style="list-style-type: none"> – Infrastrukturni (prometna povezanost) nedostaci dokidaju se širenjem posjedovanja/dijeljenja automobila 	<ul style="list-style-type: none"> – Nedostatak programa za mlade u nacionalnim i lokalnim razvojnim strategijama – Sezonski boravak mladih na otocima i u priobalju – Mladi zadovolje potrebe za kulturnim i zabavnim sadržajima u gradovima/mjestima obrazovanja – Iseljavanje mladih u mjesto obrazovanja/rada – Oslanjanje na stanovanje u roditeljskoj kući
Problemi mladih – unutarnji			
<ul style="list-style-type: none"> – Intrinzična motivacija organizacija mladih i za mlade – Prepoznavanje učinaka provedbe programa za mlade i programa socijalne uključenosti 	<ul style="list-style-type: none"> – Neobaviještenost mladih o mogućnostima – Slab odziv mladih na aktivnosti koje provode organizacije – Nepovjerenje u institucije – Nedostatak motiviranosti zbog odlaska iz zavičaja (radi obrazovanja) – Sadržaji koji mladi nisu interesantni 	<ul style="list-style-type: none"> – Društvena uključenost mladih stvara društveni kapital – Mladi prepoznaju potencijal i resurse za razvoj – Mobilnost mladih kao faktor izgradnje socijalnog kapitala – Poduzetnički impuls mladih – Uključivanje mladih u kreiranje sadržaja 	<ul style="list-style-type: none"> – „Naučena bespomoćnost“ – Manjak samopouzdanja – Nedostatak podrške okoline – Nedostatak strpljenja i upornosti – Utjecaj negativnih procesa u društvu i lokalnih razvojnih prepreka na inertnost mladih
Prednosti i mogućnosti			
<ul style="list-style-type: none"> – Dobra suradnja s drugim udrugama – Mladi razumiju koji su potencijali za razvoj – Prirodne ljepote i bogatstvo prirodnih resursa – Mladi imaju više slobodnog vremena – Organizacije mladih i za mlade nude različite dodatne sadržaje – Kulturni i kulturno-tradicijski resursi – Zdraviji način života na selu 		<ul style="list-style-type: none"> – Prirodni resursi i geografska pozicija – Turizam – Mogućnost bavljenja poljoprivredom uz poticaje – Inovativne i zelene ekonomije 	<ul style="list-style-type: none"> – Turizam

Jasno je da mladi u ruralnim područjima, jednako Kontinentalne i Jadranske Hrvatske „provode život u otežanim uvjetima te se susreću s problemima poput nedostatka društvene i gospodarske infrastrukture, nedostatka radnih mjesta, s lošom prometnom povezanošću javnim prijevozom, nedostatkom mogućnosti obrazovanja te nedostatkom kulturnih, sportskih i zabavnih sadržaja”. Dodatno, „kontinuirana financijska nestabilnost otežava njihovo socioekonomsko osamostaljivanje, a zajedno s lošom prometnom povezanošću onemogućava njihovo sudjelovanje u kulturnom i društvenom životu izvan mjesta prebivališta, što s drugim navedenim čimbenicima utječe na kvalitetu života i tjera mlade u začarani krug siromaštva i marginaliziranosti” (Nacrt nacionalnog programa za mlade, str. 29). U tom dokumentu piše kako mladi smatraju da je jedno od ključnih rješenja problema izgradnja i/ili obnova postojeće društvene infrastrukture, a posebno se ističe stvaranje uvjeta za kvalitetno provođenje slobodnog vremena. Ovim zaključcima, koji se nalaze u dokumentu *Nacrt nacionalnog programa za mlade*, a koje smo u predstavljenom istraživanju potvrdile, dodajemo i ostale ovdje predstavljene rezultate istraživanja provedenog na području Ličko-senjske i Zadarske županije, a koji se konkretno odnose na rad organizacija mladih i za mlade, ali također i na unutarnje i vanjske probleme mladih na ruralnim područjima.

Ovo istraživanje ističe važnost autonomnih prostora za mlade, međutim takvi prostori koji su u funkciji na ruralnim područjima, odnosno u gravitacijskim centrima/gradovima tih ruralnih područja za sada nisu ostvarili svoj puni potencijal. Ipak, ovdje se ističe kako bi otvaranje i rad centara za mlade ponudili niz usluga, od informiranja, preko savjetovanja do edukativnih, kulturnih i društvenih sadržaja, posebno uz podršku osoba koje rade s mladima. Smatramo ih polaznom točkom uz pomoć koje bi se potaknulo aktivno sudjelovanje mladih u društvenom i političkom životu zajednice. Ponavljamo, za to su potrebni stručnjaci i volonteri. Za kraj, ono što na osnovnoj razini umanjuje mogućnost razvoja ruralnih područja jesu neriješeni imovinsko-pravni odnosi zbog kojih je onemogućena raspodjela državnog vlasništva mladima – nekretnina, poljoprivrednog te građevinskog zemljišta. Valja dodati i niz ovdje elaboriranih prepreka u interakciji ključnih dionika (organizacija civilnog društva i lokalnih samoupravnih tijela). S obzirom na to da su prepoznate brojne prednosti i mogućnosti razvoja ruralnih sredina (posebice one koje se odnose na kvalitetniji život mladih, poput prirodnih ljepota i bogatstva prirodnih resursa, kulturno-tradicijskih resursa i s time povezanih poduzetničkih ideja mladih), uklanjanje razvojnih prepreka, a zasigurno i prepreka u radu onih organizacija koje rade na ostvarenju razvojnih potencijala prioritetni je zadatak svih uključenih dionika.

Literatura

- Abbott-Chapman, J. i Robertson, M. (2009). Leisure activities, place and identity. U: A. Furlong (ur.), *Handbook of Youth and Young Adulthood: New Perspectives and Agendas*. Routledge, str. 243-248.
- Abbott-Chapman, J. i Robertson, M. (2015). Youth leisure, places, spaces and identity. U: S. Gammon i S. Elkington (ur.), *Landscapes of Leisure: Space, Place and Identities*. London: Palgrave Macmillan, Chapter 9, str. 123-134.
- Bedeniković, I. (2017). (Ne)zaposlenost mladih i NEET populacija u Hrvatskoj. *Mali Levijatan*, 4 (1), 75-90. <https://hrcak.srce.hr/187011> (posjećeno 4. 9. 2020.)
- Being young in Europe today* (2015). EUROSTAT Statistical Books. Luxembourg: Publications Office of the European Union. <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/6776245/KS-05-14-031-EN-N.pdf> (posjećeno 1. 9. 2020.)
- Bušljeta Tonković, A. (2015). *Održivi razvoj Središnje Lika – Prinosi analizi ljudskog i socijalnog kapitala*. Zagreb – Gospić: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar i Državni arhiv u Gospiću.
- Dulabić, V. (2018). *Lokalna samouprava i decentralizacija u Hrvatskoj: Rezultati istraživanja i preporuke za poboljšanje politike decentralizacije*. Friedrich-Ebert-Stiftung, Regional Office for Croatia and Slovenia. <https://bib.irb.hr/datoteka/962156.VDulabic-Lokalna-samouprava-i-decentralizacija.pdf> (posjećeno 9. 9. 2020.)
- Garancija za mlade*. <http://www.gzm.hr> (posjećeno 1. 9. 2020.)
- Ilišin, V. i Spajić Vrkaš, V. (2015). *Potrebe, problemi i potencijali mladih u Hrvatskoj* (Istraživački izvještaj). Zagreb: Ministarstvo socijalne politike i mladih.
- Klasifikacija djelatnosti udruga*. <https://www.udukz.hr/datoteke/web%20-%20Klasifikacija%20djelatnosti%20udruga.pdf> (posjećeno 17. 9. 2020.)
- Kranjčević, J., Lukić, A., Kušen, E., Klarić, Z. (2014). *Regionalni razvoj, razvoj sustava naselja, urbani i ruralni razvoj i transformacija prostora*. Institut za turizam. https://mgipu.gov.hr/UserDocsImages//dokumenti/Prostorno/StrategijaPR//Regionalni_razvoj.pdf (posjećeno 10. 9. 2020.)
- Lincoln, S. i Robards, B. (2016). Being strategic and taking control: Bedrooms, social network sites and the narratives of growing up. *New Media & Society*, 18 (6), 927-943. <https://doi.org/10.1177/1461444814554065>

- Nacionalni program za mlade za razdoblje od 2014. do 2017. godine.* <http://arhiva.mla-di-eu.hr/wp-content/uploads/2015/07/Nacionalni-program-za-mlade-14-17.pdf> (posjećeno 11. 9. 2020.)
- Nacrt Nacionalnog programa za mlade za razdoblje od 2020. do 2024. godine.* <https://mdomsp.gov.hr/vijesti-8/nacrt-nacionalnog-programa-za-mlade-za-razdoblje-od-2020-do-2024-godine/12532> (posjećeno 8. 10. 2020.)
- Nejašmić, I. (2005). *Demografija: stanovništvo u prostornim odnosima i procesima*. Zagreb: Školska knjiga.
- Nejašmić, I. i Toskić, A. (2013). Starenje stanovništva u Hrvatskoj – sadašnje stanje i perspektive. *Hrvatski geografski glasnik*, 75 (1), 89-110. <https://doi.org/10.21861/HGG.2013.75.01.05>
- Opačić, V. T. (2014). Geografija Hrvatske. U: S. D. Udier (ur.), *Hrvatska na prvi pogled: udžbenik hrvatske kulture*. FF press, str. 8-49.
- Plan implementacije Garancije za mlade za razdoblje 2019. do 2020. godine.* Ministarstvo rada i mirovinskog sustava. <http://www.gzm.hr/wp-content/uploads/2014/11/Plan-implementacije-Garancije-za-mlade-za-razdoblje-od-2019.-do-2020.-godine.pdf> (posjećeno 2. 9. 2020.)
- Poljanec-Borić, S., Bušljeta Tonković, A., Šimunić, N. (2017). Sociodemografska analiza Podgorja: od prostorno-zavičajnog okruženja do „clusteru doživljaja”. *Senjski zbornik*, 44 (1), 517-553. <https://doi.org/10.31953/sz.44.1.28>
- Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011.* <https://www.dzs.hr/hrv/censuses/census2011/censuslogo.htm> (posjećeno 9. 9. 2020.)
- Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. – Kućanstva i obitelji.* https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2016/SI-1583.pdf (posjećeno 28. 9. 2020.)
- Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. – Stanovništvo prema spolu i starosti.* https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2012/SI-1468.pdf (posjećeno 29. 9. 2020.)
- Puljiz, V. (2016). Starenje stanovništva – izazov socijalne politike. *Revija za socijalnu politiku*, 23 (1), 81-98. <https://doi.org/10.3935/rsp.v23i1.1281>
- Statistički prikaz Ministarstva uprave*, Broj 18. Ministarstvo uprave. <https://uprava.gov.hr/UserDocsImages//Statisti%C4%8Dki%20prikaz/2020//Statisti%C4%8Dki%20prikaz%20Ministarstva%20uprave,%20broj%2018.pdf> (posjećeno 15. 9. 2020.)
- Strategija obrazovanja, znanosti i tehnologije: Nove boje znanja* (2014). https://www.azoo.hr/images/AZOO/Cjelovit_sadrzaj_Strategije_obrazovanja_znanosti_i_tehnologije.pdf (posjećeno 11. 9. 2020.)
- Šimleša, D., Bušljeta Tonković, A., Puđak, J. (2016). Društveno poduzetništvo u Hrvatskoj: od prepoznavanja do primjene. *Revija za sociologiju*, 46 (3), 271-295. <https://doi.org/10.5613/rzs.46.3.2>
- Udruge u Republici Hrvatskoj* (2016). Vlada Republike Hrvatske, Ured za udruge. https://udruge.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/letak_udruge_u_RH_2016_hr_web.pdf (posjećeno 17. 9. 2020.)
- Udruge u Republici Hrvatskoj* (2020). Vlada Republike Hrvatske, Ured za udruge. https://udruge.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/udruge_u_RH_2020.pdf (posjećeno 28. 9. 2020.)
- Youth Dialogue. Creating Opportunities for Youth.* Outcomes of the 7th Cycle of EU Youth Dialogue, created at the EU Youth Conference 2020, Zagreb, Croatia. <https://>

mdomsp.gov.hr/UserDocsImages/Vijesti2020/Creating%20Opportunities%20for%20Youth%20-%20outcomes%20report%2027%20mar%202020.pdf (posjećeno 10. 9. 2020.)

Zakon o radu. <https://www.zakon.hr/z/307/Zakon-o-radu> (posjećeno 10. 9. 2020.)

Zakon o savjetima mladih. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2014_03_41_724.html (posjećeno 10. 9. 2020.)

Zakon o sudovima za mladež (NN 84/11, 143/12, 148/13, 56/15, 126/19). <https://www.zakon.hr/z/180/Zakon-o-sudovima-za-mlade%C5%BE> (posjećeno 10. 9. 2020.)

Živić, D., Pokos, N., Turk, I. (2005). Glavni demografski procesi u Hrvatskoj. *Hrvatski geografski glasnik*, 67 (1), 43-44. <https://doi.org/10.21861/HGG.2005.67.01.02>

Županijska razvojna strategija Zadarske županije 2016. – 2020. (2016). <https://www.inovacija-zadar.hr/repos/doc/Zupanijska%20razvojna%20strategija%20Zadarske%20zupanije%202016.%20-%202020..pdf> (posjećeno 5. 10. 2020.)

DODATAK 1. – PROTOKOL INTERVJUA

Tematska cjelina 1: Opći podaci o organizaciji i osnovne informacije o radu

1. Naziv organizacije civilnog društva.
2. Čime se ona primarno bavi?
3. Koliko ima zaposlenih i/ili volontera?
4. Koliko se osoba iz organizacije bavi radom s mladima (koliko njih je prošlo neki oblik edukacije za rad s mladima)?
5. Koje su to konkretne aktivnosti i programi koje vi provodite, a vezani su za mlade?
6. Kako vaša organizacija shvaća rad s mladima (kao rad s mladima; rad za mlade; podršku mladima; kombinaciju navedenog)? Zašto?
7. Koliko je, prema vašoj procjeni, mladih na ovom ruralnom području? Zanimaju li ih aktivnosti koje organizirate?

Tematska cjelina 2: Mladi u ruralnim područjima

1. S kojim se problemima susreću mladi u ruralnim područjima s obzirom na:
 - obrazovanje
 - cjeloživotno učenje
 - aktivno sudjelovanje u zajednici (građanski odgoj)
 - zapošljavanje
 - poduzetništvo
 - bavljenje poljoprivredom
 - održiv razvoj i zaštitu okoliša
 - kulturu
 - sport?

2. S kojim se pogodnostima susreću mladi na ovom ruralnom području s obzirom na:
 - obrazovanje
 - cjeloživotno učenje
 - aktivno sudjelovanje u zajednici (građanski odgoj)
 - zapošljavanje
 - poduzetništvo
 - bavljenje poljoprivredom
 - održiv razvoj i zaštitu okoliša
 - kulturu
 - sport?
3. Kada govorimo o socijalnoj uključenosti, odnosno o mladima koji su u riziku od socijalne isključenosti, koje su skupine najugroženije? NEET mladi? Mladi bez adekvatne roditeljske skrbi? Mladi pripadnici nacionalnih i etničkih manjina? Mladi poljoprivrednici? Neka druga skupina mladih? Kako biste opisali socijalnu isključenost/uključenost?
4. Koji je glavni razlog socijalne isključenosti mladih?
5. Koliko je mladima dostupna osnovna infrastruktura na ovom ruralnom području? Primjerice, javni gradski i međugradski prijevoz i vezana infrastruktura, kvalitetne prometnice i sl.? Kako se mladi nose, ili bolje reći snalaze u kontekstu nedostatne infrastrukture? Opišite. Kako se to odražava na njihov životni stil, mogućnosti, slobodno vrijeme itd.?
6. Kako mladi u ovom ruralnom području rješavaju stambeno pitanje? Koje su pozitivne, a koje negativne strane toga (što god da sugovornik odgovori)?
7. Koliko im je dostupna infrastruktura za provođenje slobodnog vremena (kina, kazališta, sportske dvorane i sadržaji, trgovački centri, ostali zabavni sadržaji)? Kako provode slobodno vrijeme ako postoji nedostatak takve infrastrukture? Koja je uloga vaše organizacije/udruge u tome?
8. Koliko su mladima na ovom ruralnom području dostupna događanja u kulturi općenito?
9. S kojim se problemima mladi susreću, a nismo ih ovdje spomenuli?
10. Postoje li neke pozitivne strane koje biste istaknuli za život mladih na ovom području (u kontekstu županije, gradova, ruralnih općina)?

Tematska cjelina 3: Organizacije mladih i za mlade u ruralnom području

1. Koje usluge/sadržaje vaša organizacija (ili neka druga koja djeluje na ovom području) mladima pruža ili je pružala s obzirom na:
 - obrazovanje
 - cjeloživotno učenje

- aktivno sudjelovanje u zajednici (građanski odgoj)
 - zapošljavanje
 - poduzetništvo
 - bavljenje poljoprivredom
 - održiv razvoj i zaštitu okoliša
 - kulturu
 - sport?
2. Koliko je, prema vašim informacijama, organizacija koje se bave mladima na ovom ruralnom području? Možete li navesti nazive tih organizacija? Biste li preporučili neku od njih za ovaj intervju?
 3. Koliko njih je usmjereno izravno na rad s mladima, a koliko je organizacija koje katkad, ovisno o sredstvima i programima, rade s mladima?
 4. Jesu li sportski klubovi jedan od rijetkih (katkad i jedini) oblika organizacija civilnog društva koji se bavi mladima na ruralnom području? Koliki je dosadašnji doprinos tih klubova? Treba li ih jačati, s obzirom na njihovu tradiciju?
 5. Udruge koje se bave kulturnom djelatnošću također su jedan od aktivnijih dionika u radu s mladima na ruralnom području. One se ne bave primarno mladima. Javljanju li se na natječaje resornih ministarstava za provedbu projekata rada s mladima? Planiraju li rad s mladima ili planove oblikuju s obzirom na dostupne natječaje?
 6. Koji su još ključni akteri (iz civilnog i javnog sektora) u radu s mladima na ruralnom području u kojem djelujete? Koji bi akteri trebali biti ključni za rad s mladima?
 7. Postoje li centri i klubovi za mlade i jesu li aktivni? Postoje li volonterski centri i kojim se aktivnostima bave?
 8. S kojima se problemima općenito susrećete u radu svoje organizacije u ovom ruralnom području i posebno u radu s mladima?
 9. Koje su pogodnosti rada vaše organizacije na ovom ruralnom području?
 10. S kojim se posebnim preprekama susrećete kada je riječ o donositeljima odluka i zakonodavnom okviru?
 11. Koja bi vam vrsta podrške (od javnog i privatnog sektora) bila najpotrebnija u vašem radu i posebno u radu s mladima?
 12. Što bi organizacije civilnog društva trebale preporučiti donositeljima odluka koji imaju utjecaj na poboljšanje kvalitete rada s mladima?
 13. Postoji li tema koje se nismo dotaknuli, a važna je za dosadašnji razgovor?

Anita Bušljeta Tonković – Jelena Puđak
Organizacije mladih i za mlade u ruralnoj Hrvatskoj:
Studija slučaja Ličko-senjske i Zadarske županije

Nakladnici

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar
Marulićev trg 19/1, 10 000 Zagreb, Republika Hrvatska
www.pilar.hr

NAPOR – Nacionalna asocijacija praktičara/ki omladinskog rada
Narodnog fronta 35/28, 21000 Novi Sad, Republika Srbija
www.napor.net

Lektura

Jasenska Ružić, prof.

Grafička priprema

Tibor i partner d.o.o.

Grafički urednik i izrada crteža

Nenad B. Kunštek

Tisak

ITG, Zagreb

travanj 2021.

ISBN 978-953-7964-95-5 (Institut Pilar)

ISBN 978-86-80380-02-5 (NAPOR)

CIP zapis je dostupan u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne
knjižnice u Zagrebu pod brojem 001095658.